

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS

Edita Jasinauskaitė

TARPTAUTINĖS PREKYBOS POVEIKIS BALTIJOS ŠALIŲ
MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė Doc. dr. Akvilė Čibinskienė

KAUNAS, 2018

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS

TARPTAUTINĖS PREKYBOS POVEIKIS BALTIJOS ŠALIŲ
MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS

Ekonomika (kodas 621L10008)

MAGISTRO DARBAS

Studentė .....

Edita Jasinauskaitė, VME-6 gr.

2018 m. gegužės 16 d.

Vadovė .....

Doc. dr. Akvilė Čibinskienė

2018 m. gegužės 16 d.

Recenzentas .....

Prof. dr. Dalia Bernatonytė

2018 m. gegužės ..... d.

KAUNAS, 2018

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

Ekonomikos ir verslo fakultetas

Edita Jasinauskaitė

Ekonomika, 621L10008

Baigiamojo magistro darbo „Tarpautinės prekybos poveikis Baltijos šalių makroekonominiams rodikliams“

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

2018 m. gegužės 16 d.

Kaunas

Patvirtinu, kad mano **Edita Jasinauskaitė** baigiamasis magistro darbas tema „Tarpautinės prekybos poveikis Baltijos šalių makroekonominiams rodikliams“ yra parašytas visiškai savarankiškai, o visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

Edita, Jasinauskaitė. The Impact of International Trade on Macroeconomic Indicators of the Baltic States. Master's Final Thesis in Economics / supervisor lect. assoc. prof. dr. Akvilė Čibinskienė. The School of Economics and Business, Kaunas University of Technology.

Social Science: 04 S Economics.

Key words: *international trade, export, import, impact, Baltic States, macroeconomic indicators, economics.*

Kaunas, 2018. 81 p.

SUMMARY

The natural aim of each country is to get economic benefit by using sharing economy of goods and services in international exchanges. The development of international trade plays an important role to economic growth in countries with open and small markets such as the Baltic States. The importance of international trade is particularly revealed during the global economic crisis in 2008. The global economic crisis has shown how the Lithuanian, Latvian and Estonian economies are strongly dependent on foreign markets. Export markets of Baltic States are small compared to other European Union members, therefore Lithuania, Latvia and Estonia are heavily influenced by the events taking place in Europe and in the whole world. For this reason, it is relevant to determine the influence of the factors in export and import of the Baltic States, in order to anticipate future threats and to determine how it affected the economy and macroeconomic indicators of each country.

The object of research: international trade of the Baltic States.

The aim of research: to evaluate the impact of the international trade to macroeconomic indicators in the Baltic States.

The tasks of research:

- 1) To analyse economic problems of international trade in the Baltic States;
- 2) To analyse principal aspects of international trade and its policy forms and constraints;
- 3) To identify the main indicators for national economy based on the impact of international trade;
- 4) To prepare a methodology for the impact of international trade on the macroeconomic indicators of the Baltic States;
- 5) To investigate the changes in export, import and macroeconomic indicators of the Baltic States and identify the main reasons;
- 6) To carry out the assessment of relations between the Baltic countries' export and macroeconomic indicators.

The results of research. It was estimated that during the period when the research was held, the export and import volumes were increasing. However, some declines have been identified due to external factors such as global economic crisis and Russian embargo. The analysis of the macroeconomic indicators has revealed that the Baltic States are closely interrelated and major parts of

observed changes are affected by the same reasons. The accession to the EU was the greatest affect to macroeconomic indicators in Baltic countries while the worst effect on these indicators was caused by global economic crisis. The macroeconomic indicators analysis revealed that in common approach economies of the Baltic countries are growing and the macroeconomic indicators are estimated as improving.

The major result of investigation showed, that the labour productivity had the most significant effect on Baltic States export. GDP and FDI strongly correlate with export, but these indicators were not significant variables in the model. Regression models are relevant and further prediction is also possible.

The volume of Master Thesis is 81 pages, 20 pictures, 11 tables, 68 bibliographical sources, 27 annexes.

TURINYS

Paveikslų sąrašas	6
Lentelių sąrašas	7
ĮVADAS.....	8
1. BALTIJOS ŠALIŲ TARPTAUTINĖS PREKYBOS PROBLEMATIKA.....	9
1.1. Tarptautinės prekybos pokyčiai pasaulyje ir Europoje.....	9
1.2. Baltijos šalių tarptautinės prekybos plėtros trikdžiai.....	14
2. TEORINIAI TARPTAUTINĖS PREKYBOS ASPEKTAI.....	19
2.1. Tarptautinės prekybos samprata	19
2.2. Tarptautinės prekybos politika	21
2.1.1. Tarptautinės prekybos politikos formos.....	21
2.1.2. Tarptautinės prekybos politikos instrumentai	30
2.3. Tarptautinės prekybos poveikio šalies ekonomikai rodikliai	37
3. TARPTAUTINĖS PREKYBOS POVEIKIO BALTIJOS ŠALIŲ MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS TYRIMO METODOLOGIJA	45
4. BALTIJOS ŠALIŲ TARPTAUTINĖS PREKYBOS POVEIKIO MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS TYRIMO REZULTATAI	49
4.1. Lietuvos, Latvijos, Estijos eksportas ir importas bei jų struktūriniai pokyčiai	49
4.2. Lietuvos, Latvijos Estijos makroekonominiai rodikliai ir jų pokyčiai	58
4.3. Baltijos šalių eksporto ir makroekonominių rodiklių ryšių vertinimas	63
4.3.1. Lietuvos eksporto ir makroekonominių rodiklių ryšių vertinimas.....	64
4.3.2. Latvijos eksporto ir makroekonominių rodiklių ryšių vertinimas.....	66
4.3.3. Estijos eksporto ir makroekonominių rodiklių ryšių vertinimas.....	69
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	73
LITERATŪRA.....	76
PRIEDAI.....	82

Paveikslų sąrašas

1 pav. Pasaulio prekybos ir bendrojo produkto augimo tempai 1991 – 2017 m.	10
2 pav. Pagrindiniai tarptautinės prekybos dalyviai, 2016 m., mlrd. Eur	11
3 pav. Išorinė ES prekybos struktūra, 2016 m., proc.	12
4 pav. Eksporto ir importo ES viduje struktūrinė analizė, 2016 m., proc.	13
5 pav. Laisvosios prekybos pranašumai	23
6 pav. Tarptautinės prekybos poveikio Baltijos šalių makroekonominiams rodikliams vertinimas.....	46
7 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos eksporto apimčių dinamika 2002 – 2017 m., mln. Eur	49
8 pav. Lietuvos eksporto apimčių struktūra pagal SITC 2002 – 2017 m., proc.	50
9 pav. Latvijos eksporto apimčių struktūra pagal SITC 2002 – 2017 m., proc.	51
10 pav. Estijos eksporto apimčių struktūra pagal SITC 2002 – 2017 m., proc.	52
11 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos importo apimčių dinamika 2002 – 2017 m., mln. Eur	53
12 pav. Lietuvos importo apimčių struktūra pagal SITC 2002 – 2017 m., proc.	54
13 pav. Latvijos importo apimčių struktūra pagal SITC 2002 – 2017 m., proc.	55
14 pav. Estijos importo apimčių struktūra pagal SITC 2002 – 2017 m., proc.	56
15 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos grynojo eksporto apimčių dinamika 2002 – 2017 m., mln. Eur... 57	57
16 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos BPV, to meto kainomis 2002 – 2017 m., mln. Eur	58
17 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos TUI 2002 – 2017 m., mln. Eur	59
18 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos infliacija 2002 – 2017 m., proc.	60
19 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos nedarbo lygis 2002 – 2017 m., proc.	61
20 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos darbo produktyvumas per dirbtą valandą 2002 – 2017 m., Eur... 62	62

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Dėmpingo rūšys	27
2 lentelė. Tarptautinės prekybos politikos priemonių klasifikacija.....	31
3 lentelė. Duomenų normalumo tikrinimas (Lietuvos atvejis).....	64
4 lentelė. Koreliacinė analizė tarp Lietuvos eksporto ir makroekonominių rodiklių.....	65
5 lentelė. Regresijos parametrų įvertinimas atmetus nereikšminius kintamuosius (Lietuvos atvejis)...	65
6 lentelė. Duomenų normalumo tikrinimas (Latvijos atvejis).....	67
7 lentelė. Koreliacinė analizė tarp Latvijos eksporto ir makroekonominių rodiklių.....	67
8 lentelė. Regresijos parametrų įvertinimas atmetus nereikšminius kintamuosius (Latvijos atvejis)....	68
9 lentelė. Duomenų normalumo tikrinimas (Estijos atvejis).....	69
10 lentelė. Koreliacinė analizė tarp Estijos eksporto ir makroekonominių rodiklių.....	70
11 lentelė. Regresijos parametrų įvertinimas atmetus nereikšminius kintamuosius (Estijos atvejis)....	70

IVADAS

Temos aktualumas. Kiekvienos šalies pagrindinis tikslas yra gauti ekonominės naudos iš prekių ir paslaugų mainų tarptautinėje rinkoje. Atviros ir nedidelės rinkos šalyse ekonomikos augimui svarbią reikšmę turi tarptautinės prekybos plėtra. Užsienio prekybos plėtra skatina šalies ekonominės situacijos pasikeitimus bei padeda lengviau integruotis į pasaulio ekonomikos procesus. Kadangi Baltijos šalių vidaus rinkos yra nedidelės, valstybės norėdamos išlikti konkurencingos tarptautiniame kontekste, turi plėsti prekių asortimentą įvairiomis inovatyviomis ir konkurencingomis prekėmis, kurios būtų naudingos ne tik šalių vidinėse rinkose, tačiau ir užsienyje. Plėtojant prekių asortimentą, atsiranda didesnis poreikis žaliavoms, kurių valstybės neturi pakankamai išteklių pasigaminti iš vietinės produkcijos, todėl didėja žaliavų importas skirtas įvairių prekių gamybai.

Tarptautinės prekybos reikšmingumas mažos ekonomikos šalims ypač išryškėja pasaulinės ekonominės krizės metu. Būtent 2008 metų pasaulinė ekonominė krizė parodė, kaip Lietuvos, Latvijos ir Estijos ekonomikos yra stipriai priklausomos nuo užsienio rinkų. Baltijos šalių eksporto rinkos lyginant su kitomis Europos sąjungos narėmis nėra didelės, todėl Lietuva, Latvija ir Estija yra stipriai veikiamos įvykių, kurie vyksta Europoje ir pasaulyje. Dėl šių priežasčių yra aktualu nustatyti, kokie išoriniai veiksniai ir kada paveikė Baltijos šalių eksportą ir importą, numatant ateities grėsmes, ir kaip tai padarė įtaką šalių ekonomikai ir jų makroekonominiams rodikliams.

Tyrimo problema – kokią poveikį Baltijos šalių tarptautinė prekyba daro makroekonominiams rodikliams?

Tyrimo objektas – Baltijos šalių tarptautinė prekyba.

Tyrimo tikslas – įvertinti tarptautinės prekybos poveikį makroekonominiams rodikliams Baltijos šalyse.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) Išanalizuoti Baltijos šalių tarptautinės prekybos ekonomines problemas;
- 2) Išnagrinėti pagrindinius tarptautinės prekybos aspektus ir jos politikos formas bei apribojimus;
- 3) Ištirti pagrindinius tarptautinės prekybos poveikio šalies ekonomikai rodiklius;
- 4) Parengti tarptautinės prekybos poveikio Baltijos šalių makroekonominiams rodikliams metodologiją;
- 5) Ištirti Baltijos šalių eksporto ir importo bei makroekonominių rodiklių pokyčius bei nustatyti pagrindines kitimo priežastis;
- 6) Atlikti Baltijos šalių eksporto ir makroekonominių rodiklių ryšių vertinimą.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, statistinių duomenų analizė, grafinė analizė, lyginamoji analizė, duomenų klasifikavimas, regresinė ir koreliacinė analizė.

1. BALTIJOS ŠALIŲ TARPTAUTINĖS PREKYBOS PROBLEMATIKA

Pirmojoje darbo dalyje nagrinėjama tarptautinės prekybos problematika bei prekybos svarba pasaulio ekonomikai. Taip pat atkreipiamas ypatingas dėmesys į Baltijos šalių tarptautinės prekybos plėtros problematiką ir nagrinėjama, kokie veiksniai gali sutrikdyti jai plėtotis. Problematikai išanalizuoti naudojama statistinių duomenų analizė, tam, kad būtų tikslingiau įsigilinta į esamą situaciją.

1.1. Tarptautinės prekybos pokyčiai pasaulyje ir Europoje

Per pastarąjį dešimtmetį pasaulio ekonomikoje buvo ištis daugybė ekonominių krizių ir neigiamų sukrėtimų, pradedant pasauline finansų krize 2008 – 2009 metais, po to 2010 – 2012 metais įvykusios Europos valstybių skolos krize ir pasaulinių prekių kainų pokyčių 2014 – 2016 metais. Pasitraukus ir susilpnėjus krizių padariniams, pasaulinė ekonomika sustiprėjo. Ekonomikos sustiprėjimas sudarė galimybes perorientuoti politiką į ilgalaikes problemas, kurios stabdo tvarios ekonomikos ir socialinės aplinkos vystymąsi (United Nations, 2018, p. 7).

2017 metais pasaulio ekonomikos augimas siekė 3 proc., lyginant su 2016 metais galima nustatyti, kad augimo tempas pagreitėjo, kadangi 2016 m. pasaulio ekonomikos augimas siekė 2,4 proc. Šis augimo tempas nuo 2011 metų yra didžiausias. Darbo rinkos rodikliai toliau gerėja daugybe šalių, o maždaug dvejuose trečdaliuose pasaulio šalių ekonomikų 2017 metais augimo tempas buvo didesnis nei praėjusiais metais. Tikimasi, kad pasaulio augimo tempai išliks panašūs ir 2018 – 2019 metais (The World Bank, 2018).

Vertinant pasaulio ekonomikos augimą, būtina panagrinėti ir pasaulio prekybos augimo rodiklius, kadangi tarptautinė prekyba daro poveikį ekonomikos rodiklių augimui. 2017 metais pasaulinė prekyba iš tiesų atsigavo – prekyba pasaulyje augo sparčiausiai lyginant su laikotarpiu nuo pasaulinės finansų krizės. Prekybos atsigavimo priežastis buvo didesnė importo paklausa Rytų Azijoje, nes regione pakilo vidaus paklausa. Taip pat atsigavo ir kai kurių išsivysčiusių ekonomikų šalių importas, kadangi daugelis įmonių sureagavo į geresnes investicijų sąlygas.

2017 metų pokyčiams įtakos turėjo tai, kad Jungtinė Karalystė traukiasi iš Europos sąjungos, o Jungtinės Amerikos Valstijos nusprendė persvarstyti Šiaurės Amerikos laisvos prekybos sutartį ir pakartotinai įvertinti savo ir kitų sutarties narių prekybos sąlygas. Atsižvelgiant į tarpusavyje stiprėjančius prekybos ir investicijų ryšius tarp sutarties narių, vis labiau ribojanti prekybos aplinka gali trukdyti vidutinės trukmės augimo perspektyvoms (United Nations, 2018, p. 8).

Taigi, 2017 metais pasaulio prekybos augimas atsigavo ir per metus išaugo 3,7 proc. Prekybos augimo tempas pavaizduotas 1 paveiksle. Šie rezultatai atskleidžia, kad 2016 metais pasaulio prekybos augimas buvo sulėtėjęs, lyginant visą laikotarpį po pasaulinės finansų krizės, ir siekė tik 2,2 proc.

Tarptautinės prekybos atsigavimui įtakos turėjo ir pasaulinės pramonės padidėjimas bei pagrindinių prekių kainų augimas – naftos ir metalų. Kai kurioms išsivysčiusių ir besivystančių šalių ekonomikoms investicijų augimas paskatino tarptautinę prekybą, kadangi padidėjo kapitalo ir tarpinių prekių prekyba.

Matoma, kad pasaulinės prekybos augimo rodiklis buvo žemiausias 2009 metais, kai prekyba sumažėjo 11,9 proc., tuo pačiu metu pasaulio bendrojo produkto augimo tempai buvo neigiami ir siekė -1,8 proc. (žr. 1 pav.). 2010 metais pastebimas žymus prekybos augimas, lyginant su 2009 metų baze, 2011 – 2012 metais prekybos augimas buvo mažėjantis ir lyginant su visu 1991 – 2017 metų laikotarpiu, augimo tempai toliau buvo pastovesni ir tokių žymių svyravimų nebebuvo. Nagrinėjant pasaulio bendrąjį produktą, matoma, kad 2010 metais šio rodiklio augimo tempas buvo apie 3,9 proc. ir nuo 2011 metų pasaulio bendrojo produkto augimo tempas laikėsi apie 1991 – 2017 metų vidurkį.

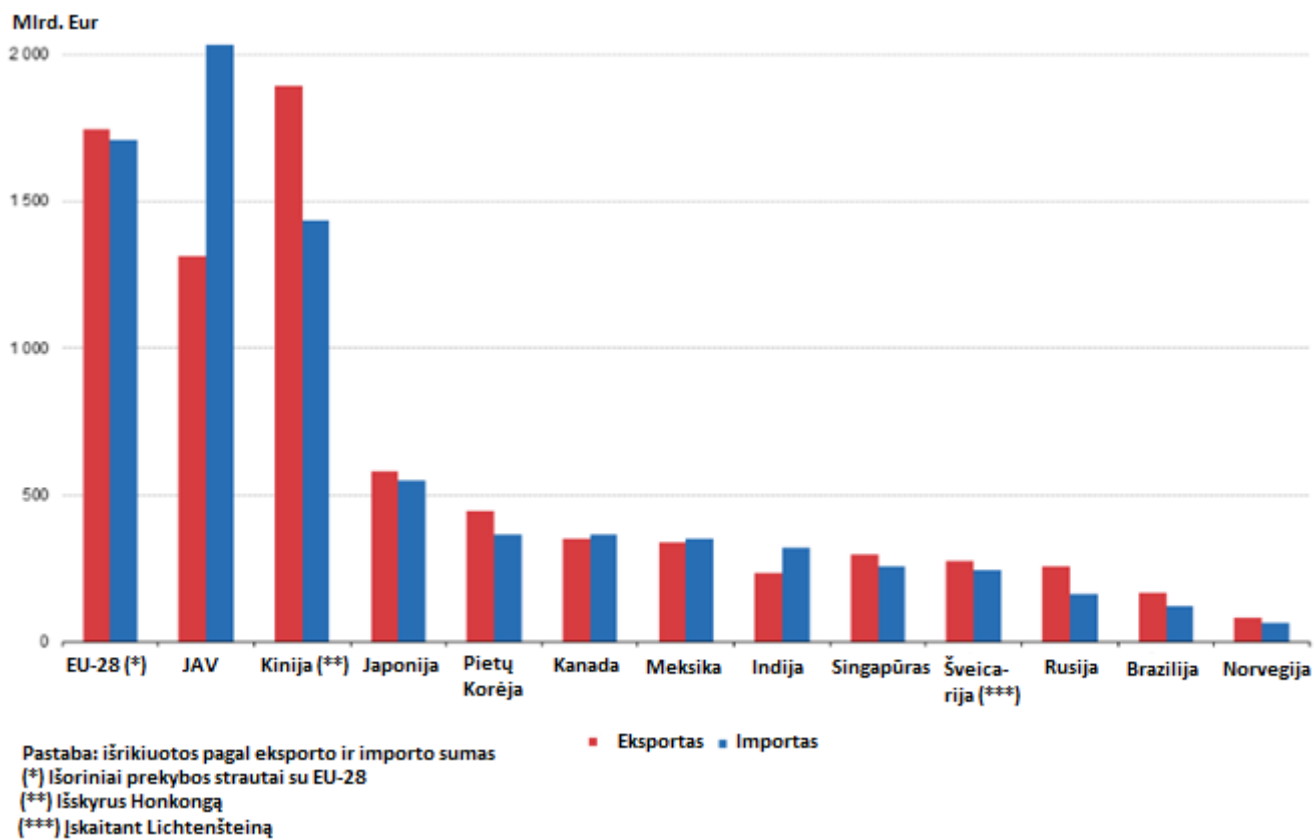
1 pav. Pasaulio prekybos ir bendrojo produkto augimo tempai 1991 – 2017 m. (sudaryta pagal United Nations, 2018).

Pasak Jungtinių Tautų Organizacijos (2018) nors prekybos elastingumas (apskaičiuotas kaip tarptautinės prekybos ir pasaulinio bendrojo produkto santykis) padidėjo nuo 0,9, kuris buvo 2016 metais, iki 1,2, kuris siekė 2017 metais, jis išlieka per mažas lyginant su santykiu, kuris buvo įvertintas devintajame dešimtmetyje ir 2000 metų pradžioje. Tai parodo, kad tam tikri struktūriniai veiksniai ir toliau daro didelę įtaką tarptautinės prekybos augimui (United Nations, 2018, p. 21).

Kaip jau buvo minėta, 2017 metais, pasaulio prekyba buvo sparčiausiai beauganti nuo pasaulinės finansų krizės, tačiau šis augimas buvo nustatytas dėl ganėtinai silpnos pasaulio prekybos augimo tempų bazės, kuri buvo 2016 metais.

Nagrinėjant pagrindinius dalyvius tarptautinės prekybos kontekste, yra išskiriami trys pagrindiniai – Europos Sąjunga, Jungtinės Amerikos Valstijos ir Kinija. Tokia situacija pasaulyje

vyrauja nuo 2004 metu, kai Kinija aplenkė Japoniją. Pagrindiniai tarptautinės prekybos dalyviai pateikiami 2 paveiksle.

2 pav. Pagrindiniai tarptautinės prekybos dalyviai, 2016 m., mlrd. Eur (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

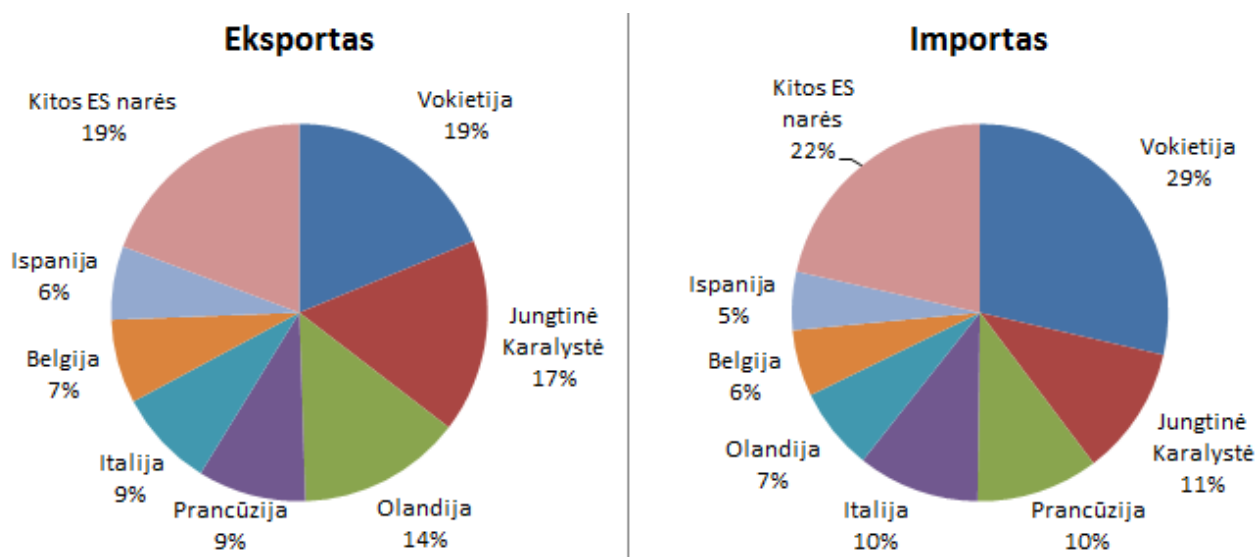
2016 metais bendras ES-28, Kinijos ir JAV prekybos kiekis (importas ir eksportas) buvo ganėtinai panašūs – ES-28 bendras prekybos kiekis buvo 3 455 mlrd. Eur (neįskaitant vidinės prekybos Europos Sąjungoje tarp 28 valstybių narių), JAV bendras prekybos kiekis buvo 110 mlrd. Eur mažesnis ir siekė 3 345 mlrd. Eur, Kinijos bendras prekybos kiekis buvo 15 mlrd. Eur mažesnis už JAV. Ketvirtoje vietoje buvo Japonija, kurios bendros prekybos apimtys siekė 1 131 mlrd. Eur.

Nagrinėjant absoliučiais skaičiais matoma, kad didžiausias skirtumas tarp eksporto ir importo yra Kinijoje ir siekia 460 mlrd. Eur. Kinija ir Rusija nuo 2006 metų turėjo didžiausius prekybos balanso perviršius, Rusijos perviršis siekė 93 mlrd. Eur (Eurostat, 2017). Matoma, kad taip pat perviršius turėjo ir Japonija (34 mlrd. Eur), Pietų Korėja (81 mlrd. Eur), Singapūras (42 mlrd. Eur), Šveicarija (31 mlrd. Eur), Brazilija (43 mlrd. Eur.) ir Norvegija (15 mlrd. Eur).

Didžiausias prekybos balanso deficitas 2016 metais buvo JAV ir siekė 720 mlrd. Eur. Eurostat duomenimis, tai yra didžiausias deficitas per 10 metų laikotarpį JAV istorijoje. Šiais metais taip pat deficitas buvo nustatytas ir Kanadoje (13 mlrd. Eur.), Meksikoje (12 mlrd. Eur) ir Indijoje (87 mlrd. Eur).

Nagrinėjant Europos Sąjungos tarptautinę prekybą prekėmis su likusiu pasauliu (ES-28 eksporto ir importo suma) buvo įvertinta 3 455 mlrd. Eur 2016 metais. Palyginus su 2015 metais importas ir eksportas buvo šiek tiek mažesni, tačiau skirtumas tarp eksporto ir importo buvo didesnis ir siekė 60 mlrd. Eur.

Taigi nustatyta, kad didžiausias dalyvis tarptautinėje prekyboje yra Europos Sąjunga (žr. 2 pav.), kurią sudaro 28 valstybės narės. Nagrinėjant, ES-28 valstybių importą ir eksportą už ES ribų, nustatyta, kad daugiausiai importuoja Vokietija, Jungtinė Karalystė ir Olandija, o eksportuoja taip pat Vokietija, Jungtinė Karalystė ir Prancūzija su Italija. 2016 metų išorinė ES prekybos struktūra pavaizduota 3 paveiksle (2007 – 2016 metų informacija pateikiama 1, 2 prieduose).

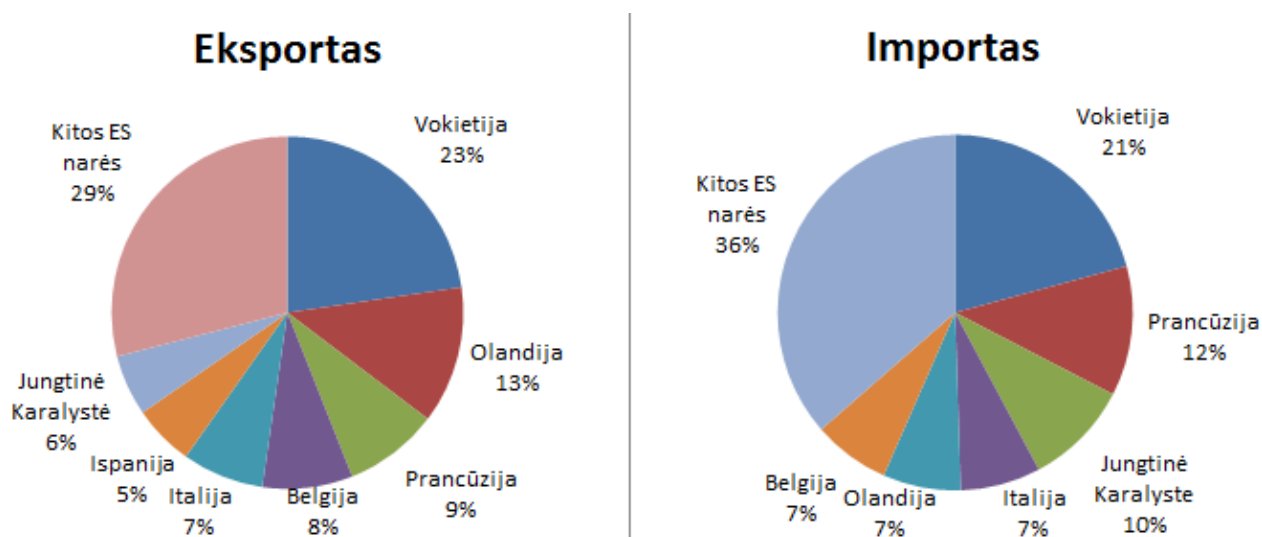
3 pav. Išorinė ES prekybos struktūra, 2016 m., proc. (sudaryta remiantis Eurostat duomenimis)

Matoma, kad 2016 metais daugiausiai iš ES eksportavo Vokietija, jos eksportas sudarė 19 proc. bendro ES eksporto, o importas sudarė 29 proc. bendro ES importo. Vokietijos eksportas visu nagrinėjamu 2007 – 2016 m. laikotarpiu sudarė daugiau nei 18 proc. ES eksporto, o importas – daugiau nei 27 proc. Nagrinėjant antrą pagal importo ir eksporto apimtis valstybę – Jungtinę Karalystę – matoma, kad bendro ES eksporto ji sudarė 17 proc., o importo – 11 proc. Jungtinės Karalystės mažiausia eksporto dalis per nagrinėjamą laikotarpį 2008 metais sudarė 13,7 proc., o mažiausia importo dalis buvo 2009 metais ir siekė 10,5 proc. Trečioje vietoje pagal ES eksporto struktūrinę dalį yra Olandija, mažiausia dalis bendrame eksporte buvo 2007 metais ir sudarė 12,6 proc., o didžiausia 2015 metais, kuri sudarė 14,5 proc. Prancūzija ir Italija visu nagrinėjamu laikotarpiu vertinant eksporto struktūrinę dalį besimainydamos užimdavo 4 – 5 vietas. Nagrinėjant ES importą, matoma kad 3 – 4 vietas užima Italija ir Prancūzija, jos abi 2016 metais importavo apie 10 proc. nuo bendro ES importo.

Vertinant Baltijos šalis, jos įneša struktūriškai mažą indėlį į bendrą ES importą ir eksportą. 2016 metais Lietuvos dalis bendrame ES eksporte sudarė 0,4 proc., Latvijos ir Estijos – 0,1 proc. Lietuva

buvo 22-oje vietoje ES bendrame eksporte, o Latvija ir Estija dalinosi 25 – 28 vietas kartu su Malta ir Kipru. Didžiausia dalis, kurią Lietuvai pavyko sudaryti bendrame ES eksporte buvo 0,6 proc., ši riba buvo pasiekta 2008, 2011 – 2013 metais. Latvijos ir Estijos eksporto dalis bendrame ES eksporte svyruoja nuo 0,1 proc. iki 0,2 proc. Nagrinėjant Baltijos šalių importą, jos išlieka panašiose pozicijose, kaip ir eksporto požiūriu – Lietuva 2016 metais buvo 22-oje vietoje ir jos importas sudarė 0,5 proc. bendro ES importo, Latvija ir Estija yra 25 – 26 vietoje, o jų importas sudarė 0,2 proc. bendro importo. Visu nagrinėjamu laikotarpiu Lietuva, Latvija, Estija išliko panašioje vietoje nagrinėjant ES importą iš 3-ių šalių.

Nagrinėjant vidinę ES valstybių narių prekybą, Vokietija taip pat yra pirmoje vietoje vertinant tiek eksportą, tiek importą. Vidinė ES prekyba 2016 metais pavaizduota 4 paveiksle (2007 – 2016 metų informacija pateikiama 3 – 4 prieduose). Matoma, kad Vokietija eksportuoja į kitas ES šalis 23 proc. bendro vidinio ES eksporto, o importuoja – 21 proc. vidinio ES importo. Vertinant analizuojamą laikotarpį, nustatyta, kad vertinant tiek eksportą, tiek importą ES viduje, Vokietijos prekyba sudaro didžiausią ES prekybos dalį.

4 pav. Eksporto ir importo ES viduje struktūrinė analizė, 2016 m., proc. (sudaryta remiantis Eurostat duomenimis)

Olandija prisidėjo prie ES vidinio eksporto daugiau nei dešimtadaliu (12,5 proc.). Olandijos importas sudarė 7 proc. bendro vidinio ES importo. Tokiems Olandijos rezultatams didelę įtaką padarė tai, kad Olandijoje yra vienas didžiausių Europoje uostų – Roterdamas. Olandija nagrinėjamu 2007 – 2016 metų laikotarpiu, buvo antroje pozicijoje po Vokietijos pagal didžiausius prekybos kiekius ES viduje – importas ir eksportas svyruoja nuo 11 proc. iki 13 proc. bendroje ES vidinės prekybos struktūroje. Prancūzija ir Belgija sudarė po beveik dešimtadalį vidinio ES eksporto. Analizuojamu laikotarpiu visų trijų valstybių eksporto dydis bendroje ES vidiniame eksporte sumažėjo apie 1 p.p. Nagrinėjant importą ES viduje, matoma, kad 10 proc. sudarė Jungtinės Karalystės importas iš ES

narių, o Italijos, Olandijos ir Belgijos importas 2016 metais sudarė po 7 proc. bendro vidinio ES importo.

Analizuojant Baltijos šalis, nustatyta, kad 2016 metais Lietuvos eksporto dalis vidiniame ES eksporte buvo 0,4 proc. Analizuojamu laikotarpiu šis rodiklis svyravo nuo 0,3 proc. iki 0,5 proc. Lietuva bendrame sąraše vertinant jos eksporto dalį vidinėje ES eksporto struktūroje yra 23 šalis. Estijos eksporto dalis vidinėje ES eksporto struktūroje yra 0,3 proc. (25 vieta), o Latvijos – 0,2 proc. (27 vieta). Tiek Latvijos, tiek Estijos eksporto dalis vidinėje ES eksporto struktūroje analizuojamu laikotarpiu svyravo nuo 0,2 proc. iki 0,3 proc.

Išnagrinėjus tarptautinės prekybos pokyčius pasaulyje, buvo nustatyta, kad didžiausias prekybos dalyvis yra Europos sąjunga, kuri 2016 metais daugiausiai importavo ir eksportavo už sąjungos ribų. Europos sąjungos prekyboje didžiausią vaidmenį užima Vokietija. Nustatyta, kad visos trys Baltijos šalys sudaro ganėtinai mažą dalį bendrame ES vidiniame ir išoriniame importe bei eksporte. Nors santykinai Europos Sąjungos kontekste šie skaičiai yra ganėtinai maži, tačiau tokioms mažoms ekonomikoms kaip Lietuvos, Latvijos ir Estijos, yra labai svarbus šalies eksportas. Kaip teigia Lietuvos banko valdybos pirmininko pavaduotojas Raimondas Kuodis: „Ekonomikos augimą iš esmės skatina su eksportu susiję veiksniai – sustiprėjusi ekonominė padėtis užsienio šalyse ir gausesnės investicijos (Lietuvos bankas, 2017).

1.2. Baltijos šalių tarptautinės prekybos plėtros trikdžiai

Vertinant šalių tarptautinę prekybą, svarbu atkreipti dėmesį, kad šalys siekdamos išlikti konkurencingomis, importuoja prekes iš kitų šalių tam, kad skatintų eksportą ir didintų savo vaidmenį tarptautiniame kontekste. Todėl nagrinėjant šalių tarptautinės prekybos plėtrą, yra aktualu analizuoti valstybių eksportą ir jo pagrindinius pokyčius.

Atsižvelgiant į šalių eksporto plėtrą, svarbu nustatyti eksporto plėtrai trukdančius veiksnius. Bernatonytė ir Neverauskas (2002) išskyrė pagrindines kliūtis, kurios gali trukdyti valstybėms plėtoti eksportą:

- 1) Ekonominė aplinka šalyje nėra pakankamai stabili, nes keičiasi vyriausybės, jų priimami nutarimai, kurių neįmanoma prognozuoti;
- 2) Apyvartinių lėšų trūkumas. Norėdamos, kad kuo greičiau būtų atsiskaitoma už gautas prekes, eksportuojančios įmonės taiko kainų nuolaidas;
- 3) Didžiuliai nuostoliai, susidarantys realizuojant produkciją dėl dažnai pasitaikančių nemokių pirkėjų. Visuomet egzistuoja partnerio pasirinkimo rizika, kai sudaromos atsitiktinės bendradarbiavimo sutartys, nepatikrinus partnerio finansinės būklės;
- 4) Nėra garantijų dėl apmokėjimo už prekes nustatytu laiku dėl užsienio finansų – kredito organizacijų veiklos nesklandumų, valiutos kurso keitimosi ir pan.;

- 5) Kartais nutraukiamas eksportas į didelės rizikos šalis, kur nestabili ir neprognozuojama politinė bei ekonominė padėtis;
- 6) Nesugebėjimas įvertinti užsienio rinkos ir valdyti rizikos (Bernatonytė, Neverauskas, 2002, p. 45).

Literatūroje randama daug skirtingų nuomonių, kas gali skatinti arba stabdyti eksportą. Anot Lietuvos ekonominės plėtros agentūros „Versli Lietuva“: *„šalies eksporto augimą paskutiniu metu lemia palanki užsienio rinkų situacija, stiprėjanti euro zonos ekonomika, atsigauanti ir importą didinanti Rusijos rinka, palanki kainų konjunktūra eksporto rinkose. Tai pat vienas iš svarbių veiksnių skatinančių eksporto plėtrą yra investicijos“* (Versli Lietuva, 2017).

Visgi, vertinant tarptautinės prekybos plėtros problematiką Baltijos šalių kontekste, reikia atkreipti dėmesį, kad didžiausią poveikį daro išoriniai veiksniai – pasaulinė finansų krizė, Rusijos embargas, prekybos karai, taip pat poveikį daro migracija ir kt. veiksniai.

Pasak Farmer ir Schelnast (2013) daugelis Europos Sąjungos valstybių po pasaulinės finansų krizės yra varginamos valstybinio sektoriaus įsipareigojimų problemomis bei valstybės biudžeto deficito ir nedidėjančio užimtumo (Farmer, Schelnast, 2013, p. 137).

Anot Dabušinsko ir Randveer (2011) pasaulinė finansų krizė Baltijos šalių užsienio prekybą paveikė labiau nei likusias Europos Sąjungos valstybes nares. Šiose šalyse užsienio prekybos paklausa nebuvo tokia populiari, kaip kitose šalyse. Taip pat svarbus veiksnys Baltijos šalių užsienio prekybos sumažėjimui buvo mažas konkurencingumas – Baltijos šalys nebuvo pakankamai konkurencingai stiprios, kad būtų išvengusios finansinės krizės padarinių (Dabušinskas, Randveer, 2011, p. 125).

Nagrinėjant nedidelės vidaus rinkos valstybes, nustatyta, kad įmonės siekiančios pelno ir didesnių pardavimo apimčių, vykdo eksporto plėtrą. Lietuvos ir kitų Baltijos šalių įmonėms, eksportas yra vienas iš pagrindinių būdų, kaip išplėtoti ir įtvirtinti savo verslą. Eksporto plėtra ypač pasireiškė ekonominio nuosmukio metu, kai vidaus vartojimas sumažėjo, daugelis įmonių stengėsi vykdyti plėtrą į kitas šalis, tam kad įsitvirtintų stabilesnėse rinkose. Dabartinis šių šalių ekonomikos augimas taip pat yra grindžiamas eksportu (Olafsson, Petursson, 2011, p. 23).

Kaip teigia Dabušinskas ir Randveer (2011) pasaulinė finansų krizė paveikė Baltijos šalių darbo rinką – po kriziniu laikotarpiu, augimo etape, santykinai didelė emigracija iš Baltijos šalių sumažino darbo jėgos pasiūlą ir tai paskatino darbo užmokesčio kilimą, taip pagreitinant paklausos augimą. Darbo jėgos judėjimas tarp Europos Sąjungos narių krizės laikotarpiu nebuvo aiškiai apibrėžiamas, tačiau, kaip parodė Latvijos darbo rinka, emigracija sukėlė sunkius padarinius krizės laikotarpiu, o po kriziniu laikotarpiu, darbo užmokesčio augimas paskatino šalies ekonomikos augimą (Dabušinskas, Randveer, 2011, p. 125).

Mažėjant gyventojų skaičiui ir esant neigiamam migracijos likučiu kyla grėsmė mažėjančiai darbo jėgai, kvalifikuotų darbuotojų netekimui arba kitaip „protų nutekėjimui“. Vykstant emigracijai,

mažiau surenkama mokesčių ir prastėja socialinė sistema. Mažėjant kvalifikuotų darbuotojų skaičiui, šalys nebegali konkuruoti su kitomis valstybėmis, mažėja jos konkurencingumas ir inovacinis potencialas. Šalys, negalinčios konkuruoti inovacijų srityje, tampa technologiškai atsilikusios ir priklausomos nuo kitų valstybių, turinčių specialistus ir galinčių konkuruoti mokslo išradimais, pritaikyti mokslinių tyrimų rezultatus ekonomikoje ir versle (Sarvutytė, 2011, p. 170). Lėtėjant inovaciniams išradimams ir jų pritaikymams versle, galimas eksporto sulėtėjimas, kadangi inovacijų diegimas gamybos procese mažina gamybos kaštus ir kainos tampa konkurencingesnėmis tarptautiniame kontekste.

Pasaulinėje konkurencingumo ataskaitoje yra pateikiamas šalių konkurencingumo vertinimas, kuris apima technologijų pritaikymą versle, makroekonominį stabilumą, inovacijas, sveikatos apsaugą ir kt. Viena iš indekso sudedamųjų dalių yra eksportas. Taigi, vertinant 2014 – 2017 metų konkurencingumo ataskaitas, nustatyta, kad Lietuva 2014 – 2015 metais užėmė 36 vietą, 2016 metais pakilo į 35 vietą, o 2017 nukrito į 41 vietą. Nagrinėjant Latvijos atvejį, nustatyta, kad Latvija 2014 – 2015 metais užėmė 44 vietą, 2016 metais nukrito į 49 vietą, o 2017 metais nusileido į 54 vietą. Estija iš visų trijų Baltijos šalių nagrinėjamu laikotarpiu užėmė aukščiausią vietą konkurencingumo ataskaitoje, kadangi 2014 – 2016 metais užėmė 30 vietą, o 2017 metais pakilo į 29 vietą. Taigi matoma, kad tiek Latvija, tiek Lietuva nagrinėjamu laikotarpiu sumažino savo konkurencingumą tarptautiniame kontekste, todėl šiems šalims ypač svarbu didinti savo konkurencingumą diegiant įvairiais inovacijas ir skatinant eksportą į naujas rinkas.

Jundzilaitė ir Vijeikis (2011) teigia, kad pagrindinės Lietuvos užsienio prekybos problemos yra Lietuvos eksportuojamų prekių gamybos priklausomybė nuo importuojamų žaliavų, posovietinėms Baltijos šalims būdinga pramonės ir eksporto struktūra bei nepakankamas šalies konkurencingumas stiprių valstybių kontekste, informacijos apie užsienio šalių prekybos reglamentus trūkumas ir menkas pripažinimas užsienio rinkose (Jundzilaitė, Vijeikis, 2011, p. 108).

OECD Latvijos ekonomikos apžvalgoje (2017) teigiama, kad Latvijos eksporto rodikliai, vertinant ir eksporto diversifikaciją yra gerėjantys, tačiau Latvijos eksportas priklauso nuo gamtos išteklių naudojančių produktų, kurie yra mažos pridėtinės vertės ir atspindi įgūdžių ir inovacijų trūkumą. Santykinai nedidelis Latvijos įmonių skaičius dalyvauja pasaulinės vertės grandinėse, tačiau tos kurios dalyvauja, yra produktyvesnės ir moka didesnius darbo užmokesčius nei tos, kurios nedalyvauja (OECD, 2017, p. 2).

Estija yra ganėtinai stabiliai įsitvirtinusi pasaulinėje prekyboje, o jos eksporto rezultatai yra ganėtinai elastingi. Didžiausią dalį eksporto sudaro mažos ir vidutinės pridėtinės vertės produktai, tačiau pagrindiniai Estijos eksporto partneriai yra Skandinavijos šalys, kurių ekonomika yra stabiliai auganti. Norint didinti Estijos eksporto potencialą, reikėtų tobulinti pramonės inovacinius gebėjimus, skatinti gerosios praktikos pavyzdžių perdavimą iš produktyvių įmonių į likusią ekonomikos dalį. Taip

pat reikėtų užsiimti suaugusiųjų švietimu, talentų imigracija bei įmonių ir mokslo institucijų bendradarbiavimą (OECD, 2017, p. 10).

Baltijos šalių didelę dalį eksporto sudarė Rusijos rinka, tačiau, kai 2014 metų rugpjūčio 7 dieną, Rusija paskelbė embargą daugumai maisto prekių (vaisiams, daržovėms, mėšai, žuviai, pienui bei jo produktams) iš JAV, Europos sąjungos, Australijos, Kanados ir Norvegijos, Baltijos šalys patyrė didelių nuostolių (Swedbank. 2014, p. 7).

Vitunskienės ir Servos (2017) atlikta analizė parodė, kad Rusijos embargas importo draudimais labiausiai paveikė Lietuvos pieno ir daržovių pramonę. Rusijos embargo padarinys Lietuvos žemės ūkio produkcijai buvo naujų rinkų plėtimas Europos Sąjungoje ir už jos ribų – Lietuva spėjo nukreipti eksporto srautus į kitas rinkas ir embargo metu šios produkcijos eksporto kiekiai nebuvo sumažėję. Tačiau Lietuvos pieno perdirbėjų pelningumas išliko nuostolingesis, kadangi eksportas į Rusiją buvo pelningesis nei produkcijos nukreipimas į kitas rinkas (Vitunskienė, Serva, 2017, p. 9-10).

Rusijos embargas taip pat paveikė ir Latvijos eksportą, kadangi viena iš didžiausių Latvijos eksporto rinkų buvo Rusija. Šiuo momentu, Latvija taip pat pradėjo diversifikuoti savo eksportą ir į kitas rinkas, ieškodama naujų perspektyvių rinkų. Tačiau didelę dalį Latvijos eksporto sudaro žaliavos ir natūralius išteklius naudojantys produktai, tačiau šių produktų paklausa yra mažėjanti, dėl augančių namų ūkių pajamų. Tikimasi, kad vidutiniu laikotarpiu eksportas į Rusiją sumažės dėl nepastovios rinkos, tačiau ši rinka prisideda prie Latvijos įplaukų iš eksporto (OECD, 2017, p. 9).

Lietuva, Latvija ir Estija Europos Parlamento buvo įvardintos kaip labiausiai nukentėjusios šalys dėl Rusijos prekybos embargo. Lietuva ir Latvija didžiausius nuostolius patyrė pieno produktų, daržovių ir vaisių sektoriuose, o Estija – tik pieno produktų sektoriuje (Daugėlienė, 2016).

Eksporto plėtrai taip pat gali trukdyti rizika susijusi su grėšiančiais prekybos karais. 2018 m. kovo pradžioje Donaldas Trumpas pareiškė, kad JAV planuoja skirti muitus plienui ir aliuminiui. Kiek vėliau JAV administracija pareiškė, kad Kinijos 60 mlrd. USD apimties prekių grupei bus taikomi 25 proc. importo muitai. To pasekoje, Pekinas pasisakė apie muitus JAV, kurie siektų apie 3 mlrd. USD. Pasaulio Prekybos Organizacijos (toliau – PPO) generalinis direktorius Roberto Azevado teigia, kad jei muitai apimtų tik plieno ir aliuminio rinkas, tai nepaveiktų pasaulio ekonomikos taip stipriai, kaip muitai suteikiami šimtams arba tūkstančiams produktų. Anot generalinio PPO direktoriaus, kilus tokio masto prekybos karui, pasaulio augimas staigiai sumažėtų ir tai padarytų poveikį daugeliui pasaulio valstybių (Slunšytė, 2018).

Apibendrinant galima teigti, kad Baltijos šalių eksporto lygis yra priklausomas nuo išorinių veiksnių, tokių kaip pasaulinė ekonominė – finansinė krizė, Rusijos embargas, taip pat eksportą veikia infliacija ar emigracija. Šie veiksniai padarė įtaką Lietuvos, Latvijos ir Estijos eksporto dydžiams ir kiekviena valstybė ieškojo skirtingų būdų kaip išvengti nuostolių. Ateities rizikos susijusios su politine situacija JAV taip pat suteikia neapibrėžtumus eksporto plėtrai, kadangi grėšiantys prekybos karai

paveiks daugelį pasaulio valstybių, įskaitant Europos Sąjungą ir jos nares. Kadangi Baltijos šalių eksporto rinkos Europos Sąjungos mastu nėra didelės, tačiau jos labai svarbios tokioms nedidelėms valstybėms kaip Lietuva, Latvija, Estija, bet kokie nesutarimai vykstantys PPO stipriai paveiktų šių šalių ekonomikas.

2. TEORINIAI TARPTAUTINĖS PREKYBOS ASPEKTAI

Šioje darbo dalyje nagrinėjami teoriniai tarptautinės prekybos aspektai ir jos vertinimo metodikos. Tarptautinės prekybos teoriniams aspektams išnagrinėti naudojama literatūros analizė, terminų ir sąvokų apžvalga, susisteminta ir išnagrinėta teorinė medžiaga. Taip pat išnagrinėjami tarptautinės prekybos plėtros poveikio šalies ekonomikai rodikliai, jų vertinimo kriterijai ir pateikiamos asmeninės įžvalgos apie aprašytus modelius bei rodiklius ir jų apibendrinimas.

2.1. Tarptautinės prekybos samprata

Mokslinėje literatūroje nagrinėjamas tarptautinės prekybos plėtojimas dažniausiai siejamas su globalizacijos procesais, ekonomikos augimu, tarptautinių ryšių plėtojimu bei gamybos ir technologijų ypatumais (Andriušaitienė, 2016, p. 312). Zigmas Lydeka ir Kristina Levišauskaitė išskiria tris pagrindines tarptautinių mainų prielaidas:

- 1) Gamybos sąlygų skirtumas – tai yra svarbiausia tarptautinių mainų prielaida, kurią sąlygoja skirtingos gamtinės, klimatinės, išteklių stygiaus, specializacijos ir kitos sąlygos.
- 2) Skirtingas visuomeninio darbo našumo lygis – teigiama, kad kiekviena šalis gamina tik tai, kas jai pelninga ir efektyvu. Gaminamos ir eksportuojamos tos prekės, kurių gamybos kaštai yra mažesni, ištekliai naudojami taupiau bei prekės, kurių kaina pasaulinėje rinkoje būtų konkurencinga. O importuojamos tos prekės, kurių gamybos kaštai šalies viduje yra didesni nei pasaulinės tos prekės gamybos kaštai.
- 3) Skonių, polinkių, teikiamų pirmenybių įvairovė – skirtingose šalyse pagaminamų prekių kaštai gali būti panašūs, tačiau dėl paklausos skirtumų gali skirtis ir kaina, pavyzdžiui, madingos prekės rinkoje laikys aukštesnę kainą. Todėl tokie veiksniai skatina skirtingas šalis vykdyti tarptautinę prekybą, nes tarpusavyje prekiaujančios valstybės gali patenkinti daugiau skirtingų vartotojų poreikių. Šalys siekdamos gamybos efektyvumo, specializuojasi gamindamos tokias prekes ir todėl atsiranda darbo našumas ir gamybos kaštų skirtumai ir drauge galima gauti absoliučią naudą (Lydeka, Levišauskaitė, 2006, p. 256-257).

Įvertinus tarptautinių mainų prielaidas, galima teigti, kad šalis neturės ekonominės naudos, jei visas prekes sieks pasigaminti pati, gamyba nebus efektyvi dėl skirtingų gamtos ir darbo išteklių, todėl šie veiksniai daro įtaką šalims vykdyti tarptautinę prekybą, neapsiribojant vienos valstybės teritorija.

Tarptautinė prekyba – tai neatskiriama kasdieninio gyvenimo dalis. Pasak Dalios Bernatonytės, tarptautinė prekybos pagrindas yra mainai ir specializacija, todėl galima teigti, kad tarptautinė prekyba yra priemonė, padedanti šalims vystyti specializaciją, didinti savo išteklių našumą ir taip plėsti bendrą gamybos apimtį. Tarptautinė prekyba – tai pardavimo ir pirkimo procesas, vykdomas įvairiose šalyse tarp pardavėjų, pirkėjų ir tarpininkų (Bernatonytė, 2004, p. 5).

Esant globalizacijos bei Europos Sąjungos tarptautinės prekybos sąlygoms, šalims ir jų įmonėms atveriamos naujos galimybės plėtoti tarptautinę prekybą. Tačiau tarptautinės prekybos sąvoka yra vartojama ir suprantama plačiai – skirtingoje mokslinėje literatūroje bei įvairiose organizacijose ši sąvoka yra pateikiama skirtingai. Pavyzdžiui, Pasaulio prekybos organizacija tarptautinę prekybą apibrėžia kaip „prekių srautus, prekes gabenant per teritorines valstybių sienas“; Jungtinių Tautų Organizacija – kaip „tarptautinį prekių pirkimą ir pardavimą“; Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (OECD) tarptautinę prekybą įvardija kaip importo ir eksporto veiklą (Burinskienė, 2009).

Pasak Bronislovo Martinkaus ir Vytauto Žilinsko, tarptautinė prekyba – tai pasikeitimas prekėmis ir paslaugomis tarp valstybių (Martinkus, Žilinskas, 2008, p. 439).

Melnikas teigia, kad tarptautinė prekyba – „tai pardavimo – pirkimo procesas, kuris yra vykdomas tarp įvairių šalių pardavėjų, pirkėjų ir tarpininkų“ (Melnikas ir kt., 2008, p. 19).

Apibendrinant tarptautinės prekybos sąvokas, galima teigti, kad tarptautinė prekyba yra suvokiama kaip prekių ar paslaugų prekiavimo procesas tarp kelių skirtingų šalių.

Nors teigiama, kad tarptautinė prekyba šalims suteikia naudos, tačiau yra išskiriami ir keli tarptautinės prekybos prieštaravimai. Visų pirma, nagrinėjant tarptautinės prekybos pranašumus, išskiriama tokia nauda:

- 1) Tarptautinė prekyba, skatindama tarptautinį darbo pasidalijimą ir specializaciją, leidžia efektyviau panaudoti turimus išteklius – iš to naudos gauna visi prekybos partneriai.
- 2) Dėl tarptautinės prekybos padidėja konkurencija. Konkurencija ypač veiksminga, jei importuojančioje šalyje susidarė monopolinė arba oligopolinė gamybos struktūra. Padidėjusi konkurencija skatina mažinti gamybos kaštus bei kainą, didinti prekių kokybę.
- 3) Gausėja produktų ir didėja jų įvairovė. Dėl užsienio prekybos gyventojai gali nusipirkti kitose šalyse pagamintų prekių, kurių gamyba šalies viduje arba labai brangiai kainuotų, arba jų apskriti nebūtų galima pagaminti.
- 4) Tarptautinė prekyba suteikia galimybę įgyti gamybos masto ekonomiją, kai tam trukdo per maža vidaus rinka. Rinkos išplėtimas per užsienio prekybą leidžia sumažinti gamybos kaštus ir kainas arba gaminti tas prekes, kurių neapsimokėjo gaminti dėl per mažos vidaus rinkos paklausos – tai naudinga ir gamintojams ir pirkėjams (Davulis, 2009, p. 333-334).

Matoma, kad išnagrinėti tarptautinės prekybos pranašumai atskleidė, kad specializacija ir prekyba sąlygoja aukštesnius veiklos rezultatus, produktyvesnę gamybą ir jos efektyvumą. Tačiau, kaip ir daugelis procesų, tarptautinė prekyba turi ir prieštaravimų – tarptautinės prekybos poveikis įvairioms šalies gyventojų socialinėms grupėms yra nevienodas. Vartotojams yra naudingas importas, o ne eksportas, tuo tarpu gamintojams atvirkščiai – eksportuoti prekes yra naudinga, o importuoti jas – nuostolinga. Kuo didesnis importas šalyje, tuo labiau jis didina šalies nedarbo lygį. Tačiau nurodyti

prieštaravimai iš dalies gali būti subalansuoti, nes esant sureguliuotai užsienio prekybai, importo ir eksporto poveikiai turėtų kompensuoti vienas kitą. Didėjantis nedarbas teoriškai turėtų būti kompensuojamas užimtumo didėjimu produkciją eksportuojančiose gamybos šakose, todėl ir nedarbo lygis šalyje dėl užsienio prekybos poveikio neturėtų padidėti (Davulis, 2009, p.334). Aptariant tarptautinės prekybos prieštaravimus, galima išskirti dar vieną trūkumą – prekių eksportas padidina eksportuojamų prekių kainas šalies viduje. Padidėjusias kainas lemia sumažėjusi prekių pasiūla šalies viduje.

Apibendrinant tarptautinės prekybos sampratą, būtina paminėti, kad tarptautinė prekyba daugelyje mokslinių šaltinių yra įvardijama skirtingai, tačiau visi apibrėžimai atskleidžia tą pačią esmę – prekių ar paslaugų pirkimas ar pardavimas dalyvaujant dviem ar daugiau valstybių. Tarptautinė prekyba teikia daug naudos šalims šiuolaikinėje ekonomikoje, kadangi šalys prekiaudamos tarpusavyje gali didinti konkurenciją, prekių asortimentą ir jų įvairovę, efektyviau panaudojami turimi išteklių ir sėkmingai kuriama masto ekonomija. Nors nagrinėjant tarptautinę prekybą yra išskiriami ir jos prieštaravimai, tačiau sėkmingai sureguliuota užsienio prekyba atneša valstybei daugiau naudos nei nuostolių.

2.2. Tarptautinės prekybos politika

2.1.1. Tarptautinės prekybos politikos formos

Kiekviena valstybė, atsižvelgdama į savo šalies būklę, mikroekonominius ir makroekonominius rodiklius ir kitus veiksnius, taiko skirtingas tarptautinės prekybos formas. Šalis, stengdamasi ginti savo interesus, stengiasi pritaikyti jai labiausiai tinkančias tarptautinę politiką.

Pasak Vaidos Pilinkienės, tarptautinės prekybos reguliavimas gali būti kelių formų:

- *Vienpusis* – kai valstybinio prekybos ribojimo veiksniai naudojami šalies be tam tikrų susitarimų ar konsultacijų su jos prekybos partneriais. Dažniausiai tokie veiksniai pasirenkami atsižvelgiant į analogiškus kitų valstybių veiksmus, kurie lemia įtampą tarp prekybos partnerių. Tokie veiksniai būtų tam tikros tarptautinės prekybos politikos priemonės, kaip importo kvotų nustatymas, muitų tam tikroms prekėms įvedimas ir pan.
- *Dvipusis* – kai prekybos politika vykdoma derinant abiejų valstybių – prekybos partnerių – interesus ir veiksmus. Pavyzdžiui, abiem šalims susitarus, gali būti įvesti konvenciniai muitai, nepažeidžiantys nė vienos iš partnerių interesų, taip pat suderinami techniniai prekių žymėjimo ir pakuotės reikalavimai, pripažįstami kokybės sertifikatai ir pan.
- *Daugiapusis* – kai prekybos politika aptariama ir reguliuojama daugiašaliais susitarimais. Vienas iš ryškiausių tokių daugiašalių susitarimų pavyzdžių – Bendras muitų tarifų ir

prekybos susitarimas, vyraujantis Europos sąjungos šalių prekybiniuose santykiuose (Pilinkienė, 2016, p. 34).

Taigi, galima teigti, kad kiekviena valstybė, taikydama tarptautinės prekybos politikos reguliavimo būdus, siekia apsaugoti nuo tam tikrų tarptautinės prekybos veiksnių. Pasak Bernatonytės, pagrindiniai tarptautinės prekybos politikos tikslai yra:

- Tam tikros šalies dalyvavimo tarptautiniame darbo pasidalijimo procese masto ir būdo pakitimas;
- Eksporto ir importo apimčių kitimas;
- Tarptautinės prekybos struktūros pokyčiai;
- Šalies aprūpinimas būtinais ištekliais (energetiniais, žaliava ir t.t.);
- Eksporto ir importo kainų santykio pasikeitimas (Bernatonytė, 2011, p. 284).

Ankščiau išvardinti tikslai yra skirtingo įgyvendinimo laikotarpio, pavyzdžiui, eksporto ir importo apimtys pokyčiai yra orientuojami įgyvendinti per trumpesnę laiką, o šalies įtraukimo į tarptautinį darbo pasidalijimą masto ir būdo pakitimą siekiama įgyvendinti ilguoju laikotarpiu (Bernatonytė, 2011, p. 284).

Mokslinėje literatūroje yra įvardijami ir kiti tarptautinės prekybos ribojimo svarbiausi tikslai:

- Vietos gamintojų apsauga nuo pernelyg didelės užsienio konkurencijos;
- Nedarbo mažinimas;
- Jaunos arba naujos pramonės šakos gynimas;
- Atsakas į kitų šalių taikomus prekybos ribojimus;
- Nacionalinė gynyba (Pilinkienė, 2016, p. 35).

Apibendrinant Bernatonytės ir Pilinkienės išskirtus tarptautinės prekybos ribojimo tikslus, galima išskirti tai, kad Bernatonytė ribojimo tikslus išskiria atsižvelgdama labiau į valstybės vaidmenį tarptautiniame kontekste, o Pilinkienė išskiria tuos veiksnius, kurie galėtų pagerinti vidinius šalies rodiklius, apsaugoti vietos gamintojus ir apsaugoti nuo kitų valstybių tarptautinės prekybos ribojimų.

Valstybės prekybos politika yra vykdoma įvairiomis formomis, pagrindinės formos – laisvoji prekyba, protekcionizmas, dempingas ir embargas.

Laisvoji prekyba

Laisvoji prekyba – tai valstybės ekonominė politika, kai valstybė minimaliai kišasi į užsienio prekybą, besivystančią veikiant laisvai kintančioms pasiūlos ir paklausos santykių lemiančioms jėgoms (Pilinkienė, 2016, p. 36).

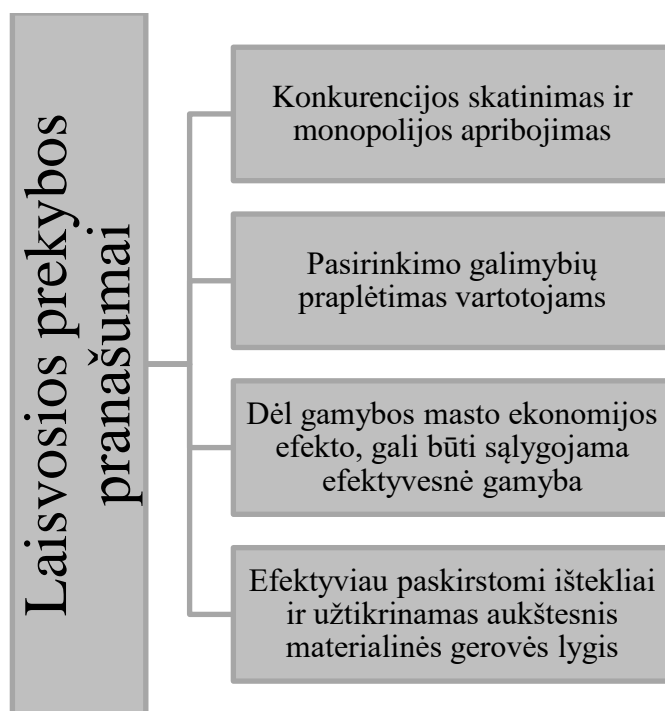
Bernatonytė laisvąją prekybą įvardija kaip valstybės ekonominę politiką, kai be jokių muitų ir suvaržymų, visos šalys naudojasi tarptautinio teritorinio gamybos specializavimo privalumais (Bernatonytė, 2011, p. 284).

Pasak Lydekos ir Levišauskaitės (2006) laisvosios prekybos tarptautinės gamybos efektyvumo pagrindas yra konkurencija, todėl ji turėtų būti visiškai nevaržoma, kadangi laisvoji prekyba skatina tarptautinį darbo pasidalijimą, kelia gamybos našumą bei žmonių gyvenimo lygį (Lydeka, Levišauskaitė, 2006, p.256-257).

Nustatyta, kad bendruoju požiūriu laisvoji prekyba tai yra laisvas prekių, paslaugų, darbo ir kapitalo judėjimas tarp skirtingų šalių, kai valstybės nėra įvedusios tam tikrų tarptautinės prekybos barjerų.

Pasak Bernatonytės (2011), pagrindinis laisvosios prekybos teiginys yra – „kiekviena šalis turi plėtoti tik tas gamybos sritis, kurios tai šaliai pigiausios, palyginti su kitomis šalimis“ (Bernatonytė, 2011, p. 285). Kadangi geriausias būdas plėtoti tarptautinius ryšius yra konkurencija, todėl konkurencijos vystymui yra reikalinga laisva, valstybių nevaržoma tarptautinė prekyba.

Nagrinėjant laisvosios prekybos papildomai gaunamą naudą, tiek Bernatonytė (2011), tiek Pilinkienė (2016) išskiria tuos pačius pagrindinius šios politikos formos pranašumus, kurie pateikiami 5 paveiksle.

5 pav. Laisvosios prekybos pranašumai (sudaryta pagal Bernatonytė, 2011; Pilinkienė, 2016)

Nagrinėjant 5 paveikslą, matoma, kad:

- Pirmasis laisvosios prekybos pranašumas yra tai, kad laisvoji prekyba skatina konkurenciją ir apriboja monopolijų viešpatavimą. Kai šalis pradeda prekiauti su užsienio valstybių įmonėmis, vietinės monopolijos praranda savo galią vidaus rinkoje. Išaugusi konkurencija dėl užsienio įmonių veiklos, priverčia vietos šalies gamintojus taikyti technologines

naujoves, gerinti produkcijos kokybę, naudoti naujus gamybos metodus, skatinant ekonomikos augimą;

- Laisvoji prekyba suteikia pasirinkimo galimybę vartotojams, nes praplečia produkcijos asortimentą, užtikrina pagamintų produktų gausą ir įvairovę. Kiekvienos laisvąją prekybą vykdančios šalies gyventojai gali nusipirkti kitose šalyse pagamintų naujų produktų, kurių gamyba šalyje brangiai kainuotų. Užsienio prekyba šalims sudaro sąlygas pačioms gaminti naujus produktus, įsigijus tam reikalingų medžiagų, technikos ir pan.;
- Reiškiantis gamybos masto ekonomijos efektui, laisvoji prekyba gali sąlygoti efektyvesnę gamybą, taip praplečiant laisvosios prekybos rinką. Šalies gamintojai gali laisvai pardavinėti savo gaminius bet kurioje kitoje šalyje, panaikinus bet kokius prekybos apribojimus, todėl rinkos yra plečiamos ir tai leidžia gamintojams gaminti prekes didesnėmis apimtimis. Tai yra ypač svarbu tiems gamintojams, kurių kaštai priklauso nuo gaminamų prekių apimtys, todėl prekės yra pardavinėjamos žymiai žemesnėmis kainomis;
- Laisvoji prekyba yra vykdoma remiantis lyginamojo pranašumo principu, todėl ištekliai yra paskirstomi daug efektyviau ir užtikrinamas aukštesnis materialinės gerovės lygis tiek atskirose šalyse, tiek viso pasaulio mastu. Dėl skirtingos išteklių struktūros ir technologinių žinių lygio kiekvienoje šalyje, prekės įvairiose šalyse yra gaminamos skirtingais gamybos kaštais. Jeigu kiekviena šalis gamintų tik tas prekes, kurias gali pagaminti pigiau, lyginant su kitomis šalimis, ir prekės būtų mainomos į tas prekes, kurių gamybos kaštai šalyje palyginti aukštesni negu kitose šalyse, tai kiekviena laisvai prekiaujanti šalis ir visa pasaulio ekonomika gautų didžiulių realiųjų pajamų, naudodama turimą kiekvienos šalies išteklių apimtį (Bernatonytė, 2011, p. 285-286).

Kaip matoma, laisvoji prekyba teikia didelę ekonominę naudą valstybėms, tačiau šiuolaikinių tarptautinės prekybos teorijų argumentai skiriasi nuo klasikinės teorijos argumentų ir yra teigiama, kad protekcionizmas gali būti naudingai šaliai ir jos ekonomikai.

Protekcionizmas

Protekcionizmas – valstybės ekonominė politika, siekiant apsaugoti nacionalinę ekonomiką nuo kitų šalių konkurencijos: imami muitai, teikiamos subsidijos nacionaliniam ūkiui vystyti, kitais būdais apribojamas prekių judėjimas (Bernatonytė, 2011, p. 289).

Protekcionizmas – tai politika, kuria siekiama apsaugoti, remti ar kitaip padėti (proteguoti) (Vveinhardt, Petrauskaitė, 2013).

Pasak Vainienės (2008), protekcionizmas tai valstybės taikomos priemonės, skirtos vidaus rinkai, vietos gamintojams, skirtingoms ūkio šakoms ar pavienėms įmonėms apsaugoti nuo konkurencijos (Vainienė R., 2008, p.231).

Pilinkienė (2016) teigia, kad protekcionizmas yra valstybės vykdoma ekonominė politika, kurios tikslas apsaugoti vidaus rinką nuo užsienio konkurencijos (Pilinkienė, 2016, p. 37).

Nustatyta, kad mokslinėje literatūroje naudotina sąvoka protekcionizmas apibūdina šalies vykdomą politiką, kuria siekiama apsaugoti šalies vidaus rinką bei jos gamintojus nuo susidariusios konkurencijos.

Protekcionizmo esmė yra tai, kad priešingai nei laisvosios prekybos atveju, yra apriojamas laisvas prekių judėjimas dėl skirtingų ekonominių potencialų ir konkurencingumo esančio įvairiose šalyse. Protekcionizmo politikos formos atveju yra didinami importo muitai, o eksporto muitai mažinami arba iš viso jų atsisakoma. Protekcionizmo politika dažnai priklauso nuo šalies ekonominio išsivystymo lygio – ši politika populiari ne tik besivystančiose šalyse, tačiau ir industriškai išsivysčiusiose šalyse, norint apsaugoti šalies gamintojus nuo stiprėjančios užsienio gamintojų konkurencijos (Bernatonytė, 2011, p. 290).

Lyginant dvi tarptautinės prekybos politikos formas – laisvoji prekyba ir protekcionizmas – daugelis ekonomistų ir politikų ginčijasi, kuri iš formų yra naudingesnė valstybei.

Toliau bus nagrinėjami teigiami ir neigiami protekcionizmo padariniai ir rezultatai. Taigi, pasak Bernatonytės (2011) protekcionizmą gina šie argumentai:

- Vietinės gamybos apsauga ir skatinimas yra dažniausiai naudojamas argumentas už protekcionizmą. Dėl importo apribojimo sudaromos sąlygos vietinės gamybos prekėms konkuruoti rinkoje, apsaugant vietines įmones ir jose dirbančius darbuotojus;
- Naujai atsirandančių šakų apsauga. Teigiama, kad atsiradusioms naujoms gamybos šakoms reikalinga valstybės apsauga, kad jos galėtų augti, subręsti ir konkuruoti. Protekcionizmu siekiama sukurti tokias sąlygas, kad naujos šakos apsisaugotų nuo galimai naujai atsirandančios konkurencijos iš užsienio valstybių. Kai šakos įsitvirtina, jų gamyba tampa efektyvi ir prekės gali laisvai konkuruoti tarptautinėje rinkoje, apsisaugojimo priemonių galima ir atsisakyti;
- Prekybos sąlygų gerinimas. Teigiama, kad prekybos apribojimas padidina eksporto perkamąjį pajėgumą, t. y. padidinti importo vertę už tą patį eksporto pajamų dydį. Teoriškai tai įmanoma, jei naudojamas importo arba eksporto optimalus muitų tarifas;
- Rinkos reguliavimo trūkumai. Protekcionistinių priemonių šalininkai siūlo tokias priemones naudoti apsaugai siekiant kompensuoti rinkos reguliavimo trūkumus. Esant netobulai darbo rinkai, gali sąlygoti importo kvotų arba muitų įvedimą gaminiam, kai analogiškus gaminius šalies viduje gaminantiems gresia nedarbas;
- Valstybės biudžeto pajamų didinimas. Esant neišvystytai mokesčių sistemos bazei ir mokesčių institucijos, išlieka labai svarbu palaikyti išlaidas socialinėms reikmėms, krašto

apsaugai ir šalies valdymui. Dėl šių priežasčių yra tikslinga naudoti tarptautinės prekybos reguliavimo universalias priemones, siekiant mobilizuoti papildomas pajamas į biudžetą;

- Neekonominiai argumentai. Šiai skilčiai priklauso šalies apsauga, kultūrinio palikimo, nacionalinių tradicijų ir kitų vertybių apsauga (Bernatonytė, 2011, p. 291-292).

Matoma, kad protekcionizmo šalininkai išskiria nemažai šios politikos formos privalumų, tačiau galima teigti, kad visi šie privalumai vertinami yra dažniausiai trumpalaikėje perspektyvoje. Vertinant šios politikos formos neigiamus padarinius atsižvelgiama į ilgalaikę perspektyvą. Pasak Pilinkienės (2016), yra išskiriami tokie protekcionizmo neigiami bruožai:

- Didėjančios vartotojų išlaidos, nes: 1) padidėja importuojamo produkto kaina ir aukštesnė importuojamo produkto kaina priverčia kai kuriuos vartotojus pirkti brangesnes vietinės gamybos prekes; 2) susilpnėjus konkurencijai šalies vidaus rinkoje dėl aukštų importuojamų produktų kainų, vietinės gamybos prekių kainos gali padidėti;
- Ekonominė stagnacija. Ekonomikos augimas sustoja dėl gamybos efektyvumo mažėjimo, nekokybiškų prekių, prekių deficito ar šešėlinės veiklos. Panaikinus užsienio gamybos konkurenciją, susilpnėja vietos gamintojų suinteresuotumas didinti gamybos efektyvumą ar prekių kokybę. Taip gamintojų primetama nekokybiška produkcija. Vykdam protekcionistinę politiką, šalyje gali kilti prekių deficitas. Įmonės, atribotos nuo tarptautinės konkurencijos, merdi ir galiausiai pralošia. Valstybė, taikydama protekcionistinę politiką, galiausiai netenka įplaukų į nacionalinį biudžetą, dėl vykdomos šešėlinės veiklos;
- Specializacijos sumažėjimas. Protekcionistinė politika sumažina specializacijos naudą arba visai jos neteikia. Šalys dažniausiai priverstos perkelti išteklius iš efektyvios jų naudojimo sferos į neefektyvią, kad patenkintų įvairius poreikius. Specializacija ypač mažėja, kai protekcionistinė valstybės politika vykdoma šaliai stokojant išteklių;
- Prekybos karai. Dėl protekcionizmo valstybės pradeda vykdyti prekybos karus, kurie pasireiškia prekybos ribojimais tarp dviejų ar daugiau valstybių taikant iš vienos šalies importo ribojimus, o iš kitos šalies eksporto ribojimus. Tokie prekybos karai neturi teigiamų pasekmių, nes pralaimi abi pusės (Pilinkienė, 2016, p. 38-39).

Taigi įvardinti neigiami protekcionizmo padariniai atskleidė, kokią ilgalaikėje perspektyvoje žalą gali padaryti įvairūs prekybiniai ribojimai. Nei mokslinėje literatūroje, nei kituose šaltiniuose nerasta vieningo atsakymo, kuri tarptautinės prekybos politikos forma yra labiau naudinga valstybei. Manoma, kad tikslingiausia būtų, atsižvelgiant į kiekvienos valstybės padėtį tarptautinėje rinkoje, reikėtų derinti šių politikų bruožus ir stengtis rasti tinkamiausią sprendimą konkrečiai valstybei.

Dempingas

Dempingas – prekių pardavimas užsienio rinkose žemesnėmis negu vidaus ar pasaulinės kainomis, kartais net žemesnėmis už gamybos kaštus (Snieska, et. al., 2006, p.533).

Dempingas taip pat įvardijamas kaip „tarptautinės kainos diskriminavimo forma“ (Carbaugh, 2008, p. 160).

Nagrinėjant dempingo esmę, svarbu nustatyti, kodėl kai kurios įmonės parodo savo produkciją užsienio rinkose mažesniais kainomis. Teigiama, kad jeigu vidaus rinkoje firma turi monopolinę galią didesnę nei užsienyje ir šalies vartotojai neturi galimybių įsigyti tam tikro prekės mažesne kaina užsienyje, tai ir mažesnės eksportuojamų prekių kainos maksimizuos tam tikros firmos pelną (Bernatonytė, 2011, p. 293).

Pasak Dubausko (2013) išskiriami dažniausi dempingo taikymo atvejai:

- 1) Siekiant įsigalėti užsienio rinkose ir jas užvaldyti, dempingas taikomas tol, kol vietiniai gamintojai pralaimi konkurencinę kovą ir pasitraukia iš rinkos. Tuomet kainos padidinamos ir dažnai pranoksta iki tol buvusį lygį. Tai įvyksta, kai dempingą taikančios įmonės įgyja toje šalyje monopolinę ar oligopolinę padėtį;
- 2) Siekiant išplėsti gamybą ir gauti didesnę ekonomiją dėl gamybos masto. Šiuo atveju dempingo būdu realizuojama kitose šalyse ta produkcija, kuri neturėjo paklausos šalies vidaus rinkoje;
- 3) Norint realizuoti produkcijos perteklių, atsiradusį klaidingai įvertinus prekės paklausą ir pagaminus pernelyg daug prekių (Dubauskas, 2013, p. 139).

Prekių dempinginių kainų ribų nustatymo pagrindinė taisyklė: jeigu kuri nors šalis taiko žemas dempingo kainas, tai tų prekių kainos šalies viduje ir užsienio šalyse skirtumas turi būti mažesnis negu prekių transportavimo kaštai plus tai prekei nustatytas muitas (Bernatonytė, 2011, p. 294).

Nagrinėjant mokslinę literatūrą, buvo nustatyta, kad dempingo rūšys įvairioje literatūroje yra skirstomos įvairiai. 1 lentelėje pateikiamas dempingo skirstymas trijų skirtingų autorių.

1 lentelė. Dempingo rūšys (sudaryta pagal Bernatonytė, 2011, p. 294; Pilinkienė, 2016, p. 41; Pandey, 2012, p. 14)

Autorius	Dempingo rūšys
Bernatonytė (2011)	1) Grobuoniškas dempingas
	2) Socialinis dempingas
	3) Valiutinis dempingas
	4) Pastovusis dempingas
	5) Atsitiktinis dempingas
	6) Sezoninis dempingas
Pilinkienė (2016)	1) Atsitiktinis dempingas
	2) Numatytasis dempingas
	3) Pastovusis dempingas
	4) Atvirkštinis dempingas
	5) Abipusis dempingas
Pandey (2012)	1) Atsitiktinis dempingas
	2) Grobuoniškas dempingas
	3) Pastovusis dempingas

Taigi išnagrinėjus 1 lentelę, nustatyta, kad visi trys autoriai išskiria skirtingą kiekį dempingo rūšių. Matoma, kad Bernatonytė išskiria 6 rūšis, Pilinkienė 5, o Pandey išskiria 3 rūšis. Nagrinėjant, kokio rūšys buvo išskirtos, nustatyta, kad visi trys autoriai pamini tris pagrindines rūšis: atsitiktinis dempingas, grobuoniškas dempingas (pagal Pilinkienę tai numatytasis dempingas) ir pastovusis dempingas.

Atsitiktinis dempingas tai epizodinis atliekamų prekių pardavimas į užsienio rinką sumažintomis kainomis. Jo imamasi tada, kai vidaus gamybos apimtys viršija vidaus rinkos talpumą ir įmonei iškyla dilema – visai nepanaudoti dalies gamybinių pajėgumų ir nepagaminti prekės ar pagaminti prekę ir parduoti ją daug žemesne nei vidaus kaina į užsienio rinką (Pilinkienė, 2016, p. 41).

Grobuoniškas (numatytasis) dempingas – tai tokia dempingo rūšis, kai laikinai nustatomos žemos kainos, siekiant išstumti konkurentus iš rinkos ir vėliau, juos sužlugdžius, kainas padidinti (Bernatonytė, 2011, p. 294).

Pastovusis dempingas – nuolatinis monopolisto polinkis padidinti įmonės bendrą pelną parduodant prekes žemesne kaina eksportuojant nei vidaus rinkoje (Pandey, 2012, p. 14).

Nagrinėjant kitas dempingo rūšis, kurias įvardino Bernatonytė (2011), matoma, kad liko neaprašytas socialinis dempingas, valiutinis dempingas ir sezoninis dempingas:

- Socialinis dempingas – dėl mažų išlaidų darbo užmokesčiui ir socialiniams reikalams šalis gali parduoti prekes pasaulinėje rinkoje žemesnėmis kainomis negu jos konkurentai;
- Valiutinis dempingas – grindžiamas nacionalinės valiutos perkamosios galios skirtumu šalies viduje ir užsienyje. Tokį dempingą skatina nacionalinės valiutos devalvavimas. Nuvertinus šalies valiutą, įmonės, kurių gamybos kaštai dideli, gali parduoti prekes tarptautinėje rinkoje mažesnėmis kainomis negu pasaulinės;
- Sezoninis dempingas – kai firmos dėl specialių priežasčių nori išlaikyti stabilesnes kainas vienoje rinkoje negu kitos (Bernatonytė, 2011, p. 294-295).

Pilinkienės (2016) teorija atskleidžia, kad liko nepaminėtos šios dempingų rūšys:

- Atvirkštinis dempingas – eksporto kainų padidinimas, palyginti su tų pačių prekių pardavimo kainomis vidaus rinkoje. Tai retai pasitaikanti dempingo forma, dažniausiai paveikta nenumatytų ryškių valiutos kursų svyravimų;
- Abipusis dempingas – dviejų šalių tos pačios prekės kainos sumažinimas. Tai irgi reta forma, nulemta tam tikros prekės monopolijos abiejų šalių vidaus rinkoje (Pilinkienė, 2016, p. 41).

Nagrinėjant dempingo politiką, nustatomos dvi šios politikos pusės – teigiama ir neigiama. Teigiama pusė ta, kad vartotojai gauna pigesnes prekes palyginus su vietinės gamybos produkcija. Neigiama pusė – vietiniai gamintojai patiria nuostolius, nes jie tampa priversti mažinti savo pardavimo kainas, kad galėtų konkuruoti su importuotojais ir išsilaikytų rinkoje, arba blogiausiu atveju privalo

pasitraukti iš konkurencinės prekybos, nes patiriami nuostoliai. Dėl šios priežasties, importuotojai iškraipydami rinką, padaro šaliai daug žalos, todėl valstybės imasi taikyti specialias antidempingines priemones (įstatymus, sankcijas, papildomus muitus ir pan.) tokioms prekėms.

Antidempingo muitas – muitas, taikomas kaip atsakas į neįprastai mažas importuojamų prekių kainas siekiant apsaugoti kitų gamintojų interesus. Taikant šį muitą, siekiama, kad importuojamos prekės kaina būtų lygi arba didesnė už šalyje pagaminamos prekės kainą (Vainienė, 2008, p. 22).

Laikoma, kad antidempinginių priemonių specifika susijusi su šiomis aplinkybėmis:

- 1) Papildomų muitų dydžiu – jie daug didesni negu įprastiniai muitai ir kitos importo rinkliavos tai pačiai prekei;
- 2) Eksportuotojo negalėjimu iš anksto įvertinti galimybės ir kartu papildomą antidempinginio muto dydį, kas daroma įprastinių muitų, mokesčių, rinkliavų atveju;
- 3) Jeigu atliekamas antidempinginis tyrimas patvirtina ieškovo skundo pagrįstumą, tai papildomas muitas imamas nuo prekės pristatymo pradžios į konkrečią šalį (Bernatonytė, 2011, p. 295).

Apibendrinant galima teigti, kad gamintojai taikydami dempingą eksportuojant patiria naudą, nes dažnai susiranda naujų vartotojų, įsitvirtina naujose rinkose ir gali lengvai konkuruoti su vietiniais gamintojais, tačiau nagrinėjant situaciją iš importuojančios šalies pusės dažnai nuomonės apie dempingą skyla į kelias dalis: 1) iš vartotojų pusės dempingui pritariama ir siekiama, kad vartotojai gautų pigesnes prekes palyginus su vietinių gamintojų prekėmis. Šios pusės šalininkai teigia, kad valstybei nederėtų taikyti antidempinginių priemonių, kadangi vartotojų gaunama nauda yra didesnė, palyginti su nuostoliais, kuriuos patiria gamintojai, konkuruojantys su importuojama produkcija; 2) iš gamintojų pusės teigiama, kad jie patiria didelius nuostolius dėl to, nes norėdami išlikti konkurencingais rinkoje, jie turi mažinti kainas, kartais net pasitraukti iš verslo dėl patiriamų nuostolių.

Embargas

Embargas – draudimas išvežti iš kurios nors šalies arba įvežti į kurią nors vieną šalį prekes, auksą, vertybinius popierius (Snieška, et. al., 2011, p.577).

Daugelis autorių (Pilinkienė, 2016; p. 44; Bernatonytė, 2011, p. 297-298; Snieška, et. al., p. 577) išskiria tris pagrindines embargo taikymo priežastis“

- 1) Politinės – politinis embargas taikomas prieš šalis, kurios nedemokratiniais būdais bando kitoms šalims permesti savo vystymosi kelią, kišasi į jų reikalus, sukelia karinius konfliktus, vykdo teroristinius išpuolius. Manoma, kad politinės priežastys yra pagrindinė embargo priežastis.

- 2) Sveikatos apsaugos – dėl šios priežasties šalių vyriausybės gali uždrausti įvežti į šalį įvairių vaistų, gyvūnų, augalų, daržovių, vaisių, chemikalų ir pan. Draudimas įvežti gyvūnus ar jų mėsą gali būti susijęs su tuo metu pasaulyje siaučiančiomis epidemijomis.
- 3) Moralinės – dėl kultūrinių ir nacionalinių tradicijų, religinių įsitikinimų į kai kurias šalis draudžiama įvežti alkoholinių gėrimų, įvažiuoti moteriai į šalį be lydinčio vyro ir pan.

Kaip matoma, embargo įvedimo priežastys yra trys, politinės priežastys dažniausiai siekia izoliuoti valstybę, iš kurios draudžiama įvežti prekes arba į kurią draudžiama įvežti prekes. Politiniu embargo siekiama sudaryti sunkią vidinę padėtį izoliuotai valstybei ir taip atskirti jos tarptautinę prekybą. Sveikatos apsaugos embargo siekiama apsaugoti vidaus gyventojus nuo įvairių epidemijų ar virusų, šia izoliavimo priemone nėra siekiama pasunkinti situaciją šalims, norinčioms importuoti gyvūnus, mėsą ar kitas prekes. Moralinio embargo, kaip ir sveikatos apsaugos, nėra siekiama pasunkinti situaciją norinčioms importuoti valstybėms, siekiama tiesiog išlaikyti daugiamečių tradicijas šalyje ir nesukelti chaoso.

Apibendrinant tarptautinės prekybos politikos formas, galima teigti, kad kiekviena valstybė taikydama skirtingus tarptautinės prekybos politikos reguliavimo būdus, siekia apsisaugoti nuo tam tikrų tarptautinės prekybos veiksnių arba siekiant pagerinti valstybės vidinius rodiklius, apsaugoti vietos gamintojus arba apsisaugoti nuo kitų valstybių tarptautinės prekybos ribojimų. Nei mokslinėje literatūroje, nei kituose literatūros šaltiniuose nėra priimamas vieningas sprendimas, kuri tarptautinė prekybos politikos forma yra naudingiausia valstybei. Vertinant politikos formas svarbu atsižvelgti į kiekvienos valstybės ekonominę ir politinę padėtį tarptautinėje rinkoje ir derinant politikų bruožus, priimti tinkamiausią sprendimą konkrečiai valstybei.

2.1.2. Tarptautinės prekybos politikos instrumentai

Valstybės vykdo protekcionistinę politiką, įvesdamos įvairias tarptautinės prekybos priemones. Įvairūs ir skirtingi tarptautinės prekybos politikos instrumentai daro įtaką šalies prekybos plėtrai ir struktūriniam pokyčiams. Politikos priemonių taikymas šalyse dažniausiai grindžiamas poreikiu plėtoti vietinę gamybą, skatinti eksportą, apsaugoti šalies pramonę nuo dempingo bei apsaugoti šalies vartotojus ir jų interesus. Siekti šių tikslų valstybės gali skirtingomis priemonėmis, todėl kiekviena iš jų pasirenka skirtingą priemonių derinį.

Kiekviena valstybė, taikydama protekcionistines priemones, siekia apriboti importą ir skatinti eksportą, todėl vieni tarptautinės prekybos valstybinio reguliavimo metodai taikomi importui, siekiant apsaugoti vietinius gamintojus nuo konkurencijos, o kiti – didinti eksporto apimtis.

Tarptautinės prekybos politikos priemonės skirstomos į tarifinius metodus ir netarifinius metodus (žiūrėti 2 lentelę).

2 lentelė. Tarptautinės prekybos politikos priemonių klasifikacija (sudaryta pagal Bernatonytė, 2011, p. 312)

Reguliavimo metodai		Prekybos politikos priemonės
<i>Tarifiniai</i>		Muitų mokesčiai Tarifinės kvotos
<i>Netarifiniai</i>	Kiekybiniai	Kvotos Licencijos Savanoriškieji apribojimai
	Paslėptieji	Valstybiniai pirkimai Reikalavimai naudoti vietinius komponentus Techniniai apribojimai Vidaus rinkos mokesčiai ir rinkliavos
	Finansiniai	Subsidijos Kreditavimas Kompensacinės rinkliavos Draudimas

Viena iš tarifinių tarptautinės prekybos politikos reguliavimo priemonių yra maito mokestis. Maito mokestis yra seniausia mokesčių rūšis, atsiradusi beveik tuo pat metu, kaip ir prekyba. Maitai yra netiesioginiai valstybės mokesčiai, kuriais apmokestinamos eksportuojamos ir importuojamos prekės (Pilinkienė, 2016, p. 48).

Pasak Radžiukyno ir kt. (2011) maitai atlieka šias pagrindines funkcijas:

- Fiskalinę funkciją. Ši funkcija taikytina tiek importo, tiek eksporto maitams, kadangi surinktos lėšos patenka į valstybės biudžetą;
- Protekcinę funkciją. Ši funkcija taikytina tik importuojamų prekių maitams, kurie saugo vietinių gamintojų gaminamas prekes nuo pigių importuojamų prekių konkurencijos bei mažina importuojamų prekių konkurencingumą šalyje;
- Balansavimo funkciją. Šią funkciją vykdo nustatyti eksportuojamų prekių maito mokesčiai. Eksporto maitai saugo nacionalinius išteklius, balansuoja valstybės pajamas ir išlaidas (Radžiukynas. et. al., 2011, p. 104).

Pilinkienė (2016) teigia, kad „paprastai maitų politika būdinga silpnai išsivysčiusiems šalims, nors maitai nėra pati efektyviausia tarptautinės ekonominės prekybos reguliavimo priemonė. Tiek visa maitų sistema, tiek jos sudedamos dalys – tarifų lygis, struktūra, pozicijų skaičius, jų funkcijos – dažnai yra tarptautinių derybų objektas“ (Pilinkienė, 2016, p. 48).

Maitų klasifikacija yra labai įvairi ir jie gali būti skirstomi pagal kilmę, pagal prekių judėjimo pobūdį, pagal apskaičiavimo metodą, pagal ekonominį pobūdį ir tarifų struktūrą, pagal maitų tarifų tipus. Radžiukynas ir kt. (2011) teigia, kad atsižvelgiant į maitų paskirtį, į sudarytus tarptautinius prekybos susitarimus, į maitų normas maito mokesčiui apskaičiuoti, ES tarptautinėje prekyboje taikomos trys maitų rūšys:

- 1) Bendrieji muitai, taikomi siekiant reguliuoti užsienio prekybą ir gauti pajamų į valstybės biudžetą;
- 2) Specialieji muitai, taikomi kaip atsakomoji priemonė į diskriminacinius kitų valstybių ar jų grupių veiksmus;
- 3) Prekybos apsaugos muitai, kuriems priklauso antidempingo muitai, taikytini, kai į muitų teritoriją importuojamos prekės, kurių eksporto kainos mažesnės už panašių prekių kainas, mokamas įprastomis verslo sąlygomis eksportuojančios valstybės rinkoje, ir dėl to padaroma materialinė žala importuojančios šalies vietinei pramonei; kompensaciniai muitai taikytini, kai į muitų teritoriją importuojamos prekės, kurioms gaminti arba eksportuoti tiesiogiai buvo naudojama užsienio valstybės subsidija, jeigu jas importuojant gali būti padaryta žalos vietos gamintojų interesams; protekciniai muitai taikytini, kai į muitų teritoriją importuojamos prekės ir dėl to vietos gamintojai patiria juos žlugdančią užsienio įmonių konkurenciją (Radžiukynas. et. al., 2011, p. 110-111).

Pasak Snieškos ir kt. (2017) muitus stengiamasi pateisinti šalies gynybos būtinumu; vidaus gamybos konkurencingumui ir gyventojų užimtumo užtikrinimu; naujai atsirandančių šakų plėtros galimybių užtikrinimu; vyriausybės pajamų ir socialinių klausimų sprendimu; apsaugojimu nuo pigesnės užsienio darbo jėgos; prabangos daiktų įsigijimo apribojimu ir t.t. (Snieška, et. al.. 2011, p. 581).

„Manoma, kad apsaugos muitai būtini, nes leidžia plėtotis naujoms šakoms, laikinai apsaugo naujas firmas nuo konkurencijos (užsienio firmų). Naujai atsirandančių šakų apsauga, pasitelkus muitus, koreguoja esamą neteisingą pasaulinių išteklių išdėstymą, kuris istoriškai susiformavo dėl skirtingų šalies ir užsienio pramonės ekonominio išsivystymo lygių“ (Snieška, et. al.. 2011, p. 582).

Tačiau šį teiginį Bernatonytė (2011) neigia kontrargumentais, kuriais teigia, kad:

- Apsauga nuo konkurencijos negali būti taikoma industriškai išsivysčiusioms šalims (JAV, ES);
- Silpnai išsivysčiusiose šalyse sunku nustatyti, kuri iš naujų atsiradusių šakų gali pasiekti aukštą išsivystymo lygį, ir todėl ją remti;
- Apsaugos muitai gali išlikti pasiekus tam tikrą šakos išsivystymo lygį;
- Dauguma ekonomistų mano, kad suteikti naujoms atsirandančioms šakoms reikalingą pagalbą galima daug geresnėmis priemonėmis negu muitai, pavyzdžiui, teikiant subsidijas, kurios aiškiau parodo, kuriai šakai ir kokio dydžio teikiama pagalba (Bernatonytė, 2011, p. 368-369).

Matoma, kad muitais stengiamasi pateisinti šalies vidinės rinkos gerinimą, reguliuoti importo/eksporto struktūrą, mažinti nedarbą, tačiau daugelio mokslininkų teigiama, kad šie vidinės

rinkos būklės pagerinimai yra tik laikini ir ilgalaikėje perspektyvoje iš tiesų muitai turi neigiamų padarinių.

Vienas iš neigiamų ir didžiausią įtaką šaliai darančių muitų padarinių yra ekonomikos augimo ir plėtros stabdymas, kadangi muitai stabdo tarptautinę prekybą. Taip pat dar vienas labai svarbus aspektas yra tas, kad muitais siekiama saugoti vietos gamintojus, tačiau pernelyg stengiantis juos apsaugoti, vietos gamintojai tam tikrose šakose gali sudaryti monopolinę rinką. Taip pat siekiant apsaugoti vietos gamintojus ir įvedus vienpusius muitus, nesudarant jokių susitarimų su kitomis šalimis, gali prasidėti įvairūs kainų „karai“ – tokie nesutarimai taip pat mažina tarptautinės prekybos apimtį ir stabdo ekonomikos plėtrą.

Taip pat nagrinėjant muitų neigiamus padarinius, galima išskirti tai, kad muitai padidina vartotojų mokamus mokesčius, kadangi padidėja prekės kaina, tai vartotojai daugiau pinigų sumoka už prekę, daugiau mokesčių į biudžetą gauna ir valstybė. Tai gali turėti neigiamą poveikį ekonomiškai silpnose šalyse (Bernatonytė, 2011, p. 370).

Svarbu atkreipti dėmesį, kad importo muitas netiesiogiai griauja šalies eksportą, nes neigiamai veikia mokėjimų balansą. Daugelyje šalių eksportuojamų prekių sudedamąsias dalis sudaro importinės detalės ir komponentai. Įvedus muitus ir padidėjus importinių prekių kainai, šalies eksportuojamai produkcijai pagaminti sunaudojama daugiau piniginių išteklių. Tokia prekė, patekusi į pasaulinę rinką, tampa ne taip konkurencinga dėl didesnės kainos (Pilinkienė, 2016, p. 53).

Sekanti tarifinių tarptautinės prekybos politikos reguliavimo priemonių yra tarifinės kvotos. Lietuvos Respublikos muitinė tarifinę kvotą apibūdina kaip „Europos Sąjungos teisės aktų nustatytas tam tikras prekių kiekis, išreikštas natūriniais matavimo vienetais arba verte, kuris gali būti importuotas per nustatytą laikotarpį taikant mažesnę maito normą, negu nustatyta Bendruoju muitų tarifu arba preferenciniais susitarimais“ (Lietuvos Respublikos muitinė). Bernatonytė (2011) tarifinę kvotą apibrėžia kaip „kintamųjų importo muitų atmaina“ (Bernatonytė, 2011, p. 362). Tarifinės kvotos tarifų dydis priklauso nuo importuojamos prekės apimtys: iki tam tikro kiekio ar prekių vertės, prekėms netaikomas muitas arba taikomas nedidelis tarifas, o viršijus nustatytą ribą, atsiranda prievolė mokėti padidintus muitų tarifus.

Kaip teigia Bernatonytė (2011), importo muitui būdingas vidinis prieštaravimas, kuris pasireiškia vietinių gamintojų ir vartotojų interesų nesuderinamumu, kadangi iš vienos pusės gamintojai yra suinteresuoti maito taikymu, norint apsaugoti nuo užsienio konkurencijos, tačiau iš kitos pusės gamintojai ne darbo metu yra vartotojai, todėl jiems aktualu, kad importo muitas nebūtų taikomas, nes tada jie galės įsigyti prekes žemesnėmis kainomis (Bernatonytė, 2011, p. 362).

Siekiant apsaugoti ne tik gamintojų interesus, bet ir vartotojų interesus, vis dažniau renkama naudoti netarifines tarptautinės prekybos priemones. Šios priemonės laikomos labiau priimtinesnėmis

politiniu požiūriu, kadangi priešingai nei maito mokestis, jos nėra laikomos papildoma mokesčių našta gyventojams. Taip pat manoma, kad netarifinės priemonės yra patogesnės siekiant norimo rezultato.

Netarifines tarptautinės prekybos priemones sudaro kiekybiniai apribojimai, paslėptieji ir finansiniai apribojimai. Kiekybiniai netarifiniai ribojimai tai administracine netarifini valstybės prekybos reguliavimo forma, nustatanti leidžiamą importuoti ar eksportuoti prekių kiekį ir nomenklatūrą (Pilinkienė, 2016, p. 54). Kaip matoma 2 lentelėje kiekybinius netarifinius ribojimus sudaro kvotos, licencijos ir savanoriški apribojimai.

Kvota tai kiekybinė netarifinė priemonė, nustatyta vyriausybės eksportui arba importui apriboti (Pilinkienė, 2016, p.54). Bernatonytė (2011) šią sąvoką įvardinus taip pat, tačiau dar pridėta, kad yra numatytas laikotarpis, kurį galioja nustatyta kvota (Bernatonytė, 2011, p. 382).

Kvotos gali būti skirstomos į eksporto kvotas ir importo kvotas. Eksporto kvota – tai vyriausybės nustatyta didžiausia leidžiama produkcijos eksporto apimtis. Jas vyriausybė naudoja siekdama: aprūpinti savo šalies vartotojus pakankamomis prekių mažomis kainomis atsargomis, nes baiminamasi, kad gali baigtis gamtiniai išteklių; padidinti eksporto kainas ribojant jo pristatymą į užsienio rinkas. Importo kvota tai vyriausybės nustatyta didžiausia leidžiama produkcijos importo apimtis. Importo kvotos naudojamos siekiant konkrečių tikslų: apsaugoti vietinius gamintojus nuo užsienio konkurencijos; palaikyti kainų stabilumą šalyje; ekonomiškiau naudoti užsienio valiutą; gauti ekvivalentinių prekybinių nuolaidų iš kitų šalių; išvengti per didelės priklausomybės tų produktų atžvilgiu, kurių šalies ūkis negamina; kontroliuoti prekių judėjimą; mažinti nedarbą; pagerinti mokėjimų balansą (Bernatonytė, 2011, p. 383).

Nustatyta, kad tiek importo kvotos, tiek eksporto kvotos yra priimamos siekiant apsaugoti vidaus rinką – gamintojus arba vartotojus, siekiant išlaikyti kainų lygį šalyje ar siekiant apsaugoti šalies išteklius, tačiau importo kvotos gali tapti monopolijos vidaus rinkoje priežastimi. Su kvotomis ir glaudžiai susijęs išorinės ekonominės veiklos valstybinis reguliavimas – licencijavimas. Licencijavimas – išorinės ekonominės veiklos reguliavimas leidimu, išduodamu vyriausybės organų prekės eksportui ar importui, nustatytiems kiekiam ir nustatytam laikotarpiui (Bernatonytė, 2011, p. 387). Pati licencija pasak Pilinkienės (2016) yra viena iš importo kvotų mechanizmo įgyvendinimo priemonių, tačiau jos gali būti savarankiškas tarptautinės prekybos ribojimo barjeras (Pilinkienė, 2016, p. 55). Bernatonytė (2011) licenciją įvardija, kaip specialų dokumentą, kurį valstybiniai organai išduoda užsienio ekonominių ryšių dalyviams. Ji suteikia teisę išvežti arba įvežti prekes į užsienį (Bernatonytė, 2011, p. 388).

Dažniausiai licencijavimas naudojamas norint sureguliuoti užsienio prekybą, kai nėra nustatytų maitų arba kai jie efektyviai nebeginia vidaus rinkos; norint palengvinti prekybos ir mokėjimų balansų išlyginimo procesus; siekiant racionaliau panaudoti užsienio valiutą; atitinkamoms gamybos

proporcijoms tarp užsienio ir vietinės žaliavos išsaugoti, kad padidėjus importui, šalies vidaus prekių gamintojai nepatirtų nuostolių (Bernatonytė, 2011, p. 387-388).

Paprastai yra skiriamos keturios pagrindinės licencijų rūšys:

- Vienkartinė licencija – raštiškas leidimas vienerių metų laikotarpiu įvežti ar išvežti prekes, išduodamas šalies vyriausybės konkrečiai įmonei vienam išorinės prekybos sandoriui įvykdyti;
- Generalinė licencija – leidimas įvežti ar išvežti konkrečią prekę vienerių metų laikotarpiu, neapribojus sandorių skaičiaus;
- Globalinė licencija – leidimas įvežti ar išvežti nurodytą prekę į bet kurią pasaulio šalį nustatytą laikotarpį, neapribojus kiekio ir kainos;
- Automatiška licencija – leidimas išduodamas tuoj pat gavus eksportuotojo ar importuotojo pareiškimą, kuris negali būti atšauktas vyriausybės (Pilinkienė, 2016, p. 56).

Savanoriškieji apribojimai – „tai susitarimai tarp eksportuojančios ir importuojančios šalies, kai eksportuotojas sutinka apriboti eksporto kiekį. Tai yra ir importo apribojimo būdas“ (Dubauskas, 2013, p. 157). Savanoriškieji eksporto apribojimai dažniausiai yra įvedami dėl importuojančios šalies, kuri yra daug didesnė, politinio spaudimo. Tokios šalys dažniausiai grasina vienašališkų apribojimo priemonių importui įvedimu, atsisakant „savanoriškai“ apriboti eksportą, kai šis nuostolingas jos vietiniams gyventojams. Tokiose situacijose žodis „savanoriški“ eksporto apribojimai išlieka sąlygiškas, kadangi naudojantis šiomis priemonėmis, valstybė stengiasi apsisaugoti nuo griežtų tarptautinės prekybos apribojimų.

Paslėptieji netarifiniai apribojimai – „prekybos politikos netarifiniai reguliavimo metodai, pagrįsti įvairiais nemuitiniais apribojimais, inicijuojamais šalies vyriausybės ir netgi vietinės valdžios organų“ (Bernatonytė, 2011, p. 393). Nors dažniausiai paslėptieji netarifiniai apribojimai paveikia vartotojų pasirinkimo laisvę, silpnina konkurenciją tarp tiekėjų, tačiau jie turi ir pranašumų, kadangi jais atskirų šalių vyriausybės stengiasi sumažinti užsienio prekybos balanso deficitą ir išlyginti prekybos ir mokėjimų balansą su atskiromis šalimis; bandoma racionaliau panaudoti užsienio valiutą, jos trūkstant ir perkant svarbias šaliai prekes užsienyje; stengiamasi mobilizuoti valiutinius rezervus užsienio skoloms padengti (Bernatonytė, 2011, p. 394).

Literatūroje galima rasti kelis šimtus paslėptųjų netarifinių apribojimų, kuriuos šalys gali naudoti tačiau dažniausiai yra išskiriami keturi pagrindiniai apribojimai:

- 1) Valstybiniai pirkimai – tai toks paslėptasis prekybos politikos būdas, kuriuo reikalaujama vyriausybės organizacijas ir įmones pirkti nustatytas prekes tik iš nacionalinių gamintojų, nepaisant to, kad šios prekės rinkoje gali būti brangesnės nei importinės;

- 2) Reikalavimai naudoti vietinius komponentus – šiuo apribojimu reikalaujama, kad nustatyta gaminio sudedamųjų dalių proporcija būtų pagaminta importuojančioje šalyje. Šis apribojimas dažniausiai yra taikomas mažiau ekonominių požiūriu išsivysčiusiose šalyse, kaip kraštutinė priemonė sprendžiant ekonomines ir socialines problemas;
- 3) Techniniai apribojimai – tai tarptautiniai, regioniniai, šalies standartai, sanitarijos – higienos normos ir pan. Standartai paprastai naudojami ekonominiams tikslais – norint apsaugoti šalies gamintojus nuo pigių prastos kokybės užsienio prekių;
- 4) Vidaus mokesčiai ir rinkliavos – renkami išlyginamieji mokesčiai ir rinkliavos, kurie ekvivalentiniai netiesioginiams mokesčiams ir rinkliavoms, imamoms importuojančioje šalyje nuo vietinės gamybos prekių pridėtinės vertės mokesčio forma ar kt. ir įvairios rinkliavos, kurios imamos iš importuotojo už dokumentų apiforminimą muitinėje ir krovinio gabenimą per sieną (Bernatonytė, 2011, p. 399-400).

Finansiniai netarifiniai apribojimai paremti eksporto finansavimu, siekiant sumažinti eksportuojamų prekių kainas ir padidinti vietos gamybos prekių konkurencingumą tarptautinėje rinkoje (Pilinkienė, 2016, p. 58). Labiausiai paplitę finansiniai netarifiniai apribojimai yra eksporto subsidijos ir eksporto kreditavimas.

Nagrinėjant eksporto subsidijas, literatūroje randama, kad tai yra vyriausybės piniginiai išmokėjimai ūkio subjektams, eksportuojantiems savo produkciją į užsienio valstybes (Bernatonytė, 2011, p. 403). Davulis eksporto subsidijas įvardija kaip biudžetines išmokas nacionaliniams eksportuotojams, kadangi jos leidžia pardavinėti prekes kitų šalių pirkėjams mažesne kaina ir kartu skatinti eksportą (Davulis, 2009, p. 339).

Eksporto subsidijos skirstomos į tiesiogines ir netiesiogines subsidijas. Tiesioginės subsidijos – tai išmokos eksportuotojui, lygios gautų pajamų ir išlaidų skirtumo sumai. Eksporto subsidijos tarptautinėse prekybos taisyklėse yra laikomos nesąžiningos konkurencijos priemone ir yra draudžiamos, todėl paprastai stengiamasi naudoti netiesiogines eksporto subsidijas. Tai tokios subsidijos, kuriomis yra užslėptasis eksportuotojų dotavimas, teikiant jiems mokesčių mokėjimo lengvatas, gražinant importo muitus ir pan. (Davulis, 2009, p. 339).

Mokslinėje literatūroje išnagrinėti eksporto subsidijų padariniai ir pasekmės atskleidė, kad naudojant eksporto subsidiją eksportuojamų prekių kainos šalies vidaus rinkoje padidėja, priešingai nei taikant importo muitą. Taip įvyksta todėl, nes importo muito įvedimas didelėje šalyje pagerina jos prekybos sąlygas – sumažina tokios šalies importo kainą ir padidina santykinę vietinių prekių, konkuruojančių su importu, pasiūlą, bet kartu sumažina importo paklausą. Eksporto subsidijai, taikomai didelėje šalyje, būdingas atvirkštinis efektas – ji pablogina tokios šalies prekybos sąlygas: padidina eksporto kainą, santykinę eksporto pasiūlą ir sumažina vidaus paklausą eksportuojamoms prekėms. Taigi, gaunasi, kad importo muitas pagerina šalies prekybos sąlygas kitų šalių sąskaita, o

eksporto subsidija pablogina šalies prekybos sąlygas kitų šalių naudai. Galutiniame rezultate, tiek importo muitais, tiek eksporto subsidija iškreipia šalies vidaus kainas ir vartojimo struktūrą (Bernatonytė, 2011, p. 407-408).

Nagrinėjant eksporto kreditavimą, literatūroje randama, kad jie apibūdinami, kaip finansinis netarifinis tarptautinės prekybos politikos metodas, numatantis vyriausybės finansinį skatinimą norint plėtoti eksportą pasitelkus nacionalines įmonės. O eksporto kreditai įvardijami, kaip išorinė pagalba kitoms šalims (Pilinkienė, 2016, p. 60-61).

Eksporto kreditavimas išskiriamas į kelias formas: subsidiniai kreditai nacionaliniams eksportuotojams, t. y. šalies bankų kreditai, išduodami mažesne nei rinkos procento norma; nacionalinių eksportuotojų eksporto rizikos draudimai, apimantys komercinę riziką ir politinę riziką; šalies kreditai kitų šalių importuotojams, kurie išduodami tik esant būtinai sąlygai – pirkti prekes vien iš tokių kreditų suteikiančios šalies įmonių (Bernatonytė, 2011, p. 409). Eksporto kreditai paprastai yra skirstomi į trumpalaikius (iki 1 metų), vidutinės trukmės (1-5 metų) ir ilgalaikius (daugiau nei 5 metai).

Taigi, išnagrinėta literatūra atskleidė, kad tarptautinės prekybos politikos instrumentai yra kuriami siekiant apsaugoti vietos gamintojus, kai kuriais atvejais ir vartotojus, taip pat stengiamasi pagerinti šalies prekybos ir mokėjimų deficitą, racionaliau panaudoti užsienio valiutą bei padeda išsaugoti darbo vietas vietinėje rinkoje, tačiau dėl galutiniame rezultate matoma, kad dėl sumažėjusios konkurencijos vidaus rinkoje, kurią stabdo importo apribojimai, vartotojai gauna mažesnę prekių asortimentą ir tai lėtina vartojimą. Paslėptųjų netarifinių apribojimų atveju, dėl įsigyjamų brangesnių nei importinių prekių ar jų komponentų, didėja gamybos išlaidos ir yra mažinamas šalies ekonomikos efektyvumas. Dėl plataus netarifinių apribojimų paplitimo pasaulyje, jie laikomi vienu iš pavojų darniai pasaulinės prekybos sistemai.

2.3. Tarptautinės prekybos poveikio šalies ekonomikai rodikliai

Manoma, kad tarptautinė prekyba yra viena iš sudedamųjų dalių lemianti ekonomikos augimą ir našumą, todėl tarptautinės prekybos įnašas vertinant bendrą šalies situaciją yra labai svarbus. Literatūros analizė atskleidė, kad šalys, kurios linkusios vykdyti tarptautinę prekybą yra labiau produktyvios nei šalys, kurios gamina produkciją tik vidinei šalies rinkai. Be to, tarptautinė prekyba skatina efektyvų išteklių pasiskirstymą ir gali lemti efektyvesnę šalies ekonominį augimą.

Esant atvirai tarptautinei prekybai, rinkoje susidaro tokia situacija, kuri reiškia, kad tiek vartotojai, tiek verslo sektorius gali rinktis ne tik vietinės produkcijos prekes, bet ir užsienio gamintojų. Tačiau dabartinėje rinkoje nėra nei vienos valstybės, kurios rinkos dalyvių pasirinkimas būtų visiškai laisvas – valstybės reguliuoja prekių judėjimą tam tikrais muto mokesčiais arba kvotomis. Šie apribojimai buvo ir yra taikomi norint apsaugoti vietinius gamintojus nuo užsienio

konkurencijos, tačiau šiuolaikinėmis globalizacijos sąlygomis, tokie apribojimai yra naikinami arba mažinami siekiant didinti šalių prekybos atvirumą.

Moksliniame tyrime Fetahi – Vehapia, Sadikub ir Petkovskic (2015) atskleidė, kad tarptautinės prekybos atvirumo augimas turi tiesioginį ryšį su ekonomikos augimu. Taip pat nurodoma, kad tarptautinės prekybos atvirumas yra viena iš priežasčių ekonomikos augimui. Taigi daroma išvada, kad augant prekybos atvirumo laipsniui, auga ir šalies ekonomika. Autoriai Pradhan, Arvin ir Norman (2015) teigia, kad tarptautinės prekybos atvirumas dažnai siejamas apibrėžiamas kaip „laisvesnis prekių ir paslaugų, kapitalo, darbo jėgos ir informacijos judėjimas tarp valstybių sienų (Pradhan, Arvin ir Norman, 2015).

Nustatyta, kad tarptautinės prekybos atvirumas svarbus ekonomikos augimui. Augant tarptautinės prekybos atvirumo indeksui, auga ir šalies importas bei eksportas, kurie yra vienas iš pagrindinių šio rodiklio sudedamųjų dalių. Tarptautinės prekybos atvirumo laipsnis yra viena iš ekonomikos atvirumo indekso dalių. Ekonomikos atvirumo indeksas apskaičiuojamas kaip užsienio prekybos apyvartos (eksporto ir importo sumos) ir BVP santykis. Matoma, kad tarptautinės prekybos atvirumo laipsniui tiesioginį poveikį daro pati tarptautinė prekyba, nes eksportas ir importas yra indekso skaičiavimo elementai.

Vertinant tarptautinės prekybos naudą valstybei yra išskiriami keli pagrindiniai privalumai:

- Eksporto didėjimas teigiamai veikia BVP augimą, mokėjimų ir prekybos balansą;
- Didėjant eksporto kiekiui, auga bendras gamybos, vartojimo ir pajamų lygiai, tuo pačiu didėja ir valstybės gerovė;
- Eksporto didėjimas veikia darbuotojų užimtumą bei sąlygoja vietinės valiutos vertę, fiskalinę ir monetarinę politikas (Burinskienė, 2014).

Yanikkaya (2003) atliktame moksliniame tyrime teigia, kad eksportas ir importas teigiamai koreliuoja su ekonomikos augimu. Todėl mokslininkas teigia, kad atliekant tarptautinės prekybos analizę, tikslinga yra nagrinėti eksportą. (Yanikkaya, 2003).

Burinskienė (2014) taip pat teigia, kad padidėjusi tarptautinės prekybos reikšmė reiškia tai, kad prekybos šalys, kurios yra įsitraukusios į didesnio masto abipusę prekybą, turint mintyje jų makroekonominis rodiklius, vis labiau integruojasi (Burinskienė, 2014).

Vertinant eksporto plėtrą ir makro veiksnis, yra išskiriamos dvi rūšys – išoriniai ir vidiniai veiksniai. Išoriniai makro veiksniai apima užsienio šalių ekonominę padėtį, geografinę padėtį ir užsienio investicijas; vidiniai veiksniai apima priklausymą tarptautiniams dariniams, valstybės politiką, konkurencingumą ir šalies ekonominę padėtį. Šis skirstymas yra atliktas remiantis valstybės vaidmeniu siekiant įtakoti makro veiksnis – išorinių makro veiksmių valstybė negali įtakoti, o vidinius gali kontroliuoti (Lukoševičiūtė, Martinkutė – Kaulienė, 2016). Nagrinėjant makro veiksnis, galima teigti, kad šie veiksniai turi jiems atitinkančius makroekonomikos rodiklius, kurių pokyčius gali įtakoti

eksporto plėtra. Toliau bus nagrinėjami penki pagrindiniai makroekonomikos rodikliai, kuriuos eksporto pokyčiai gali įtakoti – bendrasis vidaus produktas (toliau – BVP), tiesioginės užsienio investicijos (toliau – TUI), darbo našumas, nedarbas, infliacija.

Snieska ir kt. (2011) BVP įvardija kaip „visų galutinių prekių ir paslaugų, pagamintų šalyje per tam tikrą laikotarpį (paprastai per metus), naudojant šalies ekonomikos išteklius, rinkos kainų suma“ (Snieska ir kt., 2011, p. 38).

Pasak Davulio (2009) BVP yra visų per metus šalyje pagamintų galutinių prekių ir paslaugų vertė (Davulis, 2009, 232).

Daugelis autorių BVP gali apibūdinti skirtingais žodžiais, tačiau bendruoju požiūriu, BVP yra pagrindinis šalies rodiklis, parodantis šalies ekonomikos išsivystymo lygį. Šis rodiklis naudojamas analizuojant ekonominės veiklos rezultatus ir ciklus (pvz., nuosmukio, atsigavimo ar pakilimo) (Eurostat, 2016).

Travkina (2015) atliktas tyrimas atskleidė, kad „ryšys tarp BVP ir šalies eksporto yra vienos krypties efektas – tai reiškia, kad eksporto augimas lemia BVP augimą, o ne priešingai“ (Travkina, 2015, p. 12). Todėl nagrinėjant grynojo eksporto poveikį BVP, tikslinga yra ieškoti šių dviejų rodiklių ryšio stiprumo, kad būtų galima nustatyti veiksnius, kurie įgalintų padidinti eksporto, tuo pačiu didinant šalies BVP.

Burinskienė (2014) taip pat teigia, kad BVP dydžiui ir jo pokyčiams įtakos turi prekių ir paslaugų grynasis eksportas. Kai kuriose šalyse, eksportas sudaro virš 50 proc. BVP. Tačiau labai svarbu iširti, kokio stiprumo įtaka egzistuoja tarp eksporto ir BVP. Tiesioginis koreliacinis ryšys tarp tarptautinės prekybos apimties ir BVP paaiškinamas teigiamu poveikiu, kuris užtikrina ekonomikos stabilumą ir jos augimo perspektyvas. Šis ryšys taip pat nusako kiekvienoje šalyje vykstančių prekybos procesų, išreikštų tarptautinės prekybos apimties pokyčiu, poveikį BVP apimčiai (Burinskienė, 2014, p. 107).

Taigi matoma, kad tiek Burinskienė (2014), tiek Travkina (2015) teigia, kad svarbu nustatyti ar egzistuoja ryšys tarp eksporto apimčių ir BVP, tačiau dar svarbiau nustatytus ryšį, įvardinti kokio stiprumo ryšys egzistuoja. Jei nustatyta, kad ryšys egzistuoja, t. y. šalies BVP didėja, didėjant eksporto apimtims, tuomet yra naudinga siekiant šalies BVP didėjimo, skatinti eksporto didėjimą, tokiu būdu būtų stengiamasi pagerinti šalies gyventojų kokybę. Valstybės vaidmuo tokiame procese būtų skatinti naujų technologijų įvedimą į gamybos procesus bei siekti, kad šalies pramonė savo gamybą vykdytų inovatyviais procesais, kurie galėtų būti konkurencingi užsienio rinkose. Tačiau šiuo atveju išlieka klausimas ar gamintojai, siekdami didesnio eksporto ir didesnių maržų iš užsienio klientų, nesumažins vidaus paklausos. Įgavę konkurencingumo užsienio rinkoje, vietos gamintojai atliekamus gamybinius pajėgumus gali rinktis panaudoti eksportuojant gaminius ar toliau prekiaujant vidaus rinkoje.

Pasirinkus pastarąjį variantą, gamintojai sukeltų tokį efektą, kuriuo nebūtų didinamas šalies BVP, nors buvo investuota į inovatyvių sprendimų priėmimą bei technologijų atsinaujinimą.

Sekantis nagrinėjamas makroekonominis rodiklis yra tiesioginės užsienio investicijos. Vainienė (2008) TUI apibrėžia kaip „užsienio fizinių ir juridinių asmenų šalyje arba šalies fizinių ir juridinių asmenų užsienyje įsigyjamas ilgalaikis turtas, žemė, pastatai, įrenginiai ar veikiančios įmonės (jų akcijos)“ (Vainienė, 2008, p. 261). Pasaulio investicijų ataskaitoje (2012) TUI apibūdinamos kaip investicijos, apimančios kelių šalių santykius, siekiant pritraukti ilgalaikį interesą įmonėse, veikiančiose ne investuotojo ekonomikoje (UNSTAD, 2012, p. 3).

Melnikas (2014) tiesiogines užsienio investicijas interpretuoja kaip įdedamą (investuojamą) kapitalą, skirtą gamybinei ar negamybinei veiklai plėtoti, kuris iš vienos užsienio šalies patenka į kitoje šalyje esamus ar kuriamus objektus arba TUI suprantamas kaip tiesioginius kapitalo srautus iš užsienio, pasireiškiančius kaip laikui einant vykstantį procesą (Melnikas, 2014, p. 33).

Pekarskienė ir Laskienė (2012) TUI įvardija, kaip „svarbų ekonominį procesą, per kurį užsienio valstybinės ir privačios bendrovės bei įmonės investuoja į kitos šalies bendrovių kapitalą, technologijas ir inovacijas“ (Pekarskienė ir Laskienė, 2012).

Danilevičienė ir Lukšytė (2017) teigia, kad visuose TUI apibrėžimuose dominuoja kelios panašios prielaidos, kurios išreiškia, kad yra kuriamas ilgalaikis interesas siekiant užmegzti naujus ryšius, kurie padėtų gauti iš to tam tikrą, dažniausiai ekonominį, socialinį, kultūrinį, technologinį ar kitokį rezultatą, galintį padėti įgyvendinti asmeniniams, visuomeniniams tikslams (Danilevičienė, Lukšytė, 2017).

„Teigiama tiesioginių užsienio investicijų įtaka ekonominei raidai remiasi tuo, jog TUI skatina didesnius ekonomikos augimo tempus bei gerina tam tikrus šalių bruožus“ (Lukoševičiūtė, Martinkutė – Kaulienė, 2016). Nagrinėjant TUI srautų augimą, teigiama, kad vieni iš svarbiausių veiksnių yra tinkama prekybos aplinka, žmogiškojo kapitalo veiksnys, finansų rinkų reglamentavimas, bankininkystės sistema, šalies ekonomikos atvirumas (Acaravci, Ozturk 2012).

Egzistuoja ir TUI neigiamas poveikis šalies ekonomika. Viena iš daromų prielaidų, kad vietinės įmonės, kurios veikia ypač didele koncentracija pasižyminčiose ūkio šakose, turinčiose aukštus patekimo į rinką barjerus, sudaro palankias galimybes užsienio įmonėms pasiimti ekonominę rentą bei ištraukti iš vietinės šalies kapitalą, o tai gali lemti šalies ekonomikos augimo tempų sulėtėjimą (Lukoševičiūtė, Martinkutė – Kaulienė, 2016). Taip pat manoma, kad greitai padidėjusios užsienio kapitalo įplaukos šalyje gali padidinti infliaciją, kuri sukels daugiau neigiamos įtakos nei naudos. Vertinant užsienio įmonių vaidmenį šalyje, galima daryti prielaidą, kad mažesnių ekonomikų šalyse, didelės tarptautinės įmonės vaidina svarbų vaidmenį šių šalių ekonomikose. Užsienio kompanijos, dalyvaudamos įmonės valdyme bei kontroliuojant turtą ar darbuotojus, gali sukelti sunkumų

priiminėjant ekonominius bei politinius sprendimus. Taip pat tokios įmonės gali sukelti didelių pasikeitimų rinkoje ir visoje šalies ekonomikoje.

Apibendrinant TUI naudą ar neigiamą įtaką šalies ekonomikai, galima teigti, kad TUI vaidina svarbų vaidmenį didinant šalies konkurencingumą, plėtojant šalies ūkį, sudaro palankesnes sąlygas darbo jėgai, verslui ir socialinei infrastruktūrai, keičia šalies nusistovėjusius reikalavimus darbo jėgos kvalifikacijai, keldamos itin aukštus kokybės reikalavimus. TUI pritraukimas dažniausiai siejamas su tikimybe, kad šalyje susikurs daugiau naujų darbo vietų tiek kvalifikuotai darbo jėgai, tiek ir nekvalifikuotai, tikimasi, kad mažins nedarbą, kels darbuotojų kvalifikaciją, modernizuos vadybos idėjas bei technologijas, įves į šalį naudingas inovatyvias idėjas. Tokie pokyčiai paprastai gerina prekių ir paslaugų kokybę, skatina vietines įmones didinti savo konkurencingumą, tiek darbo rinkoje, tiek tiekiant savo prekes ar teikiant paslaugas. Žinoma, šalis turi būti patraukli investuotojams, kad būtų pasirinkta vykdyti savo veiklą joje. Nustatyta, kad yra keletas rodiklių, kurie iš tiesų skatina TUI pritraukimą, tai gali būti kvalifikuota darbo jėga, patraukli mokesčių sistema, palanki šalies infrastruktūra, valstybės politika bei teisinė sistema ir priimtini šalies rodikliai. Galima teigti, kad kiekviena investicijas priimanti šalis tikisi pagerinti savo šalies makroekonominius rodiklius bei valstybės konkurencingumą, tačiau tam įtakos turi ne tik tai, kiek šalis pritrauks tiesioginių užsienio investicijų, bet ir kaip mokės jomis pasinaudoti.

Augant tarptautinei prekybai yra teigiamai veikiama ir kiti šalies ekonominiai rodikliai, pavyzdžiui darbo našumas. Vainienė (2008) darbo našumą įvardija kaip Per laiko vienetą darbuotojo pagamintas produkto kiekis (Vainienė, 2008, p. 60).

„Darbo našumas parodo darbo jėgos panaudojimo rezultatyvumą, nes augant darbo našumui didėja per tą patį laiką pagaminamos produkcijos apimtys, t. y. darbuotojai sukuria daugiau produkcijos“ (Beržinskienė, Raziulytė, 2012). „Palyginti didelis darbo našumas gali būti susijęs su veiksmingu darbo jėgos panaudojimu (be kitų gamybos veiksnių) arba su konkrečios ekonomikos įvairios veiklos deriniu (nes kai kurių rūšių veiklos darbo našumas yra didesnis)“ (Eurostat, 2016).

Choudhry (2009) atliktame tyrime išskiria pagrindinius šalies darbo našumą lemiančius veiksnius: darbo jėgos užimtumo lygis, išsimokslinimas, infliacija, išlaidos informacinėms ir telekomunikacijų technologijoms, kapitalo struktūra, ekonomikos atvirumo laipsnis, eksportas, tiesioginės užsienio investicijos, urbanizacija, žemės ūkio, pramonės ir paslaugų sektorių dalys ekonomikoje.

Nustatyta, kad eksportas yra vienas iš darbo našumą lemiančių veiksnių. Šie du rodikliai yra taip pat susiję su darbo užmokesčiu, kadangi darbo našumo atsilikimas nuo darbo užmokesčio neigiamai veikia šalies ekonomikos augimą ir eksporto lygį. Kai darbo našumas auga lėčiau nei darbo užmokestis, eksporto augimo tempai sulėtėja. Tokiu atveju, įmonės dažniausiai yra priverstos didinti produkcijos kainas ir to pasekoje, vartotojai sulėtina vartojimą. Tokia situacija yra iš tiesų didelė

problema valstybėms, kurioms eksportas yra viena iš pagrindinių ekonomikos varomųjų galių (Beržinskienė, Raziulytė, 2012).

Kiekvienoje šalyje darbo našumas gali būti skirtingas, mokslinėje literatūroje randama daug atliktų tyrimų, kurie įrodo, kad egzistuoja tiesioginis ryšys tarp vidutinio darbo užmokesčio ir šalies darbo našumo. Įrodyta, kad augant darbo užmokesčiui, auga ir darbo našumas, tačiau augimo tempai turi būti sureguliuoti, kad nesukeltų neigiamų padarinių šalies ekonomikai. Taip pat darbo našumo didėjimui turi įtakos ir darbo aplinka – pažangių technologijų naudojimas, darbo kolektyvas, įvairios skatinamosios priemonės (pietūs, kolektyvo formavimo vakarai ir pan.).

Taip pat teigiama, kad „darbo našumo skirtumai įvairiose pasaulio šalyse skiriasi ne tik dėl skirtingo technologijų naudojimo, bet ir dėl kultūrinių veiksnių. Kultūriniai veiksniai lemia darbuotojo požiūrį į darbą, motyvaciją dirbti“ (Beržinskienė, Raziulytė, 2012).

Taigi galima daryti prielaidą, kad darbo našumui didinti yra svarbu ir tarptautinė prekyba, kuri gali sukurti naujas darbo vietas ir mažinti nedarbą. Tarptautinės prekybos didinimas įmonėse gali būti susijęs su darbo našumo didinimu – didinant pardavimus ir eksportą į kitas šalis, pasitelkiamos įvairios motyvacinės priemonės, kaip skatinamieji priedai, kurie priklausys nuo eksportuotos produkcijos kiekio. Tokiu būdu skatinamas darbo našumo didėjimas, kuris proporcingai bus susijęs su darbo užmokesčio didėjimu. Tokiu atveju darbo užmokestis, našumas ir eksportas didės tuo pačiu tempu.

Kaip buvo minėta, tarptautinės prekybos didėjimas skatina nedarbo mažėjimą, kadangi eksportui ir importui plėtoti yra reikalingi darbuotojai. Teigiama, kad nedarbas yra priklausomas nuo BVP, vidutinio darbo užmokesčio ir eksporto. Tai reiškia, kad augant BVP, didėjant eksporto apimtims ir vidutiniui darbo užmokesčiui, mažėja nedarbas.

Nedarbas tai nevisiškas darbo jėgos panaudojimas ekonominėje veikloje (Vainienė, 2008, p. 182). Nedarbas dažnai yra įvardijamas kaip vienas iš svarbiausių šalies makroekonominių rodiklių, kadangi jis atskleidžia didelę šalies problemą. Nedarbo problema yra viena iš politinių ir ekonominių diskusijų objektas, nes vertinant šalies gyventojus, kurie netekę darbo ir pagrindinio pajamų šaltinio, labai svarbu įvertinti, kad smunka ir jų gyvenimo lygio smukimas, atsiranda psichologinis diskomfortas ir nuo padidėjusio nedarbo sumažėja vartojimas šalies lygiu.

Nedarbo lygis tai rodiklis kuris parodo kiek darbingų žmonių šalyje nori ir gali dirbti, tačiau negali rasti darbo. Šis rodiklis atskleidžia netolygumus tarp skirtingų regionų bei parodo šalies ekonominę ir socialinę pažangą. Šalys, kuriose mažas nedarbas yra pasiekusios aukštesnį išsilavinimo lygį ir gali užtikrinti saugesnį ir geresnį gyvenimą šalies gyventojams bei mažinti didėjančius skirtumus tarp visuomenės sluoksnių (Kareivaitė, Rakickienė, 2008, p. 53)

Nedarbo ir skurdo mažinimo problemai spręsti dažniausiai yra rengiamos ir įgyvendinamos įvairios priemonės užimtumo ir verslumo skatinimo srityse. Šios dvi sritys yra traktuojami kaip du svarbiausieji nedarbo mažinimo veiksniai, nes:

- Nedarbui mažinti turi būti plėtojamas užimtumas, prioritetus teikiant užimtumo masiškumui bei užimtumui, orientuotam į brangų darbą;
- Užimtumui didinti turi būti plėtojamas verslumas, prioritetus teikiant verslininkų ir verslo subjektų skatinimui plėsti savo verslą, kurti naujus verslus, steigti naujas darbo vietas, skatinimui kurti savo verslą tuos žmones, kurie anksčiau nėra buvę verslininkai ir neturi tokios patirties (Melnikas, 2014, p. 427).

Didelis nedarbas paprastai gali būti vertinamas iš dviejų pusių:

- 1) Didėjant nedarbui paprastai sumažėja įmonių patiriamos sąnaudos, nes paraleliai mažėja darbo užmokesčio dydžiai. Taip pat didėjant nedarbui susilpnėja profsąjungų poveikis. Paprastai augant nedarbui mažėja ir vidaus rinkos paklausa, o tai yra neigiamas aspektas bendrovėms, kurių ūkinė veikla nėra nukreipta į eksportą;
- 2) Aukštas nedarbo lygis gali būti vertinamas kaip teigiamas faktorius, nes augant nedarbui sumažėja įmonių išlaidos ir esant tokioms pačioms sąlygoms padidėja pelno marža.

Apibendrinant galima teigti, kad nedarbo problema yra ganėtinai opi ne tik pavienėms šalims, bet ir tarptautinėms institucijoms Europos Sąjungoje ir jos šalyse.

Nedarbas yra ekonominė – socialinė problema, kuriai anot Snieškos ir kt. (2006), galima priskirti tokius bruožus:

1. Nedarbo lygis aukštas ir pakankamai pastovus;
2. Bedarbių daugėja tarp žemos kvalifikacijos darbuotojų, jaunimo ir moterų;
3. Didėja nedarbo problemų sprendimo kaštai;
4. Aštrėja konkurencija darbo rinkoje dėl didėjančios gyventojų migracijos;
5. Prieštarinai darbo rinką veikia globalizacijos ir informacinių technologijų plėtros procesai (Snieška ir kt., 2011, p. 422).

Sekantis nagrinėjamas makroekonomikos rodiklis yra infliacija. Lietuvių kalbos žodynas infliaciją įvardija, kaip pernelyg didelis popierinių pinigų padaugėjimas apyvartoje, sukiantis jų nuvertinimą (Lietuvių kalbos žodynas).

„Infliacija šiuolaikinėje visuomenėje yra viena opiausių ir sudėtingiausių šiuolaikinių makroekonominių problemų. Ji pasireiškia prekių kainų kilimu bei pinigų nuvertėjimu ir neigiamai veikia ekonomiką bei sukelia daug nepageidaujamų socialinių padarinių“ (Snieška ir kt., 2006, p. 418).

Pasak Davulio (2009) infliacija suprantama kaip „bendrojo kainų lygio ilgalaikis augimas. Infliacija, kaip ir nedarbas, atneša ekonominių ir socialinių nuostoliu. Ne visada infliacijos nuostoliai yra tokie akivaizdūs kaip nedarbo atveju, bet tai nereiškia, kad jų galima nepaisyti. Jei infliacijos metu padidėja kainos, tai reiškia, kad sumažėja pinigų perkamoji galia ir krinta realus darbo užmokestis“ (Davulis, 2009, p. 272–273).

Snieškienė (2012) teigia, kad eksporto požiūriu, svarbi makroekonominių veiksnių vertinimo dalis yra infliacijos klausimai. Ypač svarbu atkreipti dėmesį į nacionalinės valiutos nuvertėjimą, kadangi šiuo atveju bus stebimos tendencijos ar išliekant tai pačiai parduodamos produkcijos kainai nacionaline valiuta, kaina, perskaičiuota į užsienio valiutą, sumažėja, o tai didina eksportuotojo konkurencingumą tarptautinėje rinkoje. Jei eksportuotojas nekeičia kainos užsienio valiuta, tai kaina, išreikšta nacionaline valiuta, padidėja, kartu ir padidėja ir eksportuotojo pajamos šia valiuta. Tai įrodo, kad atsiskaitymų už eksportuotas prekes valiutos pasirinkimo sprendimai gali apspręsti ne tik užimamą eksporto rinkos dalį, bet ir įmonės eksporto veiklos rezultatus (Snieškienė, 2012).

Taigi, nustatyta, kad infliacijos lygis yra vienas iš svarbiausių šalies makroekonominių rodiklių, kadangi kartu su gamybos apimtimis, nedarbo lygiu bei eksporto lygiu, ji parodo šalies ekonominį pastovumą, socialinę gerovę ir kitas būtinas sąlygas ilgalaikiai ekonomikos plėtrai.

Tačiau reikia nepamiršti, kad infliacijos didėjimas gali sumažinti šalies konkurencingumą – augant infliacijai, šalies eksportas gali tapti ganėtinai brangiu lyginant su kitomis šalimi ir taip padaryti poveikį mokėjimų balansui. Taip pat pasikeitimai investicijose ar valstybės išlaidose, vartojime ar grynajame eksporte gali padidinti bendrą paklausą ir išskelti gamybos lygį virš planuoto. To pasekoje didės pinigų kiekis ekonomikoje, o ribota paklausa paskatins kainų didėjimą. Kadangi tokiu metu darbo rinka tampa labai įtempta, darbo užmokesčio kilimas taip pat tampa infliacinių procesų dalimi.

Būtina atkreipti dėmesį, kad be neigiamo infliacijos poveikio, eksportas taip pat didina pinigų kaip atsiskaitymo priemonės vertę ir gali mažinti infliaciją, nes padidėjus nacionalinės valiutos kainai, užsienio partnerių atžvilgiu, gali būti importuojamos medžiagos, žaliavos ir kita produkcija, reikalinga gamybai, pigiau.

Apibendrinant tarptautinės prekybos poveikio šalies makroekonominiams rodikliams teorinę analizę, galima teigti, kad tarptautinė prekyba iš tiesų daro įtaką penkiems makroekonominiams rodikliams (BVP, TUI, darbo našumas, nedarbas, infliacija). Tyrimo dalyje bus išnagrinėta, koks ryšys ir kokio stiprumo sieja šiuos rodiklius.

3. TARPTAUTINĖS PREKYBOS POVEIKIO BALTIJOS ŠALIŲ MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS TYRIMO METODOLOGIJA

Pirmoje darbo dalyje buvo nagrinėjama Baltijos šalių tarptautinės prekybos problematika, antroje dalyje aptariami teoriniai tarptautinės prekybos aspektai bei analizuojami rodikliai apibrėžti teoriniu aspektu. Šioje darbo dalyje bus pateikta tyrimų eiga ir jai keliami reikalavimai.

Darbe nagrinėjama tarptautinė prekyba buvo vertinama kaip šalies importo ir eksporto pokyčiai, tačiau tyrime bus analizuojamas šalių eksportas, kadangi daroma prielaida, kad šalies ekonomikos augimui didesnę poveikį daro eksportas nei importas. Yanikkaya (2003) atliktame moksliniame tyrime analizuoja, kad eksportas ir importas teigiamai koreliuoja su ekonomikos augimu. Todėl mokslininkas teigia, kad atliekant tarptautinės prekybos analizę, tikslinga yra nagrinėti eksportą. (Yanikkaya, 2003).

Tyrimo problema – kaip įvertinti, kokį poveikį Baltijos šalių eksportas daro makroekonominiams rodikliams?

Darbo tikslas – išsiaiškinti jautriausiai veikiamus rodiklius, prognozuoti eksporto pokyčių įtaką šalies makroekonominiams rodikliams.

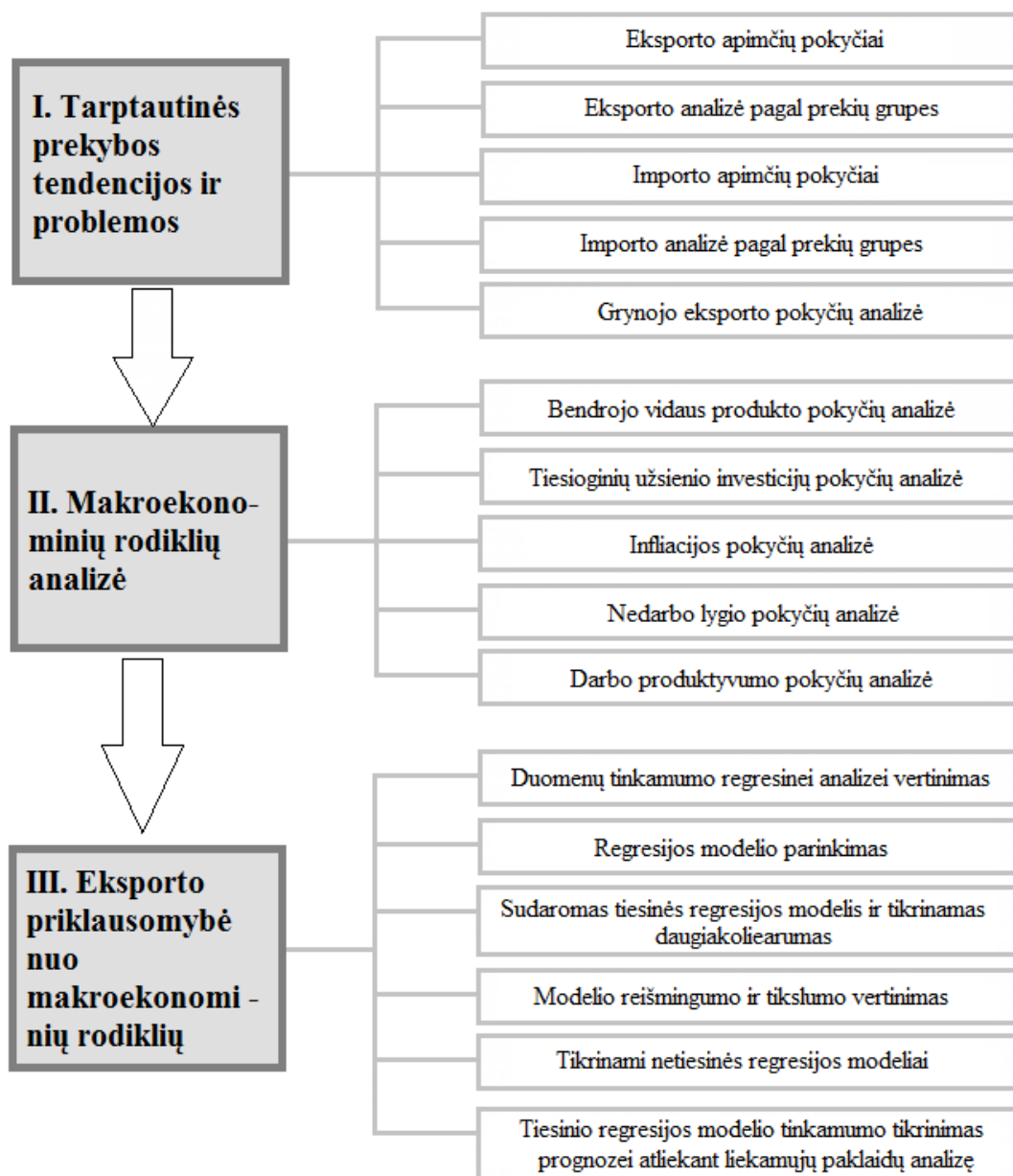
Problemos sprendimo parengimui buvo įvertinti Baltijos šalių importo ir eksporto pokyčiai bei analizuojamas šalių rodiklių – BVP, TUI, infliacijos, nedarbo lygio, darbo produktyvumo – pokyčių vertinimas.

Tyrimo atlikimui naudojamiems duomenims buvo keliami reikalavimai:

- Duomenys, kurie išreikšti vertine išraiška, nagrinėjami viena valiuta – euru;
- Nedarbo lygis parodo bedarbių ir darbo jėgos procentinę santykį;
- BVP pateikiamas to meto kainomis;
- Nagrinėjami duomenys pateikiami 2002 – 2017 metų laikotarpyje (dėl duomenų trūkumo ilgesnis laikotarpis negalimas);
- TUI nagrinėjamas, kaip pinigų kiekis, kuris investuotas į atitinkamą šalį.

Darbe naudoti tyrimo metodai yra kokybiniai ir kiekybiniai. Kokybiniai metodai – analizė, klasifikavimas, sisteminimas; kiekybiniai metodai – koreliacinė ir regresinė analizė. Koreliacinė ir regresinė analizė atliekama naudojantis statistikos programa SPSS.

Tarptautinės prekybos problemos bus vertinamos Baltijos šalių mastu ir bus siekiama atskleisti problemas, kurios stabdė tarptautinės prekybos plėtrą nagrinėjamu laikotarpiu. Taip pat svarbu nustatyti koks ryšys egzistuoja tarp Baltijos šalių eksporto ir jų makroekonominių rodiklių, todėl atsižvelgiant į tyrimo tikslą buvo sudarytas Baltijos šalių tarptautinės prekybos poveikio šalių makroekonominiams rodikliams vertinimo metodas ir jis pateiktas 6 paveiksle.

6 pav. Tarptautinės prekybos poveikio Baltijos šalių makroekonominiams rodikliams vertinimas

Darbo tyrimas yra skirstomas į tris dalis. Pirmojoje dalyje nagrinėjami Baltijos šalių importo ir eksporto pokyčiai siekiant nustatyti kokios šių šalių importo ir eksporto apimtys, kuriais laikotarpiais buvo nustatyti pokyčiai ir kokios priežastys lėmė įvairius pokyčius. Taip pat nagrinėjami struktūriniai eksporto ir importo pokyčiai pagal tarptautinės prekybos klasifikatorių, kurie leidžia identifikuoti, kokios rūšies prekių daugiausiai eksportavo ir importavo Baltijos šalys. Taip pat įvertinamas Baltijos šalių grynasis eksportas, kuris parodo šalių eksporto ir importo skirtumą, atskleisdamas tikrąjį tarptautinės prekybos rezultatą.

Antroje tyrimo dalyje analizuojami Baltijos šalių makroekonominiai rodikliai (BVP, TUI, infliacija, nedarbas, darbo produktyvumas), kurie buvo identifikuoti teorinėje dalyje. Rodikliai analizuojami siekiant atskleisti jų pokyčius ir pokyčių priežastingumą bei siekiant palyginti Baltijos šalis tam, kad būtų atskleista kiekvienos šalies ekonominė situacija;

Trečiojoje tyrimo dalyje nustatomas ryšys tarp Baltijos šalių eksporto ir jų makroekonominių rodiklių bei sudaroma regresinė analizė. Koreliacinėje regresinėje analizėje pasirinktas reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0,05$, todėl sprendimo patikimumas yra 95 proc., o galimų klaidų 5 proc..

Paskutinės tyrimo dalies atlikimas buvo skirstomas šiais etapais:

- 1) Duomenų tinkamumo regresinei analizei vertinimas. Įvertinama, ar visų tiriamų kintamųjų pasiskirstymas atitinka normalųjį skirstinį. Norint tiksliai nustatyti duomenų normalumą naudojamas Shapiro – Wilk metodas. Pagal Shapiro – Wilk kriterijaus apskaičiuotą tikimybę vertinama ar ji yra didesnė už pasiklovimo lygmenį. Naudojant šį metodą, duomenų normalumui tikrinti suformuojamos dvi hipotezės:

- H_0 – kintamųjų reikšmės pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį ($p > 0,05$);
- H_1 – kintamųjų reikšmės nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį ($p < 0,05$).

Įvertinus, kad kintamųjų reikšmės nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį ir priėmus H_1 hipotezę, duomenys yra transformuojami (logaritmavimas, kėlimas kvadratu, išskirčių ieškojimas). Jei duomenų transformavimas priartino duomenis prie normaliojo skirstinio, priimama H_0 hipotezė, priešingu atveju priimama H_1 hipotezė ir duomenys į modelį nėra traukiami.

- 2) Regresijos modelio parinkimas. Renkant regresijos modelį, yra identifikuojamas koreliacijos koeficientas ir jo reikšmingumas (naudotas Stjudento kriterijus). Naudojant šį metodą, siekiant nustatyti ryšį tarp priklausomojo ir nepriklausomojo kintamojo iškeliamos dvi hipotezės:

- H_0 – tarp kintamųjų nėra reikšmingo tiesinio ryšio ir koreliacijos koeficientas artimas 0 ($p > 0,05$);
- H_1 – tarp kintamųjų yra reikšmingas tiesinis ryšys ir koreliacijos koeficientas artimas 1 ($p < 0,05$).

Įvertinus duomenis, priimama hipotezė, kuri parodo, kuriuos kintamuosius galima traukti į daugialypės tiesinės regresijos modelį.

- 3) Sudaromas daugialypės tiesinės regresijos modelis ir tikrinamas daugiakolinearumas. Kuriant daugialypį tiesinį regresijos modelį, nustatoma ar visi kintamieji yra reikšminiai (tikimybė turi neviršyti 0,05) ir ar neegzistuoja daugiakolinearumas (dispersijos mažėjimo rodiklis (VIF) turi būti mažiau už 5, o tolerancija mažesnė už 0,2). Esant nereikšmingiems kintamiesiems ir egzistuojant daugiakolinearumui, modelis turi būti koreguojamas, atmetant nereikšmingiausią kintamąjį, kol likę kintamieji yra reikšminiai.

- 4) Modelio reikšmingumo ir tikslumo vertinimas (naudojant Fišerio kriterijaus tikimybę). Nustatant modelio reikšmingumą yra suformuluojamos dvi hipotezės:

- H_0 – modelis yra nereikšminis ($p > 0,05$);
- H_1 – modelis yra reikšminis ($p < 0,05$).

Jei Fišerio kriterijaus tikimybė (Sig.) yra mažesnė už 0,05, priimama H_1 hipotezė, kad modelis yra reikšminis. Tokiu atveju tikrinamas regresijos modelio tikslumas. Tikslumas vertinamas apskaičiavus determinacijos koeficientą (R^2). Determinacijos koeficientas kinta intervale nuo 0 iki 1, kuo šis rodiklis arčiau 1, tuo modelis yra tikslesnis. Determinacijos koeficientas, kuris: mažesnis už 0,2 laikomas netinkamas prognozavimui; lygus 0, laikoma, kad modelis yra nereikšminis; lygus 1 – modelis yra visiškai tikslus.

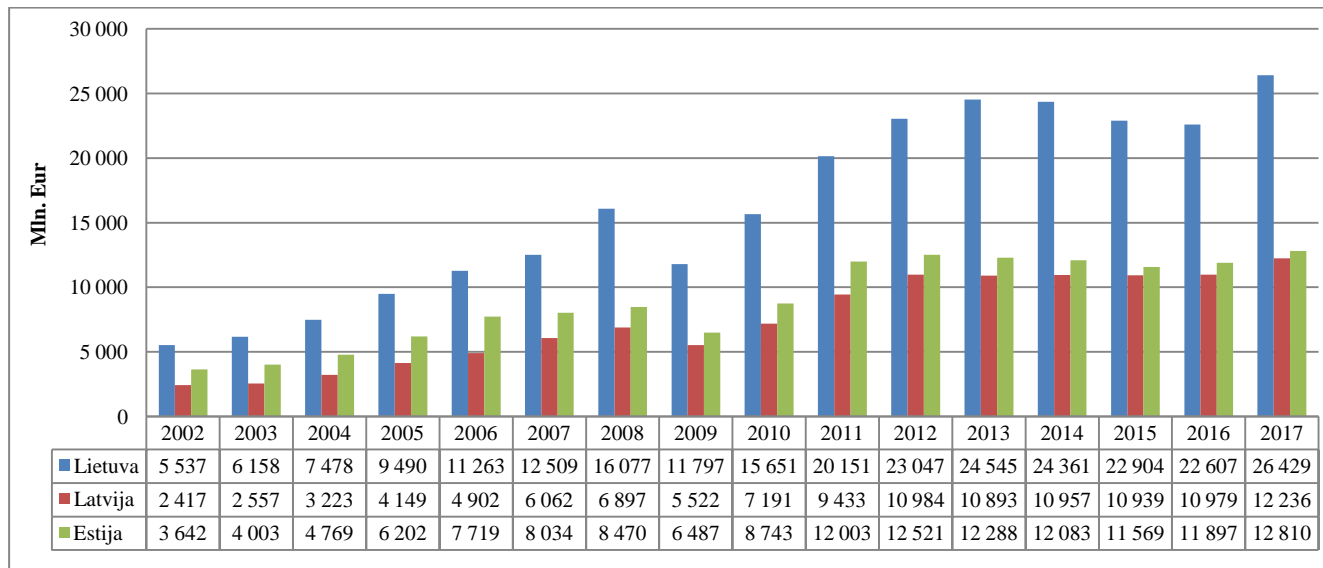
- 5) Tikrinami netiesinės regresijos ryšiai kintamiesiems, kuriems buvo priimta H_0 hipotezė 2 etape. Vertinami netiesiniai modeliai ir jų reikšmingumas. Tikrinama ar modelių tikimybės yra mažesnės už pasiklovimo lygmenį (0,05). Jei tikimybė mažesnė už pasiklovimo lygmenį, priimama H_1 hipotezė, kad modelis yra reikšminis. Esant H_0 hipotezei, modeliai yra nereikšminiai ir netiesinės regresijos lygtys nebus naudojamos duomenų prognozavimui.
- 6) Nustatomas tiesinio regresijos modelio tinkamumas prognozei atliekant liekamųjų paklaidų analizę. Visų pirma, atliekant liekamųjų paklaidų analizę, reikalinga nustatyti ar paklaidų vidurkis yra lygus 0. Sekantis etapas yra patikrinti ar paklaidos pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Taip pat nustatoma ar neegzistuoja autokoreliacija modelio paklaidose bei nustatoma ar paklaidos yra homoskedastinės. Tenkinant visus šiuos keturis teiginius, nustatoma, kad modelis yra tinkamas prognozavimui.

4. BALTIJOS ŠALIŲ TARPTAUTINĖS PREKYBOS POVEIKIO MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS TYRIMO REZULTATAI

Baltijos šalių tarptautinės prekybos poveikio makroekonominiams rodikliams tyrimo rezultatų dalyje bus analizuojama šalių importo ir eksporto dinamika ir struktūra 2002 – 2017 metais, atliekama makroekonominių rodiklių – BVP, to meto kainomis, TUI, infliacijos, nedarbo lygio, darbo našumo vienam asmeniui – analizė bei ištiriama Baltijos šalių eksporto ir makroekonominių rodiklių koreliacinė regresinė analizė.

4.1. Lietuvos, Latvijos, Estijos eksportas ir importas bei jų struktūriniai pokyčiai

Šiame poskyryje nagrinėjama Baltijos šalių eksporto, importo ir grynojo eksporto apimtys yra pateikiamos 5 priede. Lietuvos, Latvijos ir Estijos eksporto apimtys nagrinėjamu 2002 – 2017 metų laikotarpiu bendrame kontekste yra didėjančios, tačiau vertinant kiekvienus metus atskirai, nustatyta, kad eksporto apimtys buvo sumažėjusios dėl įvairių išorinių veiksnių – pasaulinė finansų krizė, Rusijos embargas ar kitos politinės priežastys. Baltijos šalių eksporto apimčių dinamika pavaizduota 7 paveiksle. Didžiausią poveikį eksporto apimčių padidėjimui padarė Baltijos šalių įstojimas į Europos Sąjungą 2004 metais, kuris atvėrė laisvam prekių judėjimui tarp ES narių.

7 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos eksporto apimčių dinamika 2002 – 2017 m., mln. Eur (sudaryta pagal Eurostat duomenimis)

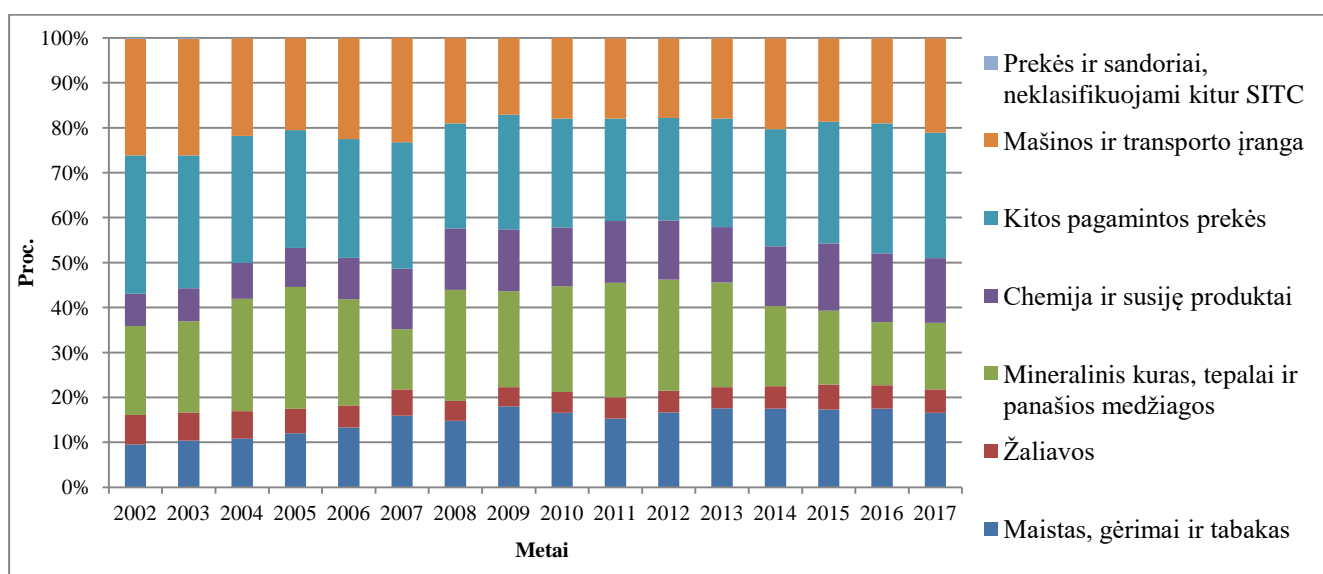
Eksporto apimtys 2002 – 2008 metais stabiliai didėjo, tačiau 2009 metais pastebimas eksporto apimčių sumažėjimas, kuriam įtakos padarė pasaulinė finansų krizė. Lietuvos eksporto apimtys 2009 metais sumažėjo 27 proc., Latvijos – 20 proc., o Estijos 23 proc. lyginant su 2008 metais. Matoma, kad labiausiai pasaulinė finansų krizė paveikė Lietuvos eksporto apimtį, kurios pasiekė prieš krizę buvusį

lygį tik 2011 metais, kai tuo tarpu Estijos ir Latvijos eksporto apimtys 2010 metais jau viršijo 2008 metais buvusį lygį (žr. 7 pav.).

Baltijos šalių eksporto apimčių dinamikos analizė taip pat atskleidė, kad eksporto apimtys buvo sumažėjusios 2013 – 2016 metais. Daroma prielaida, kad šį sumažėjimą lėmė Rusijos embargas, kuris buvo įvestas 2013 – 2014 metais. Nagrinėjant Lietuvos atvejį, matoma, kad eksporto apimtys 2014 – 2016 metais sumažėjo 7,9 proc., o 2017 metais jos padidėjo 17 proc. (lyginant su 2016 metais). Latvijos atveju Rusijos embargo padariniai buvo žymiai mažesni – eksporto apimtys 2013 metais sumažėjo 0,8 proc., 2014 metais padidėjo 0,59 proc., o 2015 metais vėl sumažėjo 0,17 proc. ir 2016 metais eksporto apimtys padidėjo 0,37 proc. Taigi matoma, kad Rusijos embargo įtaka Latvijos eksporto apimtims buvo mažesnė nei Lietuvos eksportui. Vertinant Estijos atvejį, nustatyta, kad šios šalies eksporto apimtys 2012 – 2015 metais sumažėjo 7,6 proc., tačiau 2016 metais pradėjo didėti ir 2017 metais pasiekė 2012 metais buvusį lygį.

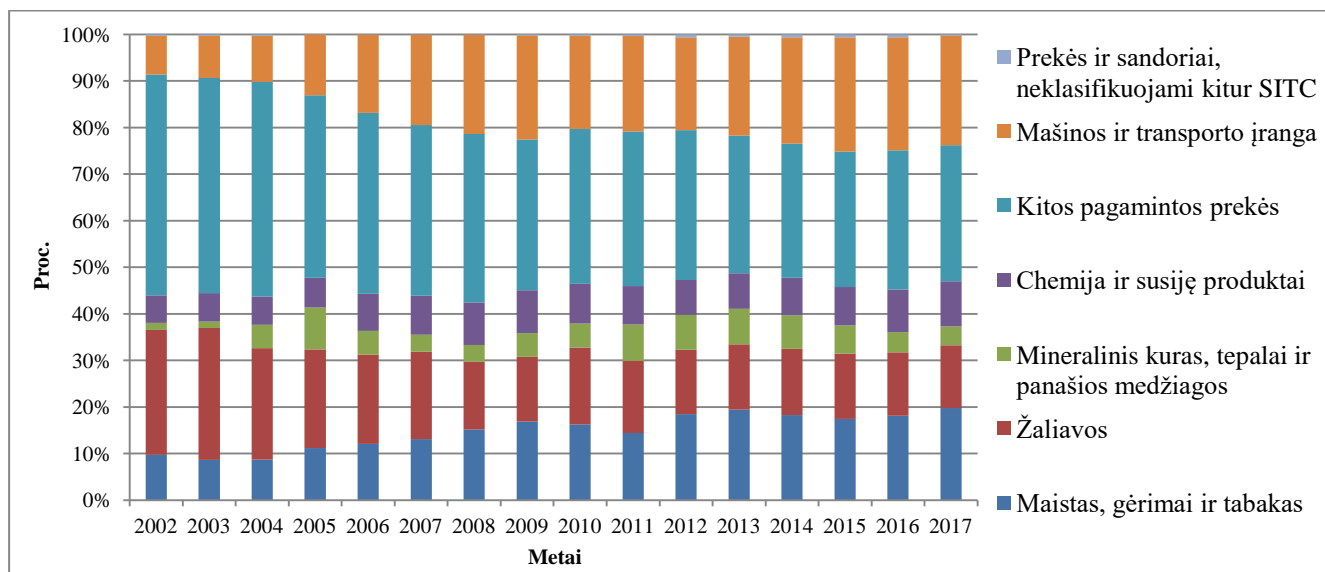
Išanalizavus Baltijos šalių eksporto apimčių dinamiką, nustatyta, kad nagrinėjamu laikotarpiu Lietuvos eksporto apimtys padidėjo 20,9 mlrd. Eur ir Lietuvos eksportas 2017 metais buvo 3,7 karto didesnis nei 2012 metais, tuo tarpu Latvijos eksporto apimtys padidėjo 9,8 mlrd. Eur ir 2017 metais eksporto apimtys yra 4 kartus didesnės lyginant su 2002 metais. Mažiausiai padidėjusios eksporto apimtys yra Estijoje, kurios padidėjo 9,2 mlrd. Eur, o eksporto apimtys 2017 metais yra 2,5 karto didesnės lyginant su 2002 metais (žr.7 pav.).

Nagrinėjamu 2002 – 2017 metų laikotarpiu Lietuvos, Latvijos ir Estijos eksporto apimčių pasiskirstymas pagal standartinį tarptautinės prekybos klasifikatorių (toliau – SITC) pateikiamas 8, 9, 10 paveiksluose (Baltijos šalių eksporto apimčių duomenys, klasifikuojami pagal SITC ir jų struktūriniai pokyčiai pateikiami 6, 7, 8 prieduose).

8 pav. Lietuvos eksporto apimčių struktūra pagal SITC 2002 – 2017 m., proc. (sudaryta pagal Eurostat duomenimis)

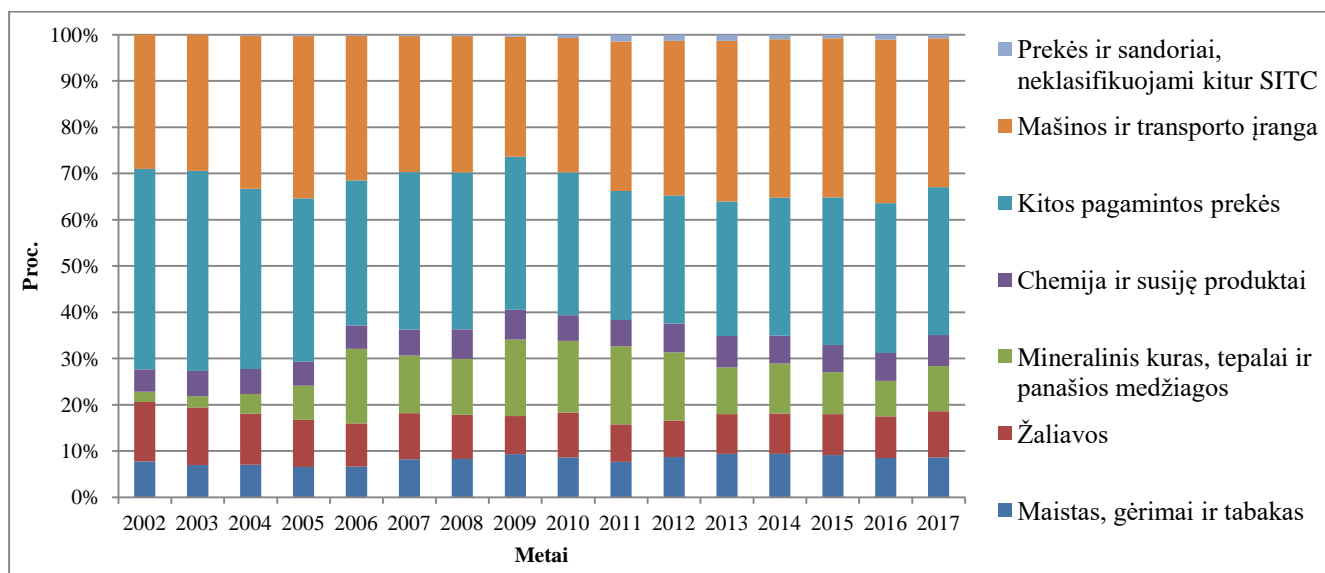
Atlikta Lietuvos eksporto apimčių analizė pagal ekonominės veiklos rūšis atskleidė, kad didžiausią dalį eksporto sudaro mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos bei kitos pagamintos prekės. 2002 metais kitos pagamintos prekės sudarė 30,7 proc. visų eksportuojamų prekių, o 2017 metais šių prekių eksportas sudarė 27,9 proc. 2004 – 2013 metais mineralinis kuras, tepalai ir kitos medžiagos buvo panašiam lygyje kaip ir kitos pagamintos prekės – šios grupės dalis bendroje eksportuojamų prekių struktūroje svyravo nuo 21 proc. iki 27,1 proc., tačiau 2017 metais šios prekių grupės dalis bendroje eksportuojamų prekių struktūroje sudarė tik 14,8 proc. Nagrinėjamu laikotarpiu matoma, kad didėjo maisto, gėrimų ir tabako prekių grupė, kuri 2002 metais sudarė 9,5 proc. visų eksportuojamų prekių, o 2017 metais šios prekių grupės eksportas sudarė 16,6 proc. Žaliavų prekių grupės eksportas sumažėjo, kadangi 2002 metais žaliavos sudarė 6,5 proc. visų eksportuojamų prekių, o 2017 metais sudarė 5,2 proc. visų eksportuojamų prekių. Chemija ir su ja susiję produktai nagrinėjamu laikotarpiu sudarė vis didesnę dalį visų eksportuojamų prekių struktūroje – 2002 metais sudarė 7,3 proc., o 2017 metais – 14,4 proc. Mašinų ir transporto įrangos prekių grupė 2002 metais sudarė 25,9 proc. visų eksportuojamų prekių, 2009 metais šių prekių grupės eksportuojama dalis sumažėjo iki 17,1 proc., o 2017 metais vėl pakilo iki 21 proc. Prekės ir sandoriai, neklasifikuojami kitur SITC visu nagrinėjamu laikotarpiu išliko apie 0,1 – 0,2 proc. visų eksportuojamų prekių.

9 pav. Latvijos eksporto apimčių struktūra pagal SITC 2002 – 2017 m., proc. (sudaryta pagal Eurostat duomenimis)

Išnagrinėjus Latvijos eksporto apimčių struktūrą, nustatyta, kad didžiausią eksporto dalį sudaro kitų pagamintų prekių grupė, kuri 2002 metais sudarė 47,5 visų eksportuojamų prekių, o 2017 metais – 29,2 proc. (sumažėjo 18,3 p. p.). Ši prekių grupė yra ir labiausiai sumažėjusi bendroje eksportuojamų prekių struktūroje. Taip pat nagrinėjamu laikotarpiu sumažėjo ir žaliavų prekių grupė, t. y. 2002 metais žaliavos sudarė 26,8 proc. visų eksportuojamų prekių, o 2017 metais 13,5 proc. 2002 – 2017 metų laikotarpiu didžiausias eksporto augimas matomas mašinų ir transporto įrangos prekių grupėje, kurios

struktūros pokytis yra 15,2 p. p. padidėjimas (lyginant su 2002 metais). Taip pat didelis padidėjimas pastebimas maisto, gėrimų ir tabako gaminių produktų grupėje – nuo 9,7 proc. (2002 metais) iki 19,8 proc. (2017 metais). Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos bei chemija ir susiję produktai 2002 – 2017 metų nagrinėjamu laikotarpiu buvo svyruojantys, tačiau sudarė iki 10 proc. visų eksportuojamų prekių. Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, mažiausiai eksportuojama grupė pagal standartinę tarptautinės prekybos klasifikatorių yra prekių ir sandorių, neklasifikuojamų kitur SITC grupė. Ši prekių grupė nagrinėjamu laikotarpiu sudarė iki 1 proc. visų eksportuojamų prekių.

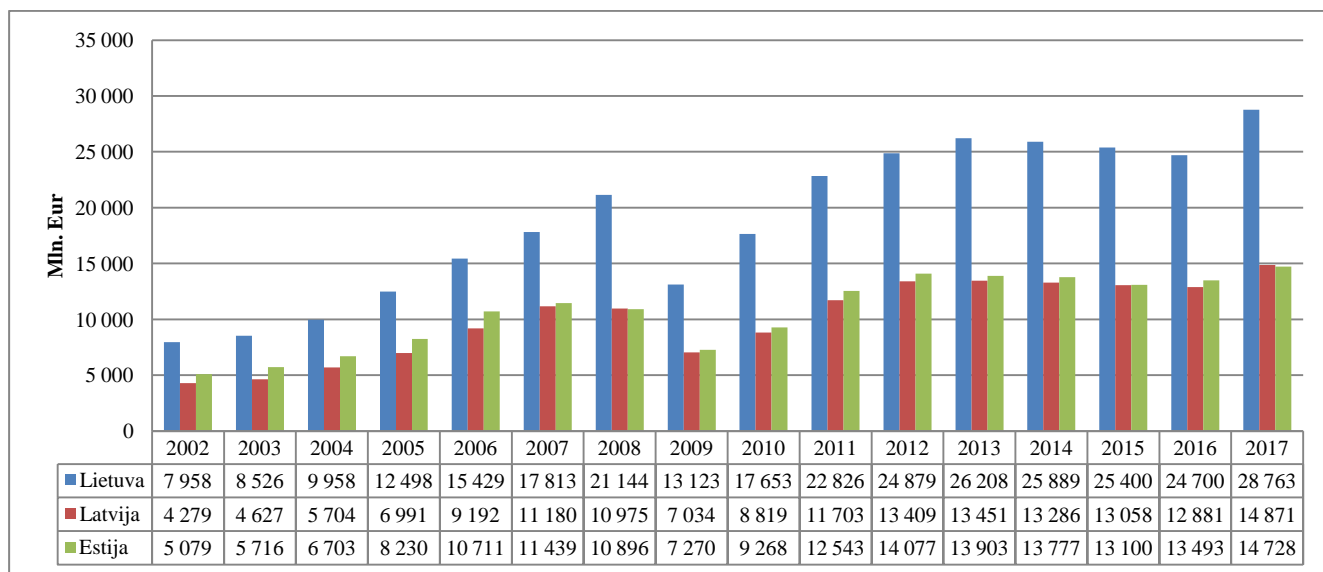
10 pav. Estijos eksporto apimčių struktūra pagal SITC 2002 – 2017 m., proc. (sudaryta pagal Eurostat duomenimis)

10 – amė paveiksle matoma, kad Estija daugiausiai eksportuoja mašinų ir transporto įrangos bei kitų pagamintų prekių. 2002 metais mašinų ir transporto įrangos eksportas sudarė 29 proc. visų eksportuojamų prekių, o 2017 metais šios prekių grupės eksportas sudarė 32,2 proc. Didžiausias sumažėjimas matomas kitų pagamintų prekių grupėje – eksportas sumažėjo 11,3 p. p. (nuo 43,3 proc. 2002 metais iki 32 proc. 2017 metais). Nagrinėjant Estijos eksporto apimčių padidėjimą, matoma, kad buvo pradėta daugiau eksportuoti mineralinio kuro, tepalų ir panašių medžiagų – 2002 metais šios prekių grupės buvo eksportuojama tik 2,3 proc., o 2017 metais struktūrinė dalis padidėjo iki 9,7 proc. visų eksportuojamų prekių. Žaliavų eksportas 2002 metais sudarė 12,8 proc. visų eksportuojamų prekių, 2012 metais buvo sumažėjęs iki 7,9 proc., o 2017 metais padidėjo iki 10 proc. Maisto, gėrimų ir tabako gaminių bei chemijos ir susijusių produktų prekių grupės eksportas visu nagrinėjamu laikotarpiu svyravo nuo 5 proc. iki 9 proc. Mažiausią eksporto dalį sudarė prekių ir sandorių neklasifikuojamų kitur SITC prekių grupė, kuri visu nagrinėjamu laikotarpiu daugiausiai buvo pasiekusi 1,5 proc. visų eksportuojamų prekių.

Analizuojant Baltijos šalių tarptautinės prekybos pokyčius yra svarbu išnagrinėti ne tik eksporto apimtis ir jų struktūrą, bet ir importo apimtis ir pagrindinius struktūrinius pokyčius. Vertinant

Lietuvos, Latvijos ir Estijos importo apimtis, kurios pateiktos 11 paveiksle, matoma, kad nagrinėjamu 2002 – 2017 metų laikotarpiu bendrame kontekste importas yra didėjantis.

Lietuvos importo apimtys padidėjo nuo beveik 8 mlrd. Eur (2002 metais) iki 28,7 mlrd. Eur (2017 metais), t. y. nagrinėjamu laikotarpiu padidėjo kiek daugiau nei 3,5 karto. Nustatyta, kad Lietuvos importo apimtys buvo didėjančios nuo 2002 metų iki 2008 metų, kuriais pasiekė 21 mlrd. Eur, 2009 metais importo apimtys dėl pasaulyje vyravusios finansų krizės sumažėjo iki 13 mlrd. Eur, tačiau sekančiais metais vėl pradėjo didėti ir 2011 metais Lietuvos importo apimtys viršijo 2008 metais buvusį lygį ir pasiekė beveik 23 mlrd. Eur. Matoma, kad Rusijos embargas, kuris buvo paskelbtas 2013 – 2014 metais Lietuvos importui įtakos neturėjo ir ryškių svyravimų nenustatyta.

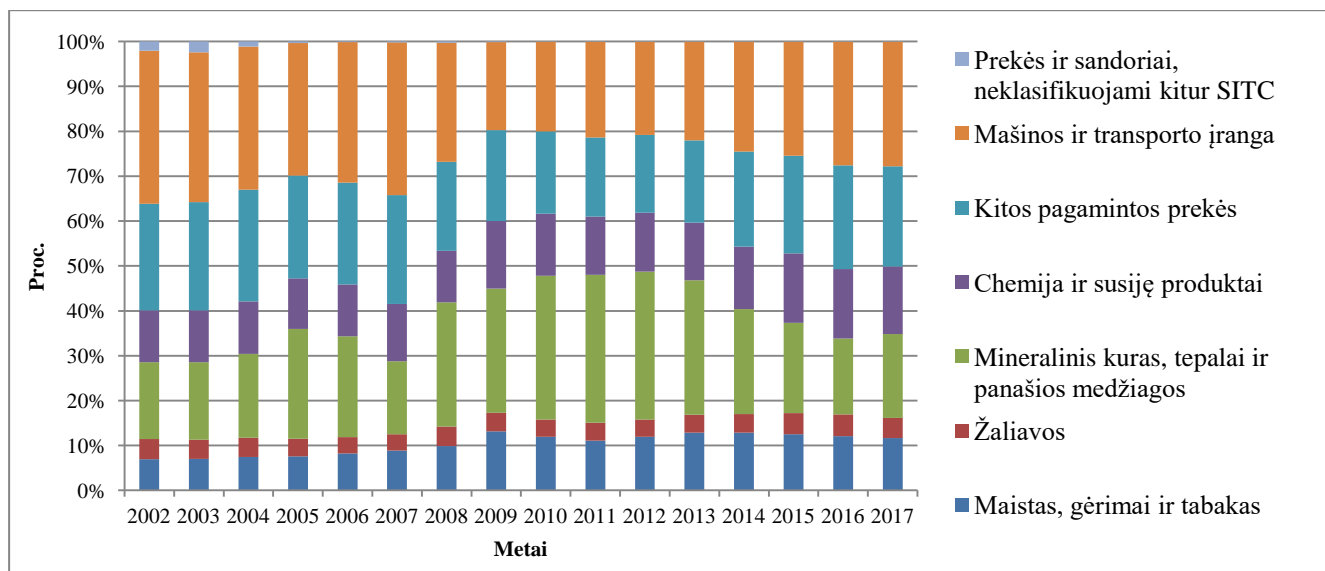

11 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos importo apimčių dinamika 2002 – 2017 m., mln. Eur (sudaryta pagal Eurostat duomenimis)

Latvijos importo apimtys nagrinėjamu laikotarpiu padidėjo 10,5 mlrd. Eur – 2002 metais importo apimtys siekė beveik 4,3 mlrd. Eur, o 2017 metas Latvija importavo prekių už beveik 15 mlrd. Eur. Šiuo laikotarpiu importo apimtys buvo didėjančios, tačiau taip pat buvo pastebėtas sumažėjimas 2009 metais, kai importo apimtys per vienus metus sumažėjo beveik 4 mlrd. Eur., tačiau prieš pasaulinę finansų krizę buvusias importo apimtis Latvija pasiekė 2011 metais.

Išnagrinėjus Estijos importo apimtis, buvo nustatyta, kad Estijos importas nagrinėjamu laikotarpiu padidėjo nuo 5 mlrd. Eur iki 14,7 mlrd. Eur, t. y. beveik 3 kartus. Estijos importo apimtys buvo didėjančios 2002 – 2007 metais ir padidėjo nuo 5 mlrd. Eur iki 11,5 mlrd. Eur. Sekančiais metais buvo nustatytas Estijos importo apimčių sumažėjimas – 2008 metais Estijos importo apimtys sumažėjo 0,5 mlrd. Eur, o 2009 metais buvo nustatytas dar 3,5 mlrd. Eur sumažėjimas. Nagrinėjant vėlesnius laikotarpius, nustatyta, kad Estijos importo apimtys didėjo iki 2013 metų, 2014 metais importas sumažėjo 174 mln. Eur, 2015 metais sumažėjo papildomai 677 mln. Eur, o 2016 – 2017 metais nustatytas importo apimčių didėjimas. Matoma, kad Estijos importo apimtys nagrinėjamu laikotarpiu buvo labiausiai svyruojančios.

Nagrinėjant tarptautinės prekybos poveikį šalių makroekonominiams rodikliams, buvo išanalizuotas šių šalių struktūrinis importo apimčių pasiskirstymas pagal SITC, kuris pateikiamas 12, 13, 14 paveiksluose (Baltijos šalių importo apimčių duomenys, klasifikuojami pagal SITC ir jų struktūriniai pokyčiai pateikiami 9, 10, 11 prieduose).

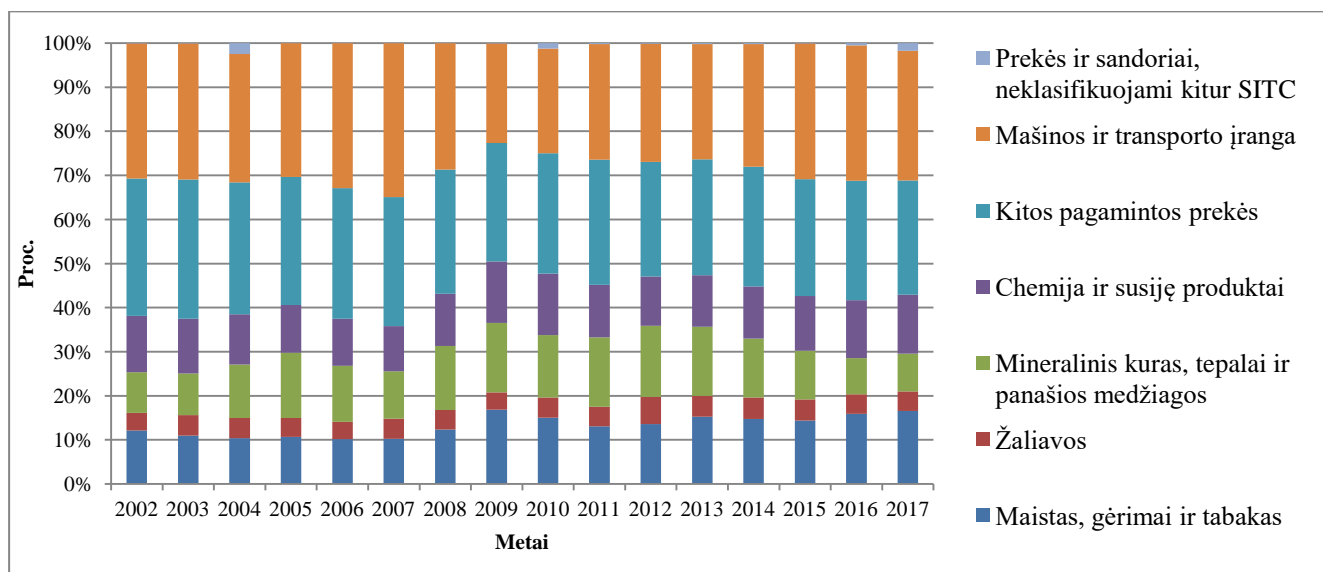

12 pav. Lietuvos importo apimčių struktūra pagal SITC 2002 – 2017 m., proc. (sudaryta pagal Eurostat duomenimis)

Lietuvos importo apimčių struktūra pavaizduota 12 paveiksle. Atlikta analizė atskleidė, kad didžiausią importo dalį sudarė mašinos ir transporto įranga, kuri 2002 metais sudarė 34 proc. visų importuojamų prekių, tačiau šios prekių kategorijos importas per nagrinėjamą laikotarpį sudarė vis mažesnę struktūrinę dalį bendrame importe ir 2009 metais nukrito iki 19 proc. Valstybei atsigaunant po pasaulinės finansų krizės, mašinų ir transporto įrangos prekių grupės importas pradėjo vėl didėti ir 2017 metais sudarė 27,8 proc. Kitos pagamintos prekės taip pat užėmė svarbią vietą vertinant Lietuvos importą, kadangi nagrinėjamu laikotarpiu ši prekių grupė sudarė nuo 17,3 proc. iki 24,9 proc. visų importuojamų prekių.

Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos 2002 metais sudarė 17,1 proc. visų importuojamų prekių, tačiau 2011 metais ši prekių grupė sudarė 33 proc. visų importuojamų prekių. Vertinant vėlesnius laikotarpius, nustatyta, kad mineralinio kuro, tepalų ir panašių medžiagų struktūrinė dalis bendrame importe sumažėjo iki 18,7 proc. Nustatyta, kad chemijos ir su ja susijusių produktų importas 2002 – 2017 metų laikotarpiu padidėjo nuo 11,5 proc. iki 15 proc. visų importuojamų prekių. Maisto, gėrimų ir tabako 2002 metais importuojama buvo tik 7 proc., o iki 2017 metų importo kiekis padidėjo iki 11,7 proc. visų importuojamų prekių. Ganėtinai mažą dalį sudaro žaliavų importas, kuris visu nagrinėjamu laikotarpiu sudarė apie 4 proc. Ši prekių grupė yra stabiliausia iš visų importuojamų prekių vertinant 2002 – 2017 metų laikotarpį. Mažiausiai importuojamos yra prekės ir sandoriai neklasifikuojami kitur SITC, kurie 2002 – 2004 metais buvo

apie 2 proc., tačiau visu likusiu nagrinėjamu laikotarpiu buvo mažiau nei 0,5 proc. visų importuojamų prekių.

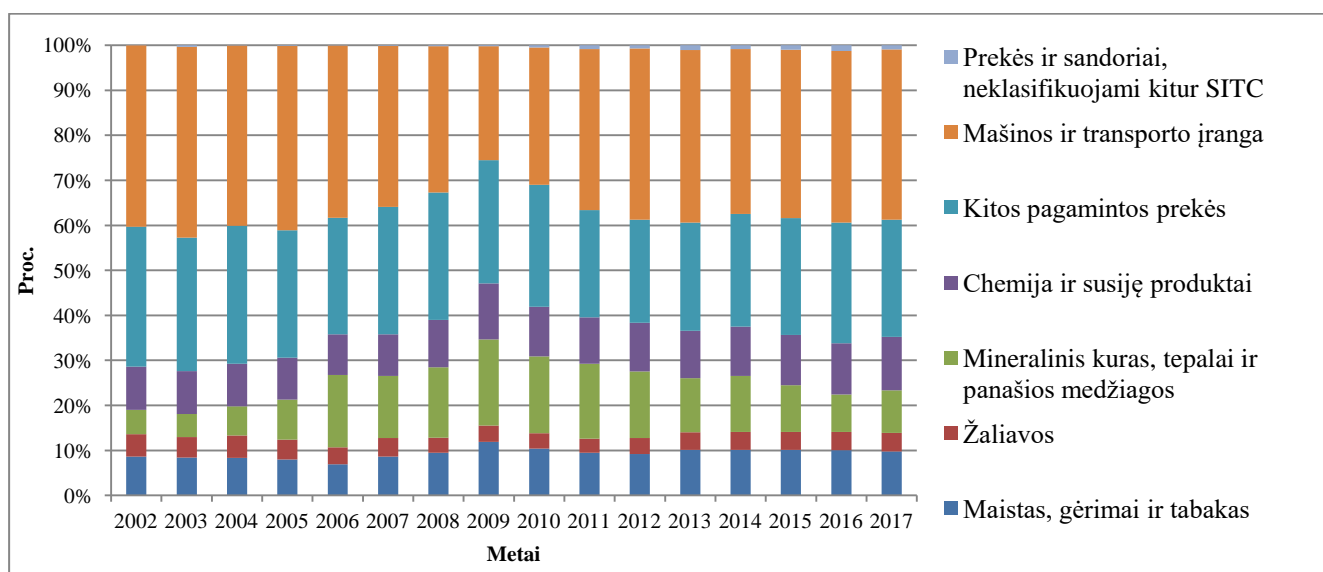
13 pav. Latvijos importo apimčių struktūra pagal SITC 2002 – 2017 m., proc. (sudaryta pagal Eurostat duomenimis)

13 – amė paveiksle pateikta Latvijos importo apimčių struktūra, iš kurios matoma, kad didžiausią importo dalį 2002 – 2017 metų laikotarpiu sudaro mašinos ir transporto įranga ir kitos pagamintos prekės. Kitos pagamintos prekės 2002 metais sudarė 31,2 proc. visų importuojamų prekių. Per nagrinėjamą laikotarpį šios prekių grupės importas bendroje struktūroje buvo mažėjantis ir 2017 metais sudarė 25,9 proc. visų importuojamų prekių. Mašinos ir transporto įranga 2002 metais sudarė taip pat trečdalį visų importuojamų prekių, t. y. 30,7 proc. 2009 metais šios grupės prekių importas sumažėjo iki 22,6 proc. visų importuojamų prekių, tačiau vėlesniais laikotarpiais struktūrinė dalis vėl pradėjo didėti ir 2017 metais sudarė 29,4 proc. visų importuojamų prekių.

Maistas, gėrimai ir tabakas bei chemija ir susiję produktai nagrinėjamu laikotarpiu svyravo nuo 10 proc. iki 16 proc. visų importuojamų prekių. 2002 metais tiek maisto, gėrimų ir tabako, tiek chemijos ir susijusių produktų importas sudarė apie 12 proc. visų importuojamų prekių, tačiau 2017 metais maisto, gėrimų ir tabako prekių grupės importas sudarė 16,5 proc. visų importuojamų prekių, o chemijos ir susijusių produktų importas sudarė 13,4 proc. visų importuojamų prekių. Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos 2002 metais sudarė 9,2 proc. visų importuojamų prekių, 2012 metais šios prekių grupės importas padidėjo iki 16,1 proc. visų importuojamų prekių, o 2017 metais vėl importuojama buvo struktūriškai mažiau ir siekė tik 8,5 proc. visų importuojamų prekių. Žaliavų visu nagrinėjamu laikotarpiu importuojama buvo nuo 4 proc. iki 6 proc. visų importuojamų prekių, ši prekių grupė nedaro reikšmingos įtakos importo pokyčiams. Mažiausiai importuojama yra prekių ir sandorių, neklasifikuojamų kitur SITC, kadangi šios grupės importas daugiausiai yra 0,0 proc. visų

importuojamų prekių, tačiau 2004 metais buvo pakilęs iki 2,5 proc., 2010 metais iki 1,3 proc., o 2017 metais iki 1,8 proc.

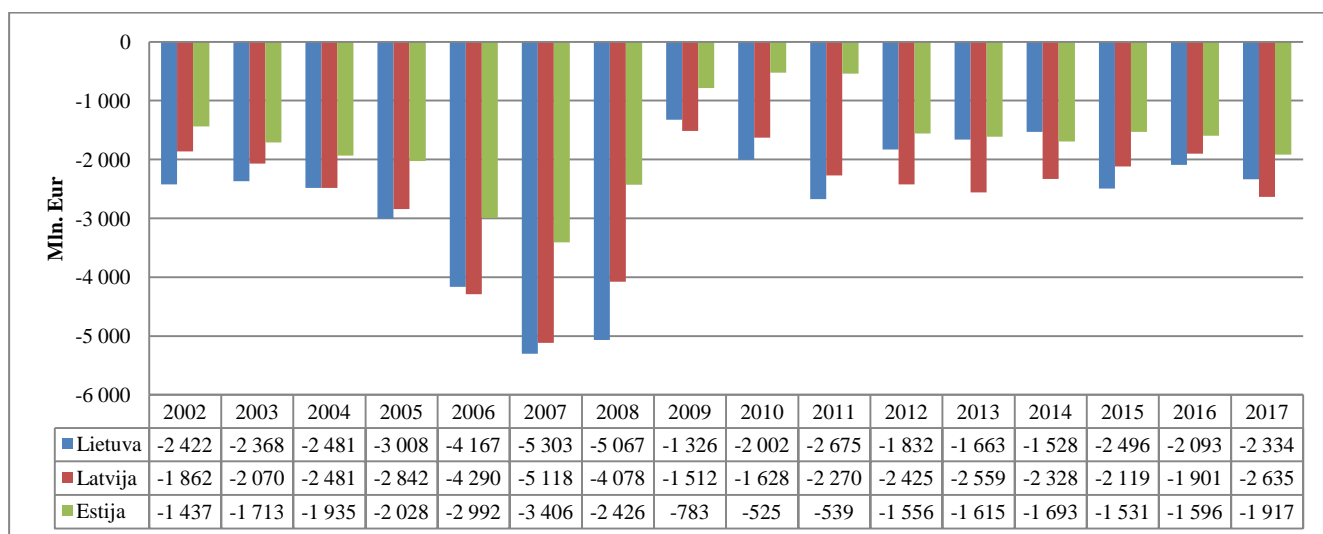
14 pav. Estijos importo apimčių struktūra pagal SITC 2002 – 2017 m., proc. (sudaryta pagal Eurostat duomenimis)

Iš 14 paveikslo matyti, kad didžiausią Estijos importo dalį sudaro mašinos ir transporto įranga, kuri 2002 metais sudarė 40,3 proc. visų importuojamų prekių, 2009 metais šios prekių grupės importas buvo sumažėjęs iki 25,3 proc., tačiau po pasaulinės finansų krizės, šios prekių grupės importas vėl pradėjo didėti ir 2017 metais vėl sudarė 37,8 proc. visų importuojamų prekių. Išnagrinėta Estijos importo struktūra atskleidė, kad kitos pagamintos prekės sudaro taip pat ganėtinai didelę dalį importo struktūroje. 2002 metais kitos pagamintos prekės sudarė 31,1 proc. visų importuojamų prekių ir nors per nagrinėjamą laikotarpį šios prekių grupės struktūrinė dalis buvo sumažėjusi iki 22,9 proc., tačiau 2017 metais sudarė 26 proc. visų importuojamų prekių.

Maisto, gėrimų ir tabako bei chemijos ir susijusių produktų importas 2002 – 2017 metais svyravo nuo 7 proc. iki 12 proc. visų importuojamų prekių. Nors mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos 2002 metais sudarė tik 5,4 proc. visų importuojamų prekių, šios prekių grupės importas 2009 metais padidėjo iki 19,1 proc., tačiau vėlesniais laikotarpiais matomas struktūrinės dalies sumažėjimas ir 2017 metais importuojama buvo 9,5 proc. nuo bendro šalies importo. Žaliavų importas svyravo nuo 3,1 proc. iki 4,9 proc. visų importuojamų prekių, o prekės ir sandoriai neklasifikuojami kitur SITC svyravo nuo 0,0 proc. iki 1,2 proc. visų importuojamų prekių.

Atlikta Lietuvos, Latvijos ir Estijos importo struktūros pokyčių analizė atskleidė, kad daugiausiai Baltijos šalys importuoja mašinų ir transporto įrangos bei kitų pagamintų prekių. Nustatyta, kad vienintelė Lietuva, lyginant su kitomis Baltijos šalimis, 2008 – 2013 metų laikotarpiu importavo ganėtinai didelę dalį mineralinio kuro, tepalų ir panašių medžiagų dalį bendroje importo struktūroje.

Tikslingai vertinant tarptautinės prekybos pokyčius ir analizuojant kaip tarptautinė prekyba paveikė šalių makroekonominis rodiklius, buvo svarbu ir aktualu išanalizuoti Lietuvos, Latvijos ir Estijos grynojo eksporto dinamiką nagrinėjamu laikotarpiu (žiūrėti 15 paveikslą).

15 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos grynojo eksporto apimčių dinamika 2002 – 2017 m., mln. Eur (sudaryta pagal Eurostat duomenimis)

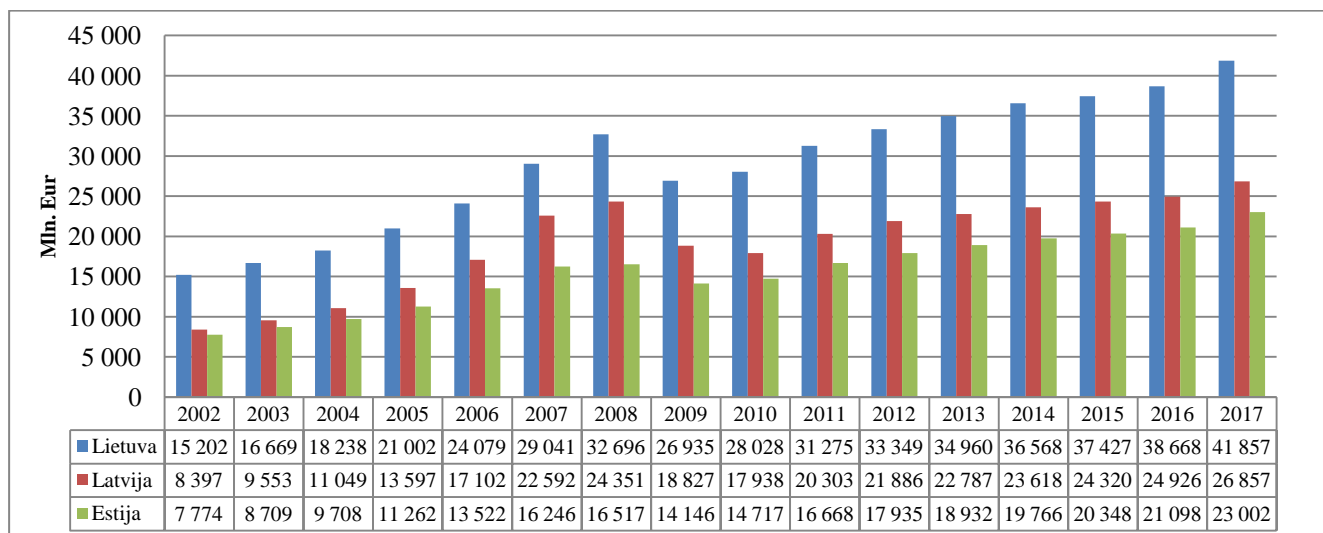
Iš 15 – to paveikslo matoma, kad visų Baltijos šalių grynasis eksportas nagrinėjamu laikotarpiu buvo neigiamas. Matoma, kad 2002 metais Lietuvos grynasis eksportas buvo -2,4 mlrd. Eur, Latvijos – -1,86 mlrd. Eur, o Estijos – -1,44 mlrd. Eur. Nustatyta, kad grynasis eksportas mažėjo iki 2007 metų dėl pasaulyje vyravusios ekonominės krizės. Mažiausias grynasis eksportas Baltijos šalyse užfiksuotas 2007 metais. Lietuvoje šiais metais grynasis eksportas sumažėjo iki -5,3 mlrd. Eur, Latvijoje iki -5,1 mlrd. Eur, o Estijoje iki -3,4 mlrd. Eur. Matoma, kad 2009 – 2010 metais Baltijos šalių ekonomikos atsigavo po pasaulinės ekonominės krizės ir analizuojamas rodiklis buvo aukščiausiam lygyje. Analizuojant Lietuvos atvejį, matoma, kad grynasis eksportas 2011 metais buvo sumažėjęs iki -2,67 mlrd. Eur, 2014 metais padidėjęs iki -1,5 mlrd. Eur, tačiau 2017 metais vėl sumažėjo iki -2,3 mlrd. Eur. Latvijos atveju matoma, kad grynasis eksportas išliko panašiam lygyje ir svyravo nuo -1,9 mlrd. Eur iki -2,6 mlrd. Eur. Estijos grynasis eksportas po kriziniu laikotarpiu išliko didžiausias lyginant su kitomis Baltijos šalimis ir 2017 metais pasiekė mažiausią ribą po pasaulinės ekonominės krizės ir siekė -1,9 mlrd. Eur.

Išanalizavus Baltijos šalių importo ir eksporto pokyčius bei grynąjį eksportą, matoma, kad Lietuvos tiek importo apimtys, tiek eksporto apimtys visu nagrinėjamu laikotarpiu buvo didžiausios lyginant su kitomis Baltijos šalimis. Nors importas ir eksportas buvo didesni nei Latvijos ar Estijos, tačiau grynasis eksportas nebuvo didesnis nei kitų šalių – dažniausiai Lietuvos grynasis eksportas buvo vienas iš mažiausių Baltijos šalyse.

4.2. Lietuvos, Latvijos Estijos makroekonominiai rodikliai ir jų pokyčiai

Šiame poskyryje atliekama Lietuvos, Latvijos ir Estijos makroekonominių rodiklių analizė (duomenys ir jų pokyčiai pateikiami 12 priede).

Pirmasis analizuojamas makroekonominis rodiklis yra BVP, to meto kainomis, kurio pokyčiai pateikiami 16 paveiksle.

16 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos BVP, to meto kainomis 2002 – 2017 m., mln. Eur (sudaryta pagal Eurostat duomenimis)

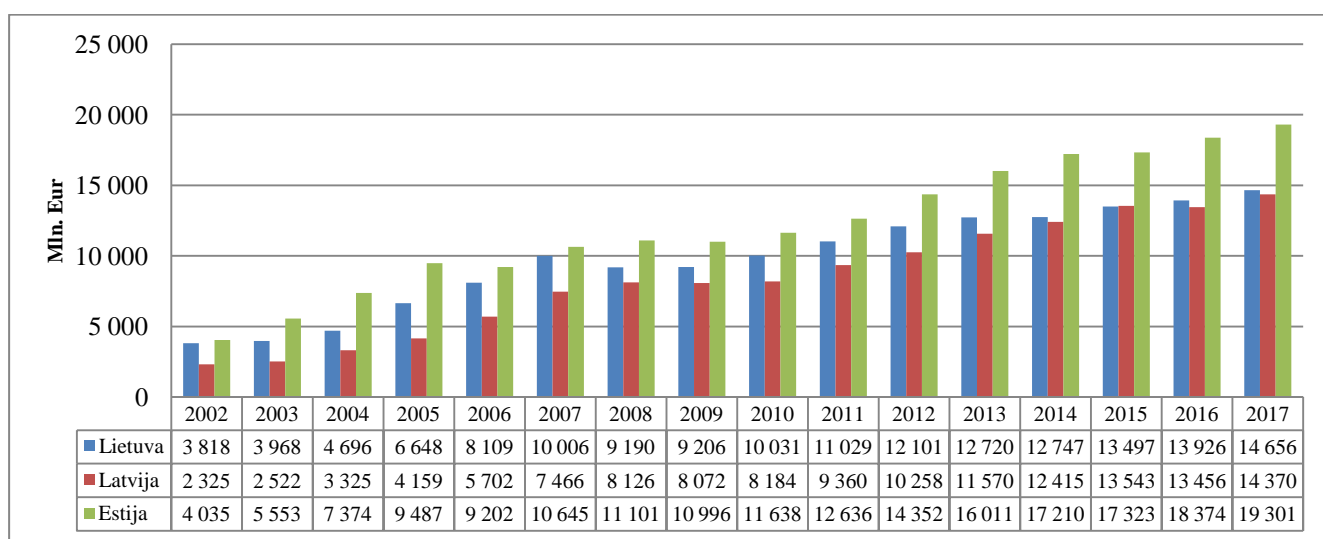
Analizuojamu laikotarpiu visų Baltijos šalių BVP augo ir padidėjo nuo 2,7 karto iki 3,1 karto. Nagrinėjant Lietuvos atvejį, matoma, kad Lietuvos BVP stabiliai augo iki 2008 metų, 2009 metais pastebimas šio rodiklio sumažėjimas, tačiau nuo 2010 metų vėl matomas stabilus BVP augimas iki pat 2017 metų. Lietuvos BVP nuo 2002 metų iki 2017 metų padidėjo 26 655 mln. Eur. Latvijos atvejis buvo ganėtinai panašus – BVP nuo 2002 metų iki 2008 metų stabiliai augo, tuomet 2009 – 2010 metais šis rodiklis mažėjo, tačiau nuo 2011 metų vėl pradėjo didėti ir didėjo iki nagrinėjamų 2017 metų. Latvijos BVP per analizuojamą laikotarpį padidėjo 18 460 mln. Eur. Estijos BVP visų nagrinėjamu laikotarpiu buvo mažiausias, tačiau šios šalies BVP kitimo tendencija taip pat išliko ta pati – BVP didėjo iki 2008 metų, 2009 metais sumažėjo, tačiau nuo 2010 metų BVP buvo tik didėjantis. Per visą laikotarpį BVP Estijoje padidėjo 15 229 mln. Eur.

Analizuojant rodiklį „BVP vienam gyventojui“, buvo nustatyta, kad kitimo tendencija išlieka panaši, tačiau didžiausias BVP vienam gyventojui visu nagrinėjamu laikotarpiu buvo Estijoje (17 574 USD/gyv.), o Lietuvos ir Latvijos BVP vienam gyventojui išliko panašus (atitinkamai 14 879 USD/gyv. ir 14 118 USD/gyv.)

Nagrinėjant BVP pokyčius nustatyta, kad didžiausią poveikį BVP sumažėjimui padarė pasaulinė ekonominė krizė, kuri paveikė Baltijos šalių BVP 2009 metais ir dėl to buvo pastebėtas šio rodiklio sumažėjimas. Nagrinėjant BVP augimą iki pasaulinės ekonominės krizės, daroma prielaida, kad šio

rodiklio augimui didžiausią įtaką padarė įstojimas į Europos Sąjungą, kadangi šis žingsnis atvėrė Baltijos šalims laisvą prekių, paslaugų, kapitalo ir žmonių judėjimą tarp sąjungos narių. Analizuojant BVP augimą po pasaulinės ekonominės krizės, teigiama, kad šalių atsigavimui didelę įtaką padarė ES struktūrinių fondų parama žemės ūkiui ir parama smulkių ir vidutinių įmonių verslumui skatinti. Taip pat prie BVP augimo prisidėjo ir augantis namų ūkių vartojimas bei didėjančios eksporto apimtys (Europos komisija, 2017, p.2).

Sekantis analizuojamas makroekonominis rodiklis yra tiesioginės užsienio investicijos, kurios pateikiamos 17 paveiksle.

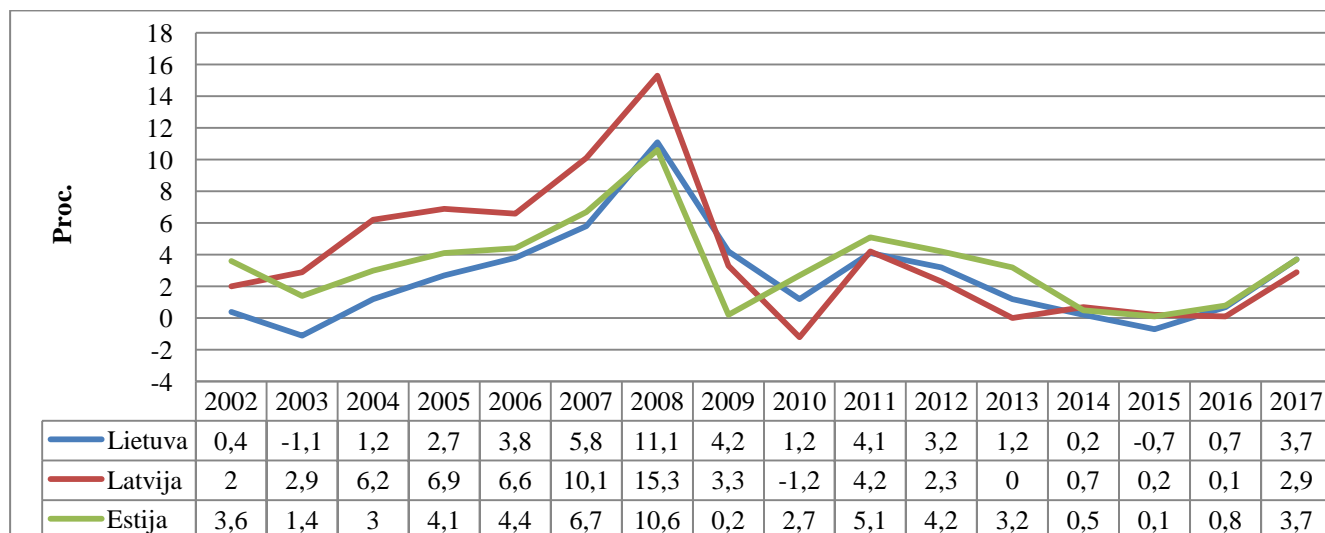
17 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos TUI 2002 – 2017 m., mln. Eur (sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento ir Latvijos bei Estijos bankų duomenimis)

Tiesioginės užsienio investicijos vertinant visą nagrinėjamą laikotarpį buvo didėjančios – Lietuvoje TUI padidėjo 3,8 karto nuo 3,8 mlrd. Eur iki 16,7 mlrd. Eur. Didžiausias TUI didėjimas pastebimas 2003 – 2007 metų laikotarpiu, kai TUI padidėjo 152 proc. 2008 metais dėl vyravusios pasaulinės ekonominės krizės ir sulėtėjusio vartojimo, TUI sumažėjo 8 proc., tačiau nuo 2009 metų TUI buvo augančios. Latvijos atveju, TUI buvo mažiausios lyginant visas tris Baltijos šalis. TUI į Latvijos valstybę buvo sparčiai augančios 2002 – 2008 metais, augimas siekė 249 proc. 2008 – 2010 metais TUI išliko panašiam lygyje ir nebuvo pastebėta jokių svyravimų. Nuo 2011 metų TUI buvo augančios ir 2017 metais buvo beveik lygios TUI į Lietuvos valstybę. Estijos TUI buvo didžiausios lyginant su kitomis Baltijos šalimis. Estijos atveju spartus augimas pastebimas 2002 – 2005 metais, kai TUI augimas buvo 135 proc. 2006 – 2010 metais TUI augimas buvo sulėtėjęs ir augimo tempas buvo 26 proc., tačiau nuo 2011 metų Estijos TUI augimo tempas vėl pagreitėjo ir šiuo periodu TUI padidėjo 53 proc.

Nustatyta, kad visu nagrinėjamu laikotarpiu Baltijos šalyse TUI buvo augančios, tačiau pagal Lietuvos valstybės kontrolės valstybinio audito ataskaitą (2017), Lietuva numačiusi veiksmų planą,

kaip pagerinti valstybės potencialą pritraukiant užsienio investuotojus – numatytas 7 veiksmų planas, kuriuo bus siekiama tobulinti TUI pritraukimo priemonių administravimo procesą, užtikrinti regionų specializaciją pagal prioritėtines investicijų pritraukimo kryptis bei tobulinti savivaldybių taikomas mokesčines, infrastruktūros ir kitas priemones, kurios veiksmingiau pritrauktų užsienio investuotojus (Valstybės kontrolė, 2017).

Daroma prielaida, kad tarptautinė prekyba daro poveikį ir infliacijai bei jos pokyčiams. Lietuvos, Latvijos ir Estijos infliacija pateikiama 18 paveiksle.

18 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos infliacija 2002 – 2017 m., proc. (sudaryta pagal Eurostat duomenimis)

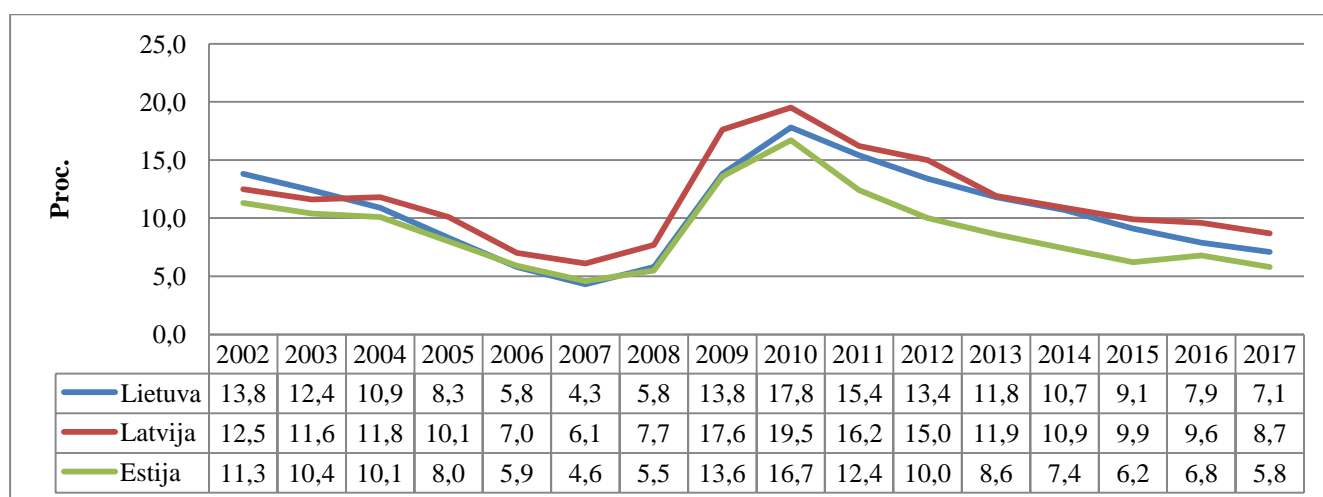
Matoma, kad Baltijos šalių infliacija buvo ganėtinai sparčiai auganti iki 2008 metų. Kriziniu laikotarpiu infliacija didžiausia buvo Latvijoje ir siekė 15,3 proc., Lietuvos infliacija šiais metais buvo 11,1 proc., o Estijos – 10,6 proc. Spartus infliacijos augimas buvo pastebimas dėl pasaulyje vyravusios ekonominės krizės, kuri sąlygojo išaugusią vidaus paklausą, padidėjusias namų ūkių išlaidas ir to pasekoje buvo nustatytas prekių ir paslaugų kainų kilimas. 2009 metais Estijos infliacija sumažėjo iki 0,2 proc., Latvijoje iki 3,3 proc., o Lietuvoje buvo nustatyta didžiausia infliacija lyginant su kitomis Baltijos šalimis ir siekė 4,2 proc. 2010 metais Latvijoje buvo pasiekta defliacija (-1,2 proc.), o Lietuvoje ir Estijoje šiais metais išliko infliacija (atitinkamai 1,2 proc. ir 2,7 proc.). Latvijos banko ekonomistė Krista Kalnberzina (2011) teigia, kad Latvijos defliacijos atsiradimui 2010 metais daugiausiai įtakos padarė sumažėjusi vidaus paklausa, paslaugų kainos Latvijoje 2010 metais buvo 4,6 proc. mažesnės lyginant su praėjusiais metais. Sumažėjusi vidaus paklausa yra vienas iš ekonominės krizės padarinių (Kalnberzina, 2011).

2011 metais Baltijos šalyse infliacija buvo padidėjusi dėl brangstančių kainų paslaugų sektoriuose bei maisto produktų kainų didėjimo. Kaip teigia Staehr (2015) paslaugų kainų kilimui daug įtakos turi darbo užmokesčio dinamika, o 2011 metais pakilo maisto produktų kainos – Latvijoje apie

11 proc., Lietuvoje -6 proc., o Estijoje 9 proc. (Staehr, 2015, p. 2). Vėlesniais laikotarpiais pastebimas infliacijos mažėjimas ir 2014 – 2016 metais Latvijoje ir Estijoje infliacija laikėsi panašiam lygyje – svyravo tarp 0 proc. ir 1 proc. Lietuvoje infliacija nuo 2011 metų taip pat pradėjo mažėti ir 2015 metais buvo užfiksuota defliacija (-0,7 proc.). Metinei defliacijai 2015 metais didžiausią įtaką turėjo sumažėjusios degalų ir tepalų, šilumos energijos, kietojo kuro, pieno ir jo produktų, sūrio, kiaušinių ir padidėjusios azartinių lošimų paslaugų, daržovių, viešojo maitinimo restoranuose, kavinėse ir panašiose įstaigose paslaugų, drabužių, farmacijos gaminių, būsto nuomos paslaugų kainos (Verslo žinios, 2015).

2016 metais visose Baltijos šalyse pastebimas kainų kilimo sulėtėjimas, Lietuvoje infliacija 0,7 proc., Estijoje 0,8 proc., o Latvijoje 0,1 proc. Pasak Lietuvos banko, 2016 metais ypač sulėtėjo besiformuojančios rinkos ekonomikos šalių ir besivystančių šalių ekonominė plėtra (Lietuvos bankas, 2016). 2017 metais pastebima, kad visų Baltijos šalių infliacija buvo padidėjusi – Lietuvoje ir Estijoje infliacija siekė 3,7 proc., o Latvijoje 2,9 proc. Latvijoje 2017 metais labiausiai brango maisto prekės (3,8%), sveikatos paslaugos (3%), o pigo būsto įrengimo paslaugos (-1,8%). Be to, skirtingai nei Lietuva ir Estija, Latvija fiksavo pigimą alkoholio ir tabako prekių kategorijoje (-0,3%), todėl šios šalies infliacija 2017 metais buvo mažesnė. Didžiausią įtaką vidutinei metinei infliacijai Lietuvoje ir Estijoje 2017 metais darė brangusios prekės maisto produktų ir nealkoholinių gėrimų kategorijoje (Verslo žinios, 2018).

Nagrinėjant teorinius šios temos aspektus buvo nustatyta, kad tarptautinės prekybos pokyčiai taip pat veikia nedarbo lygį. Baltijos šalių nedarbo lygis pavaizduotas 19 paveiksle.

19 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos nedarbo lygis 2002 – 2017 m., proc. (sudaryta pagal Eurostat duomenimis)

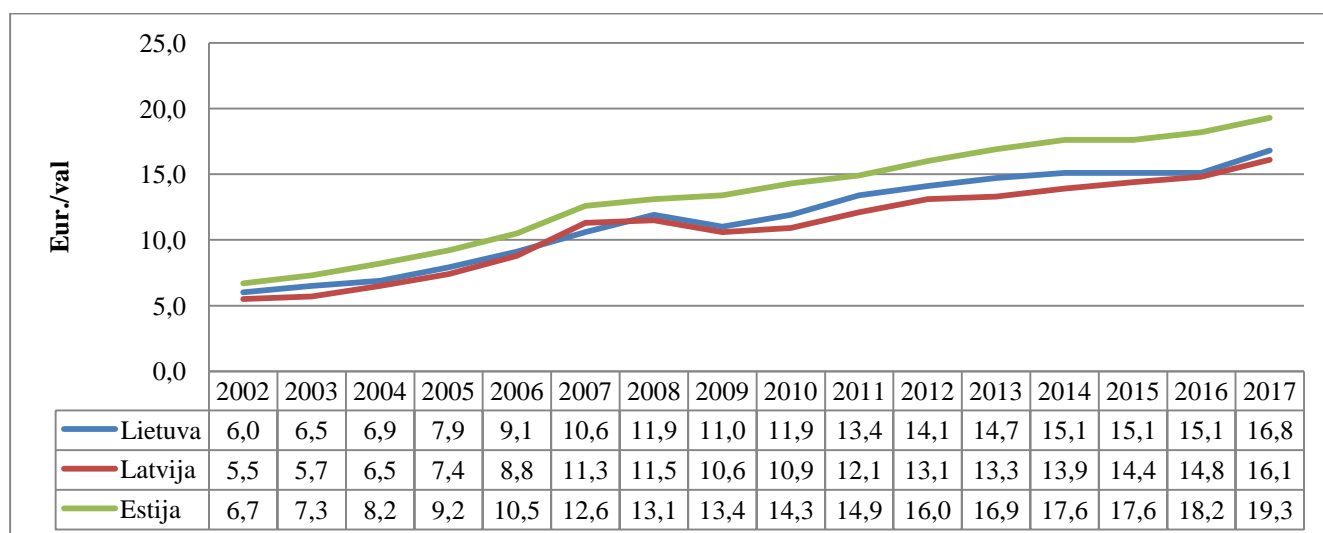
Kaip matoma 19 paveiksle, Lietuvos, Latvijos ir Estijos nedarbo lygis kito panašia tendencija – nuo 2002 metų iki 2007 metų nedarbo lygis buvo mažėjantis, po to nuo 2007 iki 2010 metų didėjo, o

nuo 2010 metų pastebimas nedarbo mažėjimas. Galima daryti išvadą, kad Baltijos šalių nedarbo lygis buvo veikiamas tų pačių veiksnių, kadangi kitimo tendencija yra panaši.

Nagrinėjamo laikotarpio pradžioje – 2002 metais nedarbo lygis Lietuvoje buvo 13,8 proc., Latvijoje 12,5 proc., o Estijoje 11,3 proc. Matoma, kad Estijoje nedarbo lygis buvo mažiausias. Panaši tendencija laikėsi ir 2003 – 2004 metais. Po įstojimo į ES, visose trijose Baltijos šalyse pastebimas staigus nedarbo mažėjimas: Lietuvoje nedarbas sumažėjo 60 proc. Latvijoje 48 proc., o Estijoje 55 proc. (lyginant 2007 metus su 2004 metais). Įstojimas į ES valstybėms atvėrė kelius ne tik laisvam prekių ir paslaugų bei kapitalo judėjimui, tačiau žmonės galėjo laisvai keliauti į kitas ES nares ir ten dirbti. Taip pat reikia nepamiršti, kad šiuo laikotarpiu Baltijos šalių ekonomika buvo auganti bei didėjo TUI srautai, todėl ir tai galėjo padaryti įtakos nedarbo lygio mažėjimui. 2007 metais nedarbo lygis buvo mažiausias visose Baltijos šalyse nagrinėjamu 2002 – 2017 metų laikotarpiu. Šiais metais Lietuvoje nedarbas siekė 4,3 proc., Latvijoje 6,1 proc., o Estijoje 4,6 proc.

Nuo 2008 metų nedarbo lygis Baltijos šalyse pradėjo didėti ir didžiausią lygį pasiekė 2010 metais, kai Lietuvoje nedarbo lygis buvo 17,8 proc., Latvijoje 19,5 proc., o Estijoje 16,7 proc. Nedarbo lygio padidėjimui šiuo periodu didžiausią įtaką turėjo pasauline ekonominė krizė, kurios metu daug įmonių bankrutavo, kitos buvo priverstos mažinti darbuotojų skaičių arba atlyginimų dydžius ir to pasekoje dalis žmonių liko be darbo vietų, tai paskatino darbingus žmones emigruoti.

Kaip matoma iš 18 paveikslo, nedarbo lygis nuo 2010 metų pradėjo mažėti ir mažėjo iki pat 2017 metų. Nustatyta, kad šiais metais nedarbo lygis buvo mažiausias nuo 2010 metų, tačiau nebuvo mažesnis nei 2007 metais. 2017 metais nedarbo lygis Lietuvoje siekė 7,1 proc., Latvijoje – 8,7 proc., o Estijoje – 5,8 proc.

20 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos darbo produktyvumas per dirbtą valandą 2002 – 2017 metais, Eur (sudaryta pagal Eurostat duomenimis)

20 paveiksle pateikiamas Lietuvos, Latvijos ir Estijos darbo produktyvumas per dirbtą valandą (nurodo pridėtinę vertę, sukurtą per vieną faktiškai dirbtą valandą). Taigi, matoma, kad darbo našumas

nagrinėjamu 2002 – 2017 metų laikotarpiu didėjo ir Lietuvos darbo produktyvumas padidėjo 10,8 Eur, Latvijos – 10,6 Eur/val., o Estijos – 12,6 Eur/val..

Nagrinėjant Estijos darbo produktyvumą, matoma, kad šis rodiklis augo pastoviausiai, nebuvo sumažėjimų ir darbo produktyvumas didėjo nuo 2002 metų iki 2017 metų (nuo 6,7 Eur/val. iki 19,3 Eur/val.), Nustatyta, kad 2014 – 2015 metais pridėtinė vertė per dirbtą valandą išliko tokia pati (17,6 Eur/val.). Pasak Estijos užsienio reikalų ministerijos (2017), 2015 metais buvo sumažėjęs vidutinis darbo užmokestis ir todėl šiais metais galėjo sumažėti darbo produktyvumas (Republic of Estonia, Ministry of Foreign affairs, 2017). Matoma, kad nagrinėjant Baltijos šalis, Estija visu nagrinėjamu laikotarpiu dirbo produktyviausiai.

Latvijos darbo produktyvumas nagrinėjamu laikotarpiu taip pat buvo kylantis. Šis rodiklis didėjo nuo 2002 metų iki 2008 metų (nuo 5,5 Eur/val. iki 11,5 Eur/val.). 2009 metais dėl pasaulyje vyravusios ekonominės krizės, pastebimas darbo produktyvumo per dirbtą valandą sumažėjimas 0,9 Eur/val. Vėlesniais laikotarpiais nustatyta, kad darbo produktyvumas buvo tik didėjantis ir 2017 metais pasiekė aukščiausią ribą per visą nagrinėjamą laikotarpį, t. y. 16,1 Eur/val.

Lietuvos darbo produktyvumas buvo labiausiai kintantis nagrinėjamu laikotarpiu – 2002 metais siekė 6 Eur/val. ir didėjo iki 2008 metų, kai pasiekė 11,9 Eur/val. 2009 metais dėl padidėjusio nedarbo ir žmonių nusivylimo ekonomine situacija šalyje, darbo produktyvumas sumažėjo iki 11 Eur/val. Darbo produktyvumo indekso didėjimas fiksuojamas iki 2014 metų, kai buvo pasiekta 15,1 Eur/val. riba, ir ši darbo produktyvumo riba laikėsi iki 2016 metų. 2017 metais darbo produktyvumas padidėjo iki 16,8 Eur/val.

Apibendrinant Lietuvos, Latvijos ir Estijos makroekonominių rodiklių analizę, galima teigti, kad valstybės yra glaudžiai susiję, kadangi dažniausiai tie patys išoriniai veiksniai veikiantys valstybių ekonominę situaciją, paveikia Baltijos šalių ekonomikas ta pačia kryptimi. Daugiausiai makroekonominius rodiklius nagrinėjamu laikotarpiu paveikė pasaulinė ekonominė krizė bei įstojimas į ES. Išanalizavus Baltijos šalių ekonominę situaciją bendruoju požiūriu 2002 – 2017 metais, daroma išvada, kad valstybių ekonomikos yra augančios, makroekonominiai rodikliai yra vertinami, kaip gerėjantys. Sekančiame skyriuje bus nagrinėjama, kaip Baltijos šalių eksportas paveikę šalių makroekonominius rodiklius.

4.3. Baltijos šalių eksporto ir makroekonominių rodiklių ryšių vertinimas

Norint nustatyti ryšį tarp Baltijos šalių eksporto ir jų makroekonominių rodiklių, kiekviena Baltijos šalis – Lietuva, Latvija, Estija, bus nagrinėjama atskirai. Taigi, norint įvertinti kokį poveikį eksporto kitimas daro šalių makroekonominiams rodikliams, bus atliekama koreliacinė regresinė analizė.

4.3.1. Lietuvos eksporto ir makroekonominių rodiklių ryšių vertinimas

Norint įvertinti, kokį poveikį eksporto pokyčiai turi Lietuvos makroekonominiams rodikliams, buvo atlikta koreliacinė regresinė analizė, tačiau, kad ji būtų atlikta teisingai, pirmiausiai turėjo būti atliktas visų kintamųjų vertinimas ir nustatyta ar jie tinkami regresinei analizei atlikti.

Visų pirma, kaip ir nurodyta metodologinėje dalyje, buvo atliktas tikrinimas ar kintamieji pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį. Atliktas pirminis tikrinimas, parodė, kad ne visi kintamieji pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį (žiūrėti 13 priedą). Remiantis Shapiro – Wilk metodu, buvo nustatyta, kad eksporto, BVP, TUI, nedarbo ir darbo produktyvumo kintamieji pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį, kadangi šių kintamųjų sigma reikšmės didesnės už 0,05, todėl šiems kintamiesiems priimama H_0 hipotezė. Infliacijai buvo reikalingas transformavimas, kadangi jos sigma reikšmė mažesnė už 0,05 ir priimama H_1 hipotezė. Taigi, infliacija buvo logaritmuota ir atliktas pakartotinis normalumo tikrinimas, kuris pateikiamas 3 lentelėje. Matoma, kad po transformavimo, visi kintamieji pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį ir priimama H_0 hipotezė.

3 lentelė. Duomenų normalumo tikrinimas (Lietuvos atvejais)

Normalumo tikrinimas						
	Kolmogorov – Smirnov			Shapiro – Wilk		
	Statistika	df	Tikimybė (Sig.)	Statistika	df	Tikimybė (Sig.)
Eksportas	0,166	14	0,200	0,931	14	0,310
BVP	0,094	14	0,200	0,979	14	0,971
TUI	0,126	14	0,200	0,959	14	0,698
Nedarbas	0,133	14	0,200	0,962	14	0,764
Darbo produktyvumas	0,118	14	0,200	0,955	14	0,646
Infliacija	0,184	14	0,200	0,944	14	0,469

Toliau buvo atliktas regresijos modelio parinkimas. Atlikus koreliacinę analizę tarp rodiklių (žiūrėti 4 lentelę), buvo nustatyta, kad BVP, TUI ir darbo produktyvumo reikšmės gali būti pritaikytos daugialypio tiesinio regresijos modelio kūrimui, nes jų Stjudento kriterijaus tikimybės (Sig. (2-tailed)) yra mažesnės už leistiną klaidų tikimybę – 0,05, o koreliacijos koeficientas (*Pearson correlation*) yra labai arti 1 (priimamos H_1 hipotezės). Nustatyta, kad nedarbas ir infliacija gali būti pritaikytos tik netiesinio regresijos modelio sukūrimui, kadangi Stjudento kriterijaus tikimybės yra didesnės už leistiną klaidų tikimybę, todėl priimamos H_0 hipotezės. Taip pat matoma, kad nedarbo ir infliacijos koreliacijos koeficientai yra nedideli (mažesni už 0,2), todėl kaip buvo nurodyta metodologijoje, toks koreliacijos koeficientas parodo, kad šie kintamieji yra netinkami prognozavimui.

4 lentelė. Koreliacinė analizė tarp Lietuvos eksporto ir makroekonominių rodiklių

Koeficientai							
		Eksportas	BVP	TUI	Nedarbas	Darbo produktyvumas	Infliacija
Eksportas	Pearson Correlation	1	0,957	0,960	-0,058	0,983	-0,080
	Tikimybė (Sig. (2-tailed))		0,000	0,000	0,832	0,000	0,786
	N	16	16	16	16	16	14

Sekantis žingsnis buvo sukurti daugialypį teisinį regresijos modelį iš kurio būtų galima nustatyti ar visi trys nepriklausimi kintamieji yra reikšminiai ir ar neegzistuoja daugiakolinearumas. Regresijos parametų įvertinimas ir daugiakolinearumo įvertinimas pateikiamas 14 priede. Nustatyta, kad BVP ir TUI yra nereikšminiai (tikimybė viršija 0,05), be to egzistuoja daugiakolinearumas (VIF viršija 5, o tolerancija yra lygi arba didesnė už 0,2). Atsižvelgiant į šiuos duomenis, modelis buvo koreguojamas, eliminuojant TUI, kadangi šis kintamasis yra nereikšmingiausias. Įvertinus regresijos parametrus, atmetus TUI, buvo nustatyta, kad reikšminis kintamasis regresijos modelyje yra tik vienas – darbo produktyvumas, kadangi BVP yra nereikšminis kintamasis, nes tikimybė viršija 0,05 ir yra daugiakolinearus (žiūrėti 14 priedą). Regresijos parametų įvertinimas atmetus nereikšminius kintamuosius pateikiamas 5 lentelėje.

5 lentelė. Regresijos parametų įvertinimas atmetus nereikšminius kintamuosius (Lietuvos atvejis)

Koeficientai*								
Modelis		Nestandardizuoti koeficientai		Standartizuoti koeficientai	t – statistika	Tikimybė	Kolinearumo statistika	
		B	Std. klaida	Beta			Tolerancija	VIF
1	(Konstanta)	-7348,177	1218,008		-6,033	0,000		
	Darbo produktyvumas	2028,881	100,537	0,983	20,180	0,000	1,000	1,000

*Priklausomas kintamasis: Eksportas

Taigi, remiantis sudarytu regresijos modeliu ir apskaičiuotomis koeficientų reikšmėmis, galima sudaryti regresijos lygtį:

$$Y = -7348,177 + 2028,881 * X \quad (1)$$

Čia Y – eksportas;

X – darbo produktyvumas.

Sudarius tiesinį regresijos modelį, sekantis žingsnis nustatyti ar modelis yra reikšmingas ir koks yra jo tikslumas. Nustatyta, kad modelis yra reikšminis, nes Fišerio kriterijaus tikimybė yra didesnė už 0,05 ir priimama H_1 hipotezė (žiūrėti 15 priedą). Nustačius, kad modelis yra reikšminis, buvo

nustatytas modelio tikslumas. Remiantis determinacijos koeficientu, kuris pateiktas 15 priede, nustatyta, kad modelis yra tikslus 98,3 proc.

Analizuojant Lietuvos eksporto ryšio su makroekonominiais rodikliais modelį, buvo patikrintas netiesinės regresijos ryšiai kintamiesiems (nedarbui ir infliacijai), kuriems buvo priimta H_0 hipotezė renkant regresijos modelį. Taigi netiesiniai ryšiai, naudojant įvairių tipų lygtis pateikiami 16 priede. Iš atliktos analizės matyti, kad nei vienas netiesinis modelis nėra reikšmingas, kadangi tikimybių reikšmės yra mažesnės už pasiklovimo lygmenį (0,05), todėl priimama hipotezė H_0 ir daugiau modelių į šią analizę nėra įtraukiama.

Paskutinis tiesinės regresijos vertinimo etapas yra nustatymas ar regresijos modelis yra tinkamas prognozei atliekant liekamųjų paklaidų analizę. Liekamųjų paklaidų reikšmės, kaip ir su šia analize susijusios lentelės bei grafikai, pateikiami 17 priede. Nustatyta, kad liekamųjų paklaidų vidurkis yra 0 ir jos yra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį (tikimybė pagal Shapiro – Wilk kriterijų yra didesnė už 0,05).

Analizuojant liekamąsias paklaidas buvo tikrinama nepriklausomumo prielaida, kuri atskleidžia ar tarp paklaidų nėra autokoreliacijos (paklaidos nėra priklausomos vienos nuo kitos). Pagal 17 priede pateikiamą grafiką matoma, kad tarp paklaidų nėra autokoreliacijos, kadangi autokoreliacijos koeficientų reikšmės neišeina už pasiklovimo intervalo ribų.

Preliminariai paklaidų išsibarstymą prognozuojamo kintamojo atžvilgiu galima įvertinti grafiškai – pagal 17 priede pateikiamą grafiką nustatyta, kad paklaidų išsibarstymas nulio atžvilgiu yra pakankamai simetriškas ir paklaidos yra homoskedastinės.

Liekamųjų paklaidų analizė atskleidė, kad prielaidos yra tenkinamos ir modelis yra tinkamas prognozuoti. Vertinant Lietuvos regresijos modelį, buvo nustatyta, kad su eksportu stipriausiai koreliuoja BVP, TUI ir darbo produktyvumas, kadangi buvo nustatytas visų šių rodiklių tiesinis ryšys su eksportu ir tarpusavyje nepriklausomi kintamieji taip pat stipriai koreliuoja, galima teigti, kad eksportas stipriausiai teigiamai veikia darbo produktyvumą, tačiau didėjant eksportui didėja ir BVP bei TUI.

4.3.2. Latvijos eksporto ir makroekonominių rodiklių ryšių vertinimas

Norint įvertinti, kokį poveikį eksporto pokyčiai turi Latvijos makroekonominiams rodikliams, taip pat buvo atlikta koreliacinė regresinė analizė. Visų pirma, buvo atliktas tikrinimas ar kintamieji pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį. Atliktas pirminis tikrinimas, parodė, kad ne visi kintamieji pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį (žiūrėti 18 priedą). Naudojant Shapiro – Wilk metodą, buvo nustatyta, kad eksporto, BVP, TUI, nedarbo ir darbo produktyvumo rodiklių reikšmės yra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį ir priimama H_0 hipotezė (tikimybė daugiau už 0,05). Infliacijai buvo reikalingas transformavimas, nes jai buvo priimta H_1 hipotezė (tikimybė mažesnė už 0,05), todėl

infliacija turėjo būti logaritmuota. Pakartotinis normalumo tikrinimas pateikiamas 6 lentelėje. Nustatyta, kad po transformavimo visiems kintamiesiems priimama H_0 hipotezė, nes kintamieji pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį.

6 lentelė. Duomenų normalumo tikrinimas (Latvijos atvejis)

Normalumo tikrinimas						
	Kolmogorov – Smirnov			Shapiro – Wilk		
	Statistika	df	Tikimybė (Sig.)	Statistika	df	Tikimybė (Sig.)
Eksportas	0,207	14	0,105	0,887	14	0,074
BVP	0,174	14	0,200	0,900	14	0,112
TUI	0,126	14	0,200	0,930	14	0,305
Nedarbas	0,127	14	0,200	0,958	14	0,687
Darbo produktyvumas	0,124	14	0,200	0,938	14	0,391
Infliacija	0,227	14	0,050	0,885	14	0,069

Nustačius, kad visi kintamieji yra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį, buvo atlikta koreliacinė analizė tarp rodiklių (žiūrėti 7 lentelę). Analizė atskleidė, kad didžiausia koreliacija egzistuoja tarp eksporto su BVP, TUI ir darbo produktyvumo, su nedarbu koreliacijos nėra, o su infliacija egzistuoja vidutinė atvirkštinė koreliacija. Analizuojant daugialypio tiesinio regresijos modelio kūrimą, išskirti trys nepriklausomi kintamieji, su kuriais gali būti kuriamas modelis, t. y. BVP, TUI ir darbo produktyvumas, nes jų Stjudento kriterijaus tikimybės (Sig. (2-tailed)) yra mažesnės už leistiną klaidų tikimybę (0,05), o koreliacijos koeficientas yra labai arti 1, todėl priimama H_1 hipotezė. Kintamiesiems. nedarbui ir infliacijai, priimama H_0 hipotezė, kadangi jų Stjudento kriterijaus tikimybės didesnės už leistiną klaidų tikimybę. Šiems kintamiesiems bus atliekamas netiesinės regresijos ryšių nustatymas.

7 lentelė. Koreliacinė analizė tarp Latvijos eksporto ir makroekonominių rodiklių

Koeficientai							
		Eksportas	BVP	TUI	Nedarbas	Darbo produktyvumas	Infliacija
Eksportas	Pearson Correlation	1	0,886	0,970	0,002	0,967	-0,539
	Tikimybė (Sig. (2-tailed))		0,000	0,000	0,995	0,000	0,491
	N	16	16	16	16	16	14

Toliau buvo sudaromas daugialypės tiesinės regresijos modelis su reikšminiais kintamaisiais ir tikrinamas jų daugiakolinearumas. Regresijos parametrų ir daugiakolinearumo įvertinimas pateikiamas 19 priede. Iširta, kad kintamieji BVP ir TUI sudarant daugialypį tiesinį regresijos modelį yra

nereikšminiai (tikimybė viršija 0,05) ir egzistuoja daugiakolinearumas (VIF viršija 5). Įvertinus šiuos duomenis, nereikšmingiausias kintamasis turėjo būti eliminuojamas iš modelio. Eliminavus TUI, buvo nustatyta, kad sudarant modelį, reikšmingas yra tik vienas kintamasis – darbo produktyvumas. Regresijos parametų įvertinimas, eliminavus nereikšminius kintamuosius, pateikiamas 8 lentelėje.

8 lentelė. Regresijos parametų įvertinimas atmetus nereikšminius kintamuosius (Latvijos atvejis)

Koeficientai*								
Modelis		Nestandardizuoti koeficientai		Standartizuoti koeficientai	t – statistika	Tikimybė	Kolinearumo statistika	
		B	Std. klaida	Beta			Tolerancija	VIF
1	(Konstanta)	-3494,035	806,893		-4,330	0,001		
	Darbo produktyvumas	996,280	70,397	0,967	14,152	0,000	1,000	1,000

*Priklausomas kintamasis: Eksportas

Remiantis sudarytu regresijos modeliu ir apskaičiuotomis koeficientų reikšmėmis, galima sudaryti regresijos lygtį:

$$Y = -3494,035 + 996,280 * X \quad (1)$$

Čia Y – eksportas;

X – darbo produktyvumas.

Sudarytas tiesinis regresijos modelis, turi būti patikrintas ir įvertintas naudojant Fišerio tikimybę. Nustatyta, kad modelis yra reikšminis ir priimama H_1 hipotezė, nes Fišerio kriterijaus tikimybė yra didesnė už 0,05 (žiūrėti 20 priedą). Taip pat buvo įvertintas modelio tikslumas, remiantis determinacijos koeficientu, nustatyta, kad modelis yra tikslus 96,7 proc.

Nagrinėjant Latvijos eksporto ryšį su makroekonominiais rodikliais, buvo patikrintas netiesinės regresijos modeliai kintamiesiems, kuriems buvo priimta H_0 hipotezė renkant regresijos modelį ir nustatant ar yra reikšmingas tiesinis ryšys. Netiesiniai ryšiai, naudojant įvairių tipų lygtis, pateikiami 21 priede. Atlikta analizė atskleidė, kad nei vienas netiesinis modelis nėra reikšmingas kintamiesiems nedarbai ir infliacijai, kadangi tikimybių reikšmės yra mažesnės už pasiklovimo lygmenį (0,05), todėl priimama H_0 hipotezė ir daugiau modelių į šią analizę nėra įtraukiami.

Kaip matoma, sudarytas tiesinės regresijos modelis yra tikslus ir tinkamas prognozuoti, bet prieš tai darant, yra svarbu atlikti liekamųjų paklaidų analizę, kuri atskleis ar tarp modelio paklaidų nėra autokoreliacijos arba ar jos yra homoskedastinės. Liekamųjų paklaidų reikšmės, kaip ir su šia analize susijusi informacija, pateikiama 22 priede.

Nustatyta, kad liekamųjų paklaidų vidurkis yra 0 ir jos yra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį (tikimybė pagal Shapiro–Wilk kriterijų yra didesnė už 0,05).

Analizuojant liekamąsias paklaidas, taip pat buvo nustatyta ar tarp paklaidų egzistuoja autokoreliacija (ar paklaidos nėra priklausomos vienos nuo kitų). Pagal 22 priede pateiktą grafiką, nustatyta, kad paklaidos nėra priklausančios viena nuo kitos, kadangi autokoreliacijos koeficientų reikšmės neišeina už pasikliautino intervalo ribų.

Preliminarus paklaidų išsibarstymas kintamojo atžvilgiu buvo įvertintas vaizduojant grafiškai sklaidos diagramą. Kadangi paklaidų išsibarstymas nulio atžvilgiu yra pakankamai simetriškas, galima teigti, kad paklaidos yra homoskedastinės.

Ištirtas Latvijos tiesinės regresijos modelis yra tinkamas prognozuoti, kadangi liekamųjų paklaidų analizės keturi pagrindiniai teiginiai yra tenkinami. Nustatyta, kad Latvijoje su eksportu stipriausias ryšys egzistuoja tarp TUI, darbo produktyvumo ir BVP. Regresijos modelis buvo sudaromas tik su darbo produktyvumu, kadangi šis kintamasis buvo reikšmingiausias. Taip pat buvo nustatyta, kad stiprus ryšys egzistuoja ir tarp BVP, TUI ir darbo produktyvumo tarpusavyje, todėl kintamieji yra daugiakolinearūs ir sudarytas modelis atskleidžia, ne tik kiek kintant eksportui, kistų darbo produktyvumas, tačiau ir tai, kad kintant darbo produktyvumui, ta pačia kryptimi kistų BVP ir TUI.

4.3.3. Estijos eksporto ir makroekonominių rodiklių ryšių vertinimas

Analizuojant Estijos eksporto įtaką makroekonominiams rodikliams, kaip ir Lietuvos bei Latvijos atveju, buvo atliekama koreliacinė regresinė analizė. Tikrinant ar kintamieji pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį, buvo nustatyta, kad visi kintamieji atitinka H_0 hipotezę (žiūrėti 9 lentelę). Kadangi visiems kintamiesiems buvo priimta H_0 hipotezė, transformacijos nebuvo reikalingos.

9 lentelė. Duomenų normalumo tikrinimas (Estijos atvejis)

Normalumo tikrinimas						
	Kolmogorov–Smirnov			Shapiro–Wilk		
	Statistika	df	Tikimybė (Sig.)	Statistika	df	Tikimybė (Sig.)
Eksportas	0,226	16	0,028	0,887	16	0,050
BVP	0,115	16	0,200	0,965	16	0,758
TUI	0,113	16	0,200	0,963	16	0,722
Infliacija	0,167	16	0,200	0,900	16	0,081
Nedarbas	0,116	16	0,200	0,938	16	0,321
Darbo produktyvumas	0,110	16	0,200	0,938	16	0,330

Renkant regresijos modelį, buvo atlikta koreliacinė analizė, kuri atskleidė kokie ryšiai egzistuoja tarp kintamųjų – tiesiniai ar netiesiniai (žiūrėti 10 lentelę). Analizė atskleidė, kad didžiausia koreliacija egzistuoja tarp eksporto ir BVP, TUI bei darbo produktyvumo. Šių rodiklių Stjudento kriterijaus

tikimybės yra mažesnės už leistiną klaidų tikimybę (0,05), o koreliacijos koeficientas yra artimas 1, todėl priimama H_1 hipotezė. Tarp eksporto ir kintamieji, infliacijos ir nedarbo, nėra reikšmingo tiesinio ryšio, o koreliacijos koeficientas nėra artimas 1, todėl priimama H_0 hipotezė. Vertinant ryšius tarp nepriklausomų kintamųjų (BVP, TUI ir darbo produktyvumo) nustatyta, kad tarp jų egzistuoja stipri priklausomybė (žiūrėti 23 priedą). Sudarant daugialypį tiesinį regresijos modelį, bus naudojami tik trys nepriklausomi kintamieji – BVP, TUI ir darbo produktyvumas.

10 lentelė. Koreliacinė analizė tarp Estijos eksporto ir makroekonominių rodiklių

Koeficientai							
		Eksportas	BVP	TUI	Nedarbas	Darbo produktyvumas	Infliacija
Eksportas	Pearson Correlation	1	0,940	0,931	-0,060	-0,261	0,948
	Tikimybė (Sig. (2-tailed))		0,000	0,000	0,824	0,329	0,000
	N	16	16	16	16	16	16

Kadangi buvo nustatyti trys kintamieji, kurie yra tinkami sudaryti tiesinį regresijos modelį, buvo patikrinta ar visi jie yra reikšminiai bei ar neegzistuoja daugiakolinearumas. Regresijos parametru įvertinimas pateikiamas 24 priede. Nustatyta, kad BVP ir TUI yra nereikšminiai kintamieji, kadangi tikimybė viršija 0,05, bei tarp kintamųjų egzistuoja daugiakolinearumas (VIF viršija 5, o tolerancija didesnė už 0,2). Atsižvelgiant į šią informaciją, modelis buvo koreguojamas ir eliminuojamas nereikšmingiausias kintamasis – TUI. Įvertinus regresijos parametrus, atmetus TUI, buvo nustatyta, kad reikšminis kintamasis regresijos modelyje yra tik vienas – darbo produktyvumas. Regresijos parametru įvertinimas atmetus nereikšminius kintamuosius pateikiamas 11 lentelėje.

11 lentelė. Regresijos parametru įvertinimas atmetus nereikšminius kintamuosius (Estijos atvejis)

Koeficientai*								
Modelis		Nestandardizuoti koeficientai		Standartizuoti koeficientai	t-statistika	Tikimybė	Kolinearumo statistika	
		B	Std. klaida	Beta			Tolerancija	VIF
1	(Konstanta)	-1252,441	953,466		-1,314	0,210		
	Darbo produktyvumas	756,623	67,828	0,948	11,155	0,000	1,000	1,000

*Priklausomas kintamasis: Eksportas

Remiantis regresijos parametru įvertinimu, buvo sudarytas regresijos modelio lygtis:

$$Y = -1252,441 + 756,623 * X \quad (1)$$

Čia Y – eksportas;

X – darbo produktyvumas.

Taip pat buvo patikrinta ar sudarytas tiesinis regresijos modelis yra reikšmingas ir koks jo tikslumas. Nustatyta, kad modelis yra reikšminis, nes Fišerio kriterijaus tikimybė yra didesnė už 0,05 ir priimama H_1 hipotezė (žiūrėti 25 priedą). Įvertinus, kad modelis yra reikšminis, buvo nustatytas modelio tikslumas – remiantis determinacijos koeficientu, nustatyta, kad modelis yra tikslus 94,8 proc.

Tiriant Estijos eksporto ryšio su makroekonominiais rodikliais modelį, buvo patikrintas ir netiesinės regresijos ryšiai kintamiesiems (nedarbiui ir infliacijai), kuriems buvo priimta H_0 hipotezė nustatant ar tarp nepriklausomų kintamųjų yra tiesinis ryšys su eksportu. Netiesiniai ryšiai, naudojant įvairių tipų lygtis pateikiami 26 priede. Atlikta analizė atskleidė, kad nei vienas netiesinis modelis nepriklausomiems kintamiesiems nėra reikšmingas, kadangi tikimybių reikšmės yra mažesnė už pasiklovimo lygmenį (0,05), todėl priimama hipotezė H_0 ir daugiau modelių į šią analizę nebuvo įtraukta.

Kaip ir Lietuvos bei Latvijos atvejais, siekiant įsitikinti, kad modelis yra tikslus prognozuoti, buvo atlikta liekamųjų paklaidų analizė. Liekamųjų paklaidų reikšmės, kaip ir su šia analize susijusios lentelės bei grafikai, pateikiami 27 priede. Nustatyta, kad liekamųjų paklaidų vidurkis yra lygus 0, o paklaidos pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį (tikimybė pagal Shapiro – Wilk kriterijų yra didesnė už 0,05).

Analizuojant liekamašias paklaidas, taip pat buvo tikrinama nepriklausomumo prielaida, kuri atskleidžia ar tarp paklaidų neegzistuoja autokoreliacija. Pagal 27 priede pateikiamą grafiką, nustatyta, kad paklaidos yra nepriklausomos viena nuo kitos, tai reiškia, kad autokoreliacija neegzistuoja (autokoreliacijos koeficientų reikšmės neišeina už pasikliautino intervalo ribų).

Preliminarų paklaidų išsibarstymą galima įvertinti grafiškai – sklaidos diagrama. 27 priede pateikiamame grafike matoma, kad paklaidų išsibarstymas nulio atžvilgiu yra pakankamai simetriškas ir paklaidos yra homoskedastinės.

Liekamųjų paklaidų analizė atskleidė, kad keturios pagrindinės prielaidos yra tenkinamos ir modelis tinkamas prognozuoti. Vertinant Estijos regresijos modelį, buvo nustatyta, kad su eksportu stipriausiai koreliuoja BVP, TUI ir darbo produktyvumas, tačiau sudarant regresijos modelį reikšmingas buvo tik darbo produktyvumas. Buvo nustatyta, kad tarp nepriklausomų kintamųjų (BVP, TUI, darbo produktyvumo) egzistuoja stiprus ryšys (koreliacijos koeficientas arti 1), todėl galima teigti, kad didėjant vienam rodikliui, kyla ir kitas, ji yra vienas nuo kito priklausomi. Sudarytas regresijos modelis yra tarp eksporto ir darbo produktyvumo, tačiau didėjant eksportui, kartu didėja ir BVP bei TUI.

Taigi, sudaryti Lietuvos, Latvijos ir Estijos regresijos modeliai parodo, jog darbo produktyvumą arba eksportą būtų galima prognozuoti, jei būtų žinoma, kiek prognozuojamais metais pasikeis šie rodikliai. Žinant, kiek pasikeis eksportas, galima įvertinti, kokia įtaka bus padaroma ir darbo

produktyvumui. Vertinant TUI ir BVP būtų žinoma, kad jie didės panašiu tempu, kaip ir darbo produktyvumas, nes šie kintamieji visose trijose nagrinėjamose šalyse buvo daugiakolinearūs.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Išanalizavus Baltijos šalių tarptautinės prekybos problemas, buvo išskirtos trys pagrindinės problemos, kurios lemia importo ir eksporto svyravimus:
  - Stipri priklausomybė nuo nenumatytų išorinių veiksnių, tokių kaip pasaulinė ekonominė krizė, Rusijos embargas, prekybos karai;
  - Mažėjantis gyventojų skaičius ir neigiamas migracijos likutis sukelia grėsmę kvalifikuotų darbuotojų netekimui ir šalys nebegali lengvai konkuruoti su kitomis valstybėmis, nes mažėja inovacinis potencialas. Lėtėjant inovaciniams sprendimams versle ir gamyboje, nustatytas lėtėjantis eksportas, kadangi inovacijų diegimas įvairiuose procesuose, mažina gamybos kaštus ir kainos tampa konkurencingesnės tarptautiniame kontekste.
  - Didelė užsienio prekybos priklausomybė nuo importuojamų žaliavų rinkų – nesant žaliavų rinkų diversifikacijai tarptautinė prekyba lengvai paveikiama nutrūkus kažkuriai tiekimo grandinei.
2. Išnagrinėta mokslinė literatūra atskleidė, kad tarptautinė prekyba yra įvardijama skirtingai, tačiau visi šaltiniai atskleidžia tą pačią esmę – tarptautinė prekyba tai prekių ar paslaugų pirkimas ar pardavimas dalyvaujant dviem ar daugiau valstybių. Išnagrinėtos tarptautinės prekybos politikos formos parodė, kad dažniausiai jomis naudojamosi siekiant apsaugoti nuo kitų valstybių tarptautinės prekybos ribojimų arba siekiant pagerinti valstybės vidinę ekonominę situaciją. Atlikta literatūros analizė atskleidė, kad nėra priimto vieningo sprendimo, kuri tarptautinė prekybos politikos forma yra naudingiausia valstybei – kiekvienu atveju yra svarbu atsižvelgti į valstybės ekonominę, finansinę bei politinę padėtį tarptautinėje rinkoje ir derinant įvairius veiksnius, yra priimamos skirtingos tarptautinės prekybos politikos formos ir instrumentai. Buvo nustatyta, kad tarptautinės prekybos instrumentai yra naudojami siekiant apsaugoti vietos gamintojus, vartotojus, stengiamasi išsaugoti darbo vietas vietinėje rinkoje, tačiau dažniausiai naudojami įvairūs importo apribojimai sumažina konkurenciją vidaus rinkoje, vartotojus pasiekia mažesnis prekių asortimentas ir yra lėtinamas vartojimas bei užsienio prekyba.
3. Atlikta literatūros analizė atskleidė, kad tarptautinė prekyba daro įtaką šalies ekonominei situacijai, t. y. didėjant eksportui, kinta ir šalies makroekonominiai rodikliai. Buvo nustatyta, kad eksportas labiausiai veikia šiuos makroekonominis rodiklius: bendrąjį vidaus produktą, tiesiogines užsienio investicijas, darbo produktyvumą, nedarbo lygį ir infliaciją. Eksportas skatina bendrojo vidaus produkto ir tiesioginių užsienio investicijų augimą bei padeda didinti darbo produktyvumą. Nedarbo lygis ir infliacija turi skirtingą ryšį su eksportu – šie rodikliai trukdo eksporto didėjimui. Mažėjantis nedarbo lygis paprastai padidina įmonių patiriamas sąnaudas, nes

paraleliai didėja darbo užmokesčio dydžiai, o kylant infliacijai, brangsta žaliavų kainos, mažėja paklausa ir tuo pačiu mažėja eksporto konkurencingumas.

4. Tarptautinės prekybos poveikio Baltijos šalių makroekonominiams rodikliams tyrimo metodologija apima tarptautinės prekybos tendencijų ir problemų vertinimą, makroekonominių rodiklių analizę ir eksporto priklausomybės nuo makroekonominių rodiklių nustatymą. Pirmojoje tyrimo dalyje vertinami importo ir eksporto pokyčiai Baltijos šalyse, naudojama lyginamoji analizė, kuri leidžia įvertinti ar Baltijos šalių importo ir eksporto pokyčiai yra veikiami tų pačių veiksnių. Antrojoje tyrimo dalyje analizuojami BVP, TUI, infliacijos, nedarbo lygio ir darbo produktyvumo rodikliai ir atliekama jų lyginamoji analizė. Trečiąją dalį apima duomenų tinkamumo regresinei analizei vertinimas, regresijos modelio parinkimas ir sudarymas, modelio reikšmingumo ir tikslumo vertinimas bei tiesinio regresijos modelio tinkamumo tikrinimas prognozei atliekant liekamųjų paklaidų analizę.
5. Ištirti Baltijos šalių eksporto ir importo pokyčiai atskleidė, kad nors analizuojamu laikotarpiu Baltijos šalių eksporto ir importo apimtys buvo didėjančios, tačiau buvo išskirti keletas nuosmukių dėl išorinių veiksnių (pasaulinės ekonominės krizės ir Rusijos embargo). Išanalizavus eksporto prekinę struktūrą, paaiškėjo, kad Lietuvos pagrindinės eksportuojamos prekės – mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos bei kitos pagamintos prekės, Latvijos – tik kitos pagamintos prekės, o Estijos – mašinų ir transporto įrangos bei kitos pagamintos prekės (pagal SITC). Atlikta importo prekinės struktūros analizė parodė, kad visų Baltijos šalių pagrindinės importuojamos prekės yra mašinos ir transporto įranga. Grynojo eksporto analizė atskleidė, kad Lietuvos tiek importo, tiek eksporto apimtys buvo didžiausios lyginant su kitomis Baltijos valstybėmis, tačiau grynas eksportas nebuvo didesnis nei kitų valstybių, priešingai – Lietuvos grynojo eksporto deficitas buvo didžiausias beveik visu nagrinėjamu laikotarpiu.

Išanalizavus Baltijos šalių makroekonominių rodiklių pokyčius, buvo nustatyta, kad valstybės yra glaudžiai susijusios, kadangi dažniausiai pastebimi tie patys makroekonominių rodiklių pokyčiai, kurie paveikiami yra tų pačių priežasčių. Labiausiai teigiamai makroekonominius rodiklius paveikė šalių įstojimas į ES, o labiausiai neigiamai paveikęs įvykis – pasaulinė ekonominė krizė.

BVP, to meto kainomis, TUI ir darbo produktyvumas visu nagrinėjamu laikotarpiu buvo didėjantis, sumažėjimas buvo pastebimas dėl pasaulinės ekonominės krizės. Lietuvos BVP, to meto kainomis, buvo didžiausias, o Estijos mažiausias. Vertinant TUI ir darbo produktyvumą, daugiausiai investicijų pritraukia ir produktyviausiai dirba Estija, o prasčiausiai šie rodikliai vertinami Latvijoje. Metinė infliacija ir nedarbo lygis Baltijos šalyse kito panašia tendencija. Infliacija ypač padidėjusi buvo per pasaulinę ekonominę krizę (Latvijoje pasiekė 15,3 proc.). Nedarbo lygis labiausiai padidėjęs buvo 2009 metais, kai Latvijoje pasiekė 19,5 proc. (Lietuvoje 17,8 proc.). Beveik visu nagrinėjamu laikotarpiu nedarbo lygis didžiausias buvo Latvijoje, o

mažiausias Estijoje. Atlikta Baltijos šalių makroekonominių rodiklių pokyčių analizė atskleidė, kad bendroju požiūriu valstybių ekonomikos yra augančios, o makroekonominiai rodikliai vertinami kaip gerėjantys.

6. Atlikus Baltijos šalių eksporto ir makroekonominių rodiklių ryšių vertinimą, buvo nustatyta, kad su eksportu stipriausiai koreliuoja BVP, TUI ir darbo produktyvumas (tarp šių rodiklių egzistuoja tiesinis ryšys). Šie nepriklausomi kintamieji visų trijų valstybių atveju stipriai koreliuoja ir tarpusavyje, todėl įvertinus daugiakolinearumo sąlygą, buvo nustatyta, kad reikšmingiausias kintamasis yra darbo produktyvumas ir regresijos modelis buvo sudaromas tik su šiuo kintamuoju. Esanti daugiakolinearumo sąlyga tarp nepriklausomų kintamųjų atskleidžia ir tai, kad kintant eksportui, pagal regresijos modelį kistų ir darbo produktyvumas bei ta pačia krypti judėtų ir BVP bei TUI. Su nedarbu ir infliacija nebuvo sudarytas regresijos modelis, kadangi nebuvo rasta nei tiesinių, nei netiesinių ryšių.

Rekomendacijos:

- Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, Baltijos valstybėms yra naudinga skatinti eksportą, kadangi to pasekoje pagrindiniai valstybės makroekonominiai rodikliai (BVP, TUI ir darbo produktyvumas) didės. Lietuvos, Latvijos ir Estijos tarptautinės prekybos politinės priemonės turėtų būti suformuotos taip, kad skatintų eksportą be tarptautinės prekybos apribojimų;
- Siekiant skatinti Baltijos šalių ekonomikos augimą, reikia plėsti eksportą, kuriant įvairius projektus ir iniciatyvas, kurios būtų už tai atsakingos. Eksporto plėtros projektai ir iniciatyvos turėtų būti orientuotos į Baltijos šalių įvaizdžio kūrimą užsienio rinkose, kaip patrauklių ir kokybiškų prekes ar žaliavas importuojančių į jų rinkas valstybių;
- Skatinti inovacijų diegimą verslo ir gamybos procesuose, siekiant didinti eksporto apimtis;
- Stengtis kuo labiau diversifikuoti importuojamų žaliavų rinkas, kad esant nepalankiai ekonominei ar politinei situacijai toje šalyje, ji būtų lengvai pakeičiama.

LITERATŪRA

1. Acaravci, A. & Ozturk, I. (2012). Foreign direct investment, export and economic growth: empirical evidence from New EU countries. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, 2, 52–67. [žiūrėta 2018-03-02]. Prieiga per internetą http://www.ipe.ro/rjef/rjef2_12/rjef2_2012p52-67.pdf
2. Bernatonytė, D. (2004). *Tarptautinės prekybos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
3. Bernatonytė, D. (2011). *Tarptautinės prekybos politikos formos*. Kaunas: Technologija.
4. Bernatonytė, D. ir Neverauskas, B. (2002) Eksperto rizika ir jos mažinimo galimybės. *Inžinerinė ekonomika*, 4(30), 45–50. [žiūrėta 2018-03-26]. Prieiga per internetą <https://www.draudimas.com/wp-content/uploads/2014/09/eksperto-rizika.pdf>
5. Beržinskienė, D. ir Raziulytė, S. (2016). Darbo našumo ir darbo užmokesčio tarpusavio priklausomybės vertinimas Lietuvos pavyzdžiu. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2(26), 33–41.
6. Burinskienė, A. (2009). *Tarptautinė prekyba įmonių veiklos praktikoje.//Tarptautinės ekonominės integracijos problemos*. Verslas, vadyba ir studijos, Vilnius:VGTU.
7. Burinskienė, A. (2014). Tarptautinės prekybos pokyčių analizė. *Verslas XXI amžiuje*, 6(1), 103–110. [žiūrėta 2018-02-28]. Prieiga per internetą <http://www.old.mla.vgtu.lt/index.php/mla/article/viewFile/mla.2014.013/1113>
8. Carbaugh, R. J. (2008) *Intrenational economics*. South: Western.
9. Choudhry, M. T. (2009). *Determinants of Labor Productivity: An Empirical Investigation of Productivity Divergence*. [žiūrėta 2018-03-03]. Prieiga per internetą <http://encuentros.alde.es/anteriores/xiieea/trabajos/pdf/104.pdf>
10. Danilevičienė, I. ir Lukšytė, V. (2017). Tiesioginių užsienio investicijų įtakos šalies ekonomikos konkurencingumui vertinimas. *Verslas XXI amžiuje*, 9(2), 183–196.
11. Davulis, G. (2009). *Ekonomikos teorija*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
12. Dubauskas, G. (2013). *Ekonomikos ir finansų teorijos*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
13. Dabušinskas, A. & Randveer, M. (2011). The crisis and the Baltic countries. *The Euro Area And The Financial Crisis*, 97-128.
14. Eesti Pank. (2018). *Direct investment position in Estonia and abroad by country (EUR million)*. [žiūrėta 2018-04-09]. Prieiga per internetą <http://statistika.eestipank.ee/#/en/p/146/r/2293>
15. Eurostat. Statistics explained. (2016). *Archive: Regionų BVP*. [žiūrėta 2018-03-02]. Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=GDP_at_regional_level/lt&oldid=313637

16. Eurostat. (2018). *HICP - inflation rate*. [žiūrėta 2018-04-09]. Prieiga per internetą <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00118>
17. Eurostat. (2018). *International trade of EU, the euro area and the Member States by SITC product group*. [žiūrėta 2018-04-09]. Prieiga per internetą http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_intertrd&lang=en
18. Eurostat. (2018). *GDP and main aggregates - selected international annual data*. [žiūrėta 2018-04-09]. Prieiga per internetą http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=naida_10_gdp&lang=en
19. Eurostat. (2018). *Nominal labour productivity per person employed*. [žiūrėta 2018-04-09]. Prieiga per internetą <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tec00116>
20. Eurostat. (2018). *Unemployment by sex and age*. [žiūrėta 2018-04-09]. Prieiga per internetą http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_q&lang=en
21. Eurostat. Statistics explained. (2018). *International trade in goods*. [žiūrėta 2018-03-17]. Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/International_trade_in_goods
22. Farmer, K. & Schelnast, M. (2013). *Growth and International Trade*. Springer.
23. Fetahi-Vehapia, M., Sadikub, L. ir Petkovski, M. (2015). Empirical Analysis of the Effects of Trade Openness on Economic Growth: An Evidence for South East European Countries. *Procedia Economics and Finance*, 19, 17–26. [žiūrėta 2018-02-21]. Prieiga per internetą https://ac.els-cdn.com/S2212567115000040/1-s2.0-S2212567115000040-main.pdf?_tid=5a0bdcce-18ab-11e8-b2fd-00000aab0f01&acdnat=1519398666_7fcfdb5b4dff42f2c35eeb7511673669
24. Yanikkaya, H. (2003). Trade openness and economic growth: a cross-country empirical investigation. *Journal of Development Economics*, 72(1), 57–89. [žiūrėta 2018-02-28]. Prieiga per internetą https://ac.els-cdn.com/S0304387803000683/1-s2.0-S0304387803000683-main.pdf?_tid=220625cf-791e-4ce2-acd7-3020a105d4a2&acdnat=1519923922_6c1e818cb84297726c1db47baf46a6ce
25. Jundzilaitė, V. ir Vijeikis, J. (2011). Lietuvos užsienio prekybos tyrimas taikant apribojimų teoriją. *Tiltai*, (4), 95–110. [žiūrėta 2018-03-29]. Prieiga per internetą <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367178469176/DS.002.0.01.ARTIC>
26. Jungtinių Tautų Prekybos Ir Plėtros Konferencija. (2012). *World investment report 2012: Methodological note*. [žiūrėta 2018-03-02]. Prieiga per internetą http://unctad.org/en/PublicationChapters/WIR2012MethodologicalNote_en.pdf

27. Kalnberzina, K. (2011, sausio 10). Deflation in 2010 mostly determined by changes in prices for services. *Makroekonomika*. [žiūrėta 2018-04-20]. Prieiga per internetą <https://www.makroekonomika.lv/node/2377>
28. Kauno Technologijos universitetas. (2016). *Rasa Daugėlienė. Lietuva, Latvija, Estija ir Vokietija Rusijos prekybos embargo akistatoje*. [žiūrėta 2018-03-29]. Prieiga per internetą <https://ktu.edu/news/rasa-daugeliene-lietuva-latvija-estija-ir-vokietija-rusijos-prekybos-embargo-akistatoje/>
29. Latvijas Banka. (2018). *DI data by kind of activity tables (closing position)*. [žiūrėta 2018-04-09]. Prieiga per internetą <https://statdb.bank.lv/lb/Data.aspx?id=131>
30. Lietuvių kalbos žodynas. (2018). *Infliacija*. [žiūrėta 2018-03-03]. Prieiga per internetą <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=infliacija&lns=-1&les=-1>
31. Lietuvos bankas (2016). *BVP ir infliacijos prognozės mažinamos, tačiau ūkio plėtra numatoma spartesnė nei pernai*. [žiūrėta 2018-04-21]. Prieiga per internetą <https://www.lb.lt/lt/naujienos/bvp-ir-infliacijos-prognozes-mazinamos-taciau-ukio-pletra-numatoma-spartesne-nei-pernai>
32. Lietuvos Bankas (2017). *Ekonomika augs sparčiau, mažės nedarbas, algos kils sparčiau nei kainos*. [žiūrėta 2018-03-17]. Prieiga per internetą <https://www.lb.lt/lt/naujienos/ekonomika-augs-sparciau-mazes-nedarbas-algos-kils-sparciau-nei-kainos>
33. Lietuvos Respublikos muitinė. *Užsienio prekybos tarifinis reguliavimas – tarifinės kvotos*. [žiūrėta 2017-12-03]. Prieiga per internetą <http://www.cust.lt/web/guest/verslui/tarifinisreguliavimas/tarifineskvotos>
34. Lietuvos statistikos departamentas. (2018). *Tiesioginės užsienio investicijos laikotarpio pabaigoje*. [žiūrėta 2018-04-09]. Prieiga per internetą <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S7R103#/>
35. Lydeka, Z. ir Levišauskaitė, K. (2006). *Ekonomika*. Vytauto Didžiojo universitetas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
36. Lukoševičiūtė, G. ir Martinkutė-Kaulienė, R. (2016). Tiesioginių užsienio investicijų įtakos Baltijos šalių ekonominei raidai vertinimas. *Verslas XXI amžiuje*, 8(2), 212–220. [žiūrėta 2018-03-03]. Prieiga per internetą <http://www.old.mla.vgtu.lt/index.php/mla/article/viewFile/897/pdf>
37. Martinkus, B. ir Žilinskas, V. (2001). *Ekonomikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
38. Melnikas, B. (2014). *Tarptautinis verslas. Inovacijos ir žinių ekonomikos kūrimas: vadovėlis*. Vilnius: Technika.
39. Melnikas, B., Chlivickas, E., Jakubavicius, A., Lobanova, L., Pipirienė, V. ir Burinskienė, A. (2008). *Tarptautinis verslas*. Vilnius: Technika.

40. OECD (2017). *OECD Economic Surveys – Estonia*. [žiūrėta 2018-03-29]. Prieiga per internetą <https://www.oecd.org/economy/surveys/Estonia-2017-OECD-economic-survey-overview.pdf>
41. OECD (2017). *OECD Economic Surveys – Latvia*. [žiūrėta 2018-03-29]. Prieiga per internetą <https://www.oecd.org/economy/surveys/Latvia-2017-OECD-economic-survey-overview.pdf>
42. Olafsson, T. T. & Petursson, T. G. (2011). Weathering the financial storm: the importance of fundamentals and flexibility. *The Euro Area And The Financial Crisis*, 23-58.
43. Pandey, S. K. (2012). International trade: dumping and its impact on competition. *Commission of India*. [žiūrėta 2017-12-03]. Prieiga per internetą <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.646.7881&rep=rep1&type=pdf>
44. Pekarskienė, I., Laskienė, D. (2012). Užsienio investicijų sąsajų su ekonominiais lūkesčiais vertinimas Lietuvoje. *Economics and management*, 17 (4), 1390–1396. [žiūrėta 2018-03-02]. Prieiga per internetą <http://ecoman.ktu.lt/index.php/Ekv/article/view/3005/2082>
45. Pilinkienė, V. (2016). *Tarptautinė ekonomika*. Kaunas: Technologija.
46. Pradhan, R. P., Arvin, M. B. & Norman, N. R. (2015). A quantitative assessment of the trade openness – economic growth nexus in India. *International Journal of Commerce and Management* 25(3), 267–293. [žiūrėta 2018-02-21]. Prieiga per internetą <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/IJCoMA-08-2013-0075>
47. Radžiukynas, J., Rimkus, V., Sarapinienė, S., Žitkienė, R., ir Povilauskienė, D. (2011). *Europos Sąjungos bendroji prekybos politika*. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas.
48. Republic of Estonia, Ministry of foreign affairs (2017). *Estonian Economy Overview*. [žiūrėta 2018-04-21]. Prieiga per internetą <http://vm.ee/en/estonian-economy-overview>
49. Sarvutytė, M. (2011). *Darbo jėgos migracijos valdymas: veiksnių ir pasekmių ekonominis vertinimas: daktaro disertacija*. Vilniaus Universitetas: Kaunas. [žiūrėta 2018-03-27]. Prieiga per internetą <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1955278/datastreams/MAIN/content>
50. Slunšytė, R. (2018, kovo 29). PPO į vatą nevynioja: jei kils prekybos karas, pasaulio ekonomika sustos. *Verslo žinios*. [žiūrėta 2018-03-29]. Prieiga per internetą <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2018/03/29/ppo-i-vata-nevynioja-jei-kils-prekybos-karas-pasaulio-ekonomika-sustos#ixzz5BAAVepp5>
51. Snieška, V., Baumilienė, V., Bernatonytė, D., Čiburienė, J., Juozapavičienė, A., Kavaliauskienė, V.,... Urbonas, J. (2006). *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija.
52. Snieška, V., Baumilienė, V., Bernatonytė, D., Čiburienė, J., Dumčiuvienė, D., Juozapavičienė, ... Urbonas, J. (2011). *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija.

53. Snieškienė, G. (2012). Veiksniai darantys poveikį eksporto kainodaros sprendimams. *Economics and management*, 17(2), 579–585. [žiūrėta 2018-03-14]. Prieiga per internetą <http://ecoman.ktu.lt/index.php/Ekv/article/view/2185/1695>
54. Staehr, K. (2015). *Economic Growth and Convergence in the Baltic States: Caught in a Middle Income Trap?* Department of Finance and Economics: Tallin University of Technology. [žiūrėta 2018-04-20]. Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/economy_finance/events/2015/20150616_vilnius/paper_baltic_states_en.pdf
55. Swedbank. (2014). „Swedbank“ ekonomikos apžvalga. [žiūrėta 2018-03-29]. Prieiga per internetą https://www.swedbank-research.com/lithuanian/ekonomikosapzvalga/2014/q2/swedbank_ekonomikos_apzvalga_2014_r_ugpjutis.pdf
56. The World Bank. (2018). *Global Economy to Edge Up to 3.1 percent in 2018 but Future Potential Growth a Concern*. [žiūrėta 2018-03-14]. Prieiga per internetą <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/01/09/global-economy-to-edge-up-to-3-1-percent-in-2018-but-future-potential-growth-a-concern>
57. Travkina, I. (2015). *Veiksnių, lemiančių Lietuvos eksporto konkurencingumą, vertinimas: daktaro disertacija*. Vilnius: Technika.
58. United Nations. (2018). *World economic situation and prospects*. [žiūrėta 2018-03-14]. Prieiga per internetą https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/WESP2018_Full_Web-1.pdf
59. Vainienė R. (2008). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba.
60. Valstybės kontrolė. (2017). *Valstybės institucijų ir įstaigų veiksmams pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas*. Valstybinio audito ataskaita.
61. Versli Lietuva. (2017). *Lietuvos prekių eksporto tendencijos 2017 m. I ketv.* [žiūrėta 2018-03-26]. Prieiga per internetą <https://www.verslilietuva.lt/wp-content/uploads/2017/12/Preki%C5%B3-eksporto-tendencijos-2017-m.-I-ketv..pdf>
62. Vitunskienė, V. ir Serva, E. (2017). Lithuanian Agri-Food Industry Responses to Russian: Import Ban on Agricultural Products. *Institute of Economic Research Working Papers*, 136. [žiūrėta 2018-03-29]. Prieiga per internetą http://www.badania-gospodarcze.pl/images/Working_Papers/2017_No_136.pdf
63. Vveinhardt, J. ir Petrauskaitė, L. (2013). Nepotizmo, favoritizmo ir protekcionizmo trianguliacijos koncepcinis modelis. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai* 65, 137-148. [žiūrėta 2017-12-03]. Prieiga per internetą https://eltalpykla.vdu.lt/bitstream/handle/1/1099/ISSN2335-8750_2013_N_65.PG_137-148.pdf?sequence=1&isAllowed=y

64. World Economic Forum. (2015). *The Global Competitiveness Report 2015–2016*. [žiūrėta 2018-03-27]. Prieiga per internetą http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Compitiveness_Report_2015-2016.pdf
65. World Economic Forum. (2016). *The Global Competitiveness Report 2016–2017*. [žiūrėta 2018-03-29]. Prieiga per internetą http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf
66. World Economic Forum. (2017). *The Global Competitiveness Report 2017–2018*. [žiūrėta 2018-03-29]. Prieiga per internetą <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
67. Zubrutė, L. (2015, gruodžio 8). Defliacija Lietuvoje užsitęsė metus. *Verslo žinios*. [žiūrėta 2018-04-21]. Prieiga per internetą <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/ekonomika/2015/12/08/defliacija-lietuvoje-uzsite-se-metus>
68. Zubrutė, L. (2018, sausio 10). Lietuvoje infliacija pernai buvo didžiausia tarp Baltijos šalių. *Verslo žinios*. [žiūrėta 2018-04-21]. Prieiga per internetą <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/ekonomika/2018/01/10/lietuvoje-infliacija-pernai-buvo-didziausia-tarp-baltijos-saliu>

PRIEDAI

1 PRIEDAS. EKSPORTUOJANČIŲ IŠ ES ŠALIŲ STRUKTŪRINĖ ANALIZĖ, PROC., 2007 – 2016 M.

GEO/TIME	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
European Union (current composition)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Germany	18,7	18,4	19,0	19,1	19,0	18,2	18,6	18,5	18,8	18,8
United Kingdom	14,9	13,7	15,2	14,8	14,6	15,8	14,2	14,4	15,1	16,6
France	9,7	9,8	10,0	9,5	9,8	9,6	9,8	9,7	9,4	9,3
Italy	10,8	10,8	10,1	10,7	10,6	9,9	9,5	9,0	8,8	8,4
Netherlands	12,6	12,9	13,1	13,4	13,2	13,9	14,1	14,2	14,5	14,1
Belgium	6,1	6,0	6,1	5,9	6,3	6,2	6,8	7,1	7,3	7,2
Spain	7,2	7,3	6,4	6,6	6,7	6,7	6,8	6,8	6,4	6,3
Ireland	1,3	1,1	1,3	1,1	1,0	1,1	1,1	1,2	1,4	1,5
Sweden	2,2	2,2	2,2	2,4	2,3	2,3	2,2	2,3	2,2	2,1
Austria	1,6	1,7	1,8	1,7	1,8	1,8	1,9	1,9	1,9	1,8
Poland	2,2	2,5	2,4	2,6	2,6	2,8	2,9	3,0	3,0	2,9
Denmark	1,3	1,3	1,4	1,2	1,2	1,2	1,3	1,4	1,4	1,3
Czech Republic	1,2	1,4	1,3	1,6	1,6	1,5	1,5	1,6	1,7	1,6
Finland	1,5	1,5	1,2	1,2	1,3	1,2	1,2	1,1	0,9	0,9
Hungary	1,5	1,5	1,4	1,4	1,3	1,2	1,3	1,2	1,1	1,1
Romania	1,0	1,1	0,8	0,8	0,9	0,8	0,8	0,9	0,8	0,9
Portugal	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8
Greece	1,7	1,8	1,8	1,6	1,4	1,5	1,5	1,5	1,2	1,2
Slovakia	0,8	0,9	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8
Bulgaria	0,6	0,7	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5
Lithuania	0,4	0,6	0,4	0,5	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,4
Slovenia	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5
Estonia	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Croatia	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3
Latvia	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1
Cyprus	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Luxembourg	0,4	0,3	0,4	0,2	0,2	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3
Malta	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

(šaltinis: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

2 PRIEDAS. IMPORTUOJANČIŲ Į ES ŠALIŲ STRUKTŪRINĖ ANALIZĖ, PROC., 2007 – 2016 M.

GEO/TIME	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
European Union (current composition)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Germany	27,3	27,3	27,4	27,8	27,6	28,0	27,0	28,0	28,1	28,6
United Kingdom	11,0	10,9	10,5	10,9	11,7	10,9	13,2	11,6	12,9	11,1
France	11,4	11,5	11,9	11,4	10,7	10,8	10,2	10,2	10,5	10,5
Italy	11,3	11,4	11,1	10,5	10,5	10,6	10,4	10,6	10,4	10,5
Netherlands	7,1	6,9	7,3	7,3	7,1	7,3	7,1	7,2	7,0	7,1
Belgium	6,1	5,6	5,9	6,1	6,2	6,2	6,1	6,1	5,6	5,7
Spain	4,4	4,4	4,5	4,4	4,7	5,0	5,1	5,2	5,0	5,0
Ireland	2,6	2,4	2,9	2,8	2,5	2,2	2,2	2,4	2,9	3,4
Sweden	3,9	3,8	3,6	3,8	3,8	3,4	3,1	3,0	2,9	2,9
Austria	2,5	2,5	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,4	2,3	2,3
Poland	1,7	1,9	1,8	1,8	1,9	2,0	2,2	2,2	2,1	2,1
Denmark	1,8	1,8	2,0	1,8	1,8	1,8	1,7	1,8	1,9	1,9
Czech Republic	1,0	1,1	1,1	1,2	1,3	1,4	1,3	1,4	1,3	1,4
Finland	2,3	2,2	1,8	1,8	1,6	1,6	1,4	1,4	1,2	1,2
Hungary	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,1	1,0	1,0	0,9	1,0
Romania	0,7	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8	0,8
Portugal	0,7	0,8	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,7
Greece	0,6	0,6	0,7	0,7	0,8	0,9	0,8	0,8	0,7	0,6
Slovakia	0,4	0,5	0,5	0,6	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Bulgaria	0,4	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,5
Lithuania	0,4	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,5	0,5
Slovenia	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Estonia	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2
Croatia	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Latvia	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Cyprus	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
Luxembourg	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
Malta	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

(šaltinis: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

3 PRIEDAS. EKSPORTAS ES VIDUJE, STRUKTŪRINĖ ANALIZĖ, PROC., 2007 – 2016 M.

GEO/TIME	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
European Union (current composition)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Belgium	8,9	9,0	9,1	8,8	8,7	8,6	8,7	8,6	8,4	8,3
Bulgaria	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5
Czech Republic	2,9	3,1	3,1	3,3	3,5	3,5	3,5	3,7	3,9	3,9
Denmark	2,0	2,0	2,1	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8	1,7	1,7
Germany	23,4	22,8	22,7	22,4	22,3	21,8	21,8	22,1	22,6	22,7
Estonia	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Ireland	2,1	2,0	2,3	2,0	1,9	1,9	1,8	1,7	1,9	1,9
Greece	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5	0,4	0,5	0,5
Spain	4,9	4,9	5,1	5,2	5,2	5,2	5,3	5,3	5,4	5,6
France	10,0	9,8	9,8	9,4	9,3	9,2	9,1	9,0	8,7	8,7
Croatia	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3
Italy	8,4	8,0	7,7	7,6	7,5	7,5	7,4	7,5	7,4	7,5
Cyprus	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Latvia	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2
Lithuania	0,3	0,4	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4
Luxembourg	0,5	0,6	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Hungary	2,1	2,1	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,3	2,4	2,4
Malta	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netherlands	11,7	12,5	12,5	13,1	13,1	13,6	13,5	13,1	12,7	12,6
Austria	3,3	3,3	3,2	3,3	3,2	3,2	3,3	3,2	3,1	3,1
Poland	3,0	3,3	3,5	3,7	3,8	3,9	4,1	4,4	4,6	4,7
Portugal	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2
Romania	0,8	0,9	1,0	1,1	1,1	1,1	1,2	1,3	1,3	1,4
Slovenia	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Slovakia	1,4	1,5	1,6	1,6	1,7	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9
Finland	1,4	1,3	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0
Sweden	2,8	2,7	2,5	2,7	2,7	2,7	2,6	2,5	2,4	2,4
United Kingdom	7,0	6,5	6,3	6,5	6,5	6,5	6,2	6,2	6,0	5,6

(šaltinis: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

4 PRIEDAS. IMPORTAS ES VIDUJE, STRUKTŪRINĖ ANALIZĖ, PROC., 2007 – 2016 M.

GEO/TIME	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
European Union (current composition)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Belgium	8,1	8,3	8,3	8,2	8,2	8,3	8,2	7,8	7,1	7,0
Bulgaria	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6
Czech Republic	2,6	2,8	2,7	2,9	3,0	3,0	3,0	3,1	3,3	3,4
Denmark	2,0	2,0	1,9	1,8	1,8	1,8	1,9	1,8	1,8	1,8
Germany	19,1	19,3	20,0	20,3	20,8	20,6	20,7	20,8	20,8	20,8
Estonia	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Ireland	1,6	1,5	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4	1,5	1,6
Greece	1,3	1,4	1,4	1,1	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
Spain	6,9	6,4	6,1	5,9	5,6	5,1	5,1	5,4	5,7	5,7
France	12,3	12,5	13,1	12,7	12,6	12,7	12,6	12,1	11,8	11,8
Croatia	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5
Italy	8,3	7,9	8,0	8,2	7,9	7,3	7,2	7,1	7,3	7,3
Cyprus	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
Latvia	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3
Lithuania	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6
Luxembourg	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5
Hungary	1,9	1,9	1,8	1,8	1,9	1,9	2,0	2,1	2,1	2,2
Malta	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Netherlands	6,8	7,1	7,3	7,3	7,2	7,5	7,4	7,1	7,1	7,1
Austria	3,6	3,7	3,7	3,8	3,9	3,8	3,8	3,7	3,6	3,7
Poland	3,4	3,8	3,6	3,8	3,8	3,8	3,9	4,1	4,2	4,2
Portugal	1,8	1,8	1,9	1,8	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	1,6
Romania	1,4	1,5	1,3	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5	1,6	1,7
Slovenia	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Slovakia	1,3	1,4	1,4	1,4	1,5	1,6	1,6	1,6	1,7	1,8
Finland	1,5	1,5	1,3	1,3	1,4	1,3	1,4	1,4	1,3	1,3
Sweden	3,0	3,0	2,7	3,0	3,1	3,1	3,0	2,9	2,9	3,0
United Kingdom	9,6	8,6	8,6	8,8	8,5	9,3	9,3	9,6	10,1	9,6

(šaltinis: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

**5 PRIEDAS. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS EKSPORTAS, IMPORTAS IR GRYNASIS
EKSPORTAS, MLN. EUR, 2002 – 2017 M.**

	Lietuva			Latvija			Estija		
	Eksportas	Importas	Grynasis eksportas	Eksportas	Importas	Grynasis eksportas	Eksportas	Importas	Grynasis eksportas
2002	5 537	7 958	-2 422	2 417	4 279	-1 862	3 642	5 079	-1 437
2003	6 158	8 526	-2 368	2 557	4 627	-2 070	4 003	5 716	-1 713
2004	7 478	9 958	-2 481	3 223	5 704	-2 481	4 769	6 703	-1 935
2005	9 490	12 498	-3 008	4 149	6 991	-2 842	6 202	8 230	-2 028
2006	11 263	15 429	-4 167	4 902	9 192	-4 290	7 719	10 711	-2 992
2007	12 509	17 813	-5 303	6 062	11 180	-5 118	8 034	11 439	-3 406
2008	16 077	21 144	-5 067	6 897	10 975	-4 078	8 470	10 896	-2 426
2009	11 797	13 123	-1 326	5 522	7 034	-1 512	6 487	7 270	-783
2010	15 651	17 653	-2 002	7 191	8 819	-1 628	8 743	9 268	-525
2011	20 151	22 826	-2 675	9 433	11 703	-2 270	12 003	12 543	-539
2012	23 047	24 879	-1 832	10 984	13 409	-2 425	12 521	14 077	-1 556
2013	24 545	26 208	-1 663	10 893	13 451	-2 559	12 288	13 903	-1 615
2014	24 361	25 889	-1 528	10 957	13 286	-2 328	12 083	13 777	-1 693
2015	22 904	25 400	-2 496	10 939	13 058	-2 119	11 569	13 100	-1 531
2016	22 607	24 700	-2 093	10 979	12 881	-1 901	11 897	13 493	-1 596
2017	26 429	28 763	-2 334	12 236	14 871	-2 635	12 810	14 728	-1 917

(šaltinis: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_intertrd&lang=en)

Lietuvos eksporto apimtys klasifikuojamos pagal SITC, mln. Eur, 2002 – 2017 m.

	Maistas, gėrimai ir tabakas	Žaliavos	Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos	Chemija ir susiję produktai	Kitos pagamintos prekės	Mašinos ir transporto įranga	Prekės ir sandoriai, neklasifikuojami kitur SITC
2002	528	361	1 096	402	1 702	1 435	14
2003	641	386	1 247	456	1 819	1 596	14
2004	808	458	1 870	596	2 117	1 624	5
2005	1 140	520	2 569	824	2 489	1 946	2
2006	1 502	547	2 668	1 030	2 983	2 531	3
2007	1 992	728	1 680	1 685	3 518	2 903	3
2008	2 384	710	3 967	2 199	3 755	3 057	5
2009	2 123	507	2 520	1 623	3 006	2 015	4
2010	2 599	722	3 672	2 051	3 790	2 810	6
2011	3 082	948	5 141	2 761	4 599	3 604	15
2012	3 844	1 113	5 691	3 034	5 259	4 090	16
2013	4 307	1 161	5 714	3 026	5 930	4 392	16
2014	4 262	1 212	4 335	3 250	6 354	4 930	18
2015	3 960	1 267	3 782	3 424	6 199	4 249	23
2016	3 954	1 179	3 175	3 453	6 540	4 284	23
2017	4 377	1 378	3 918	3 804	7 383	5 540	31

(šaltinis: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

Lietuvos eksporto apimčių klasifikuojamų pagal SITC struktūra, proc., 2002 – 2017 m.

	Maistas, gėrimai ir tabakas	Žaliavos	Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos	Chemija ir susiję produktai	Kitos pagamintos prekės	Mašinos ir transporto įranga	Prekės ir sandoriai, neklasifikuojami kitur SITC
2002	9,5	6,5	19,8	7,3	30,7	25,9	0,2
2003	10,4	6,3	20,2	7,4	29,5	25,9	0,2
2004	10,8	6,1	25,0	8,0	28,3	21,7	0,1
2005	12,0	5,5	27,1	8,7	26,2	20,5	0,0
2006	13,3	4,9	23,7	9,1	26,5	22,5	0,0
2007	15,9	5,8	13,4	13,5	28,1	23,2	0,0
2008	14,8	4,4	24,7	13,7	23,4	19,0	0,0
2009	18,0	4,3	21,4	13,8	25,5	17,1	0,0
2010	16,6	4,6	23,5	13,1	24,2	18,0	0,0
2011	15,3	4,7	25,5	13,7	22,8	17,9	0,1
2012	16,7	4,8	24,7	13,2	22,8	17,7	0,1
2013	17,5	4,7	23,3	12,3	24,2	17,9	0,1
2014	17,5	5,0	17,8	13,3	26,1	20,2	0,1
2015	17,3	5,5	16,5	15,0	27,1	18,6	0,1
2016	17,5	5,2	14,0	15,3	28,9	18,9	0,1
2017	16,6	5,2	14,8	14,4	27,9	21,0	0,1

(šaltinis: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

Latvijas eksporto apimtys klasifikuojamos pagal SITC, mln. Eur, 2002 – 2017 m.

	Maistas, gėrimai ir tabakas	Žaliavos	Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos	Chemija ir susiję produktai	Kitos pagamintos prekės	Mašinos ir transporto įranga	Prekės ir sandoriai, neklasifikuojami kitur SITC
2002	235,4	647,3	36,3	143,4	1 146,8	200,6	6,8
2003	220,4	724,5	35,5	156,9	1 179,7	232,0	8,0
2004	280,2	770,2	161,9	195,1	1 486,9	320,0	8,8
2005	464,5	878,3	373,3	263,4	1 625,5	541,6	2,0
2006	591,2	940,5	250,6	390,0	1 904,4	820,4	4,8
2007	792,5	1 137,7	223,6	508,4	2 221,1	1 175,1	3,9
2008	1 047,9	1 003,7	245,5	631,6	2 491,7	1 472,1	4,6
2009	933,5	765,6	280,0	509,1	1 786,8	1 233,2	13,7
2010	1 167,2	1 188,0	373,3	612,2	2 388,8	1 439,7	21,3
2011	1 361,2	1 454,2	738,3	781,6	3 132,4	1 930,3	34,7
2012	2 025,2	1 523,2	820,4	820,5	3 534,8	2 192,2	67,2
2013	2 113,5	1 527,2	833,7	834,7	3 213,9	2 312,9	56,9
2014	1 998,2	1 562,6	786,4	882,9	3 157,9	2 498,2	71,0
2015	1 903,5	1 537,8	657,4	905,5	3 182,5	2 681,9	69,9
2016	1 986,9	1 495,4	476,2	1 002,4	3 283,1	2 667,4	68,0
2017	2 417,0	1 648,1	495,0	1 193,3	3 574,8	2 877,8	30,3

(šaltinis: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

Latvijas eksporto apimčių klasifikuojamų pagal SITC struktūra, proc., 2002 – 2017 m.

	Maistas, gėrimai ir tabakas	Žaliavos	Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos	Chemija ir susiję produktai	Kitos pagamintos prekės	Mašinos ir transporto įranga	Prekės ir sandoriai, neklasifikuojami kitur SITC
2002	9,7	26,8	1,5	5,9	47,5	8,3	0,3
2003	8,6	28,3	1,4	6,1	46,1	9,1	0,3
2004	8,7	23,9	5,0	6,1	46,1	9,9	0,3
2005	11,2	21,2	9,0	6,3	39,2	13,1	0,0
2006	12,1	19,2	5,1	8,0	38,9	16,7	0,1
2007	13,1	18,8	3,7	8,4	36,6	19,4	0,1
2008	15,2	14,6	3,6	9,2	36,1	21,3	0,1
2009	16,9	13,9	5,1	9,2	32,4	22,3	0,2
2010	16,2	16,5	5,2	8,5	33,2	20,0	0,3
2011	14,4	15,4	7,8	8,3	33,2	20,5	0,4
2012	18,4	13,9	7,5	7,5	32,2	20,0	0,6
2013	19,4	14,0	7,7	7,7	29,5	21,2	0,5
2014	18,2	14,3	7,2	8,1	28,8	22,8	0,6
2015	17,4	14,1	6,0	8,3	29,1	24,5	0,6
2016	18,1	13,6	4,3	9,1	29,9	24,3	0,6
2017	19,8	13,5	4,0	9,8	29,2	23,5	0,2

(šaltinis: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

Estijos eksporto apimtys klasifikuojamos pagal SITC, mln. Eur, 2002 – 2017 m.

	Maistas, gėrimai ir tabakas	Žaliavos	Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos	Chemija ir susiję produktai	Kitos pagamintos prekės	Mašinos ir transporto įranga	Prekės ir sandoriai, neklasifikuojami kitur SITC
2002	282	468	83	176	1 576	1 058	0
2003	279	499	98	220	1 731	1 176	0
2004	336	525	204	256	1 860	1 577	9
2005	409	628	461	320	2 188	2 178	17
2006	511	724	1 244	388	2 423	2 412	18
2007	664	797	1 002	447	2 735	2 367	21
2008	706	807	1 026	535	2 872	2 501	23
2009	604	535	1 073	420	2 142	1 687	26
2010	754	847	1 356	486	2 699	2 542	59
2011	918	972	2 026	688	3 348	3 876	175
2012	1 093	988	1 839	781	3 469	4 180	170
2013	1 156	1 051	1 244	835	3 573	4 269	160
2014	1 138	1 055	1 302	728	3 606	4 136	118
2015	1 058	1 019	1 053	676	3 691	3 979	93
2016	1 009	1 075	916	715	3 849	4 212	121
2017	1 108	1 277	1 246	859	4 098	4 126	96

(šaltinis: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

Estijos eksporto apimčių klasifikuojamų pagal SITC struktūra, proc., 2002 – 2017 m.

	Maistas, gėrimai ir tabakas	Žaliavos	Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos	Chemija ir susiję produktai	Kitos pagamintos prekės	Mašinos ir transporto įranga	Prekės ir sandoriai, neklasifikuojami kitur SITC
2002	7,7	12,8	2,3	4,8	43,3	29,0	0,0
2003	7,0	12,5	2,4	5,5	43,3	29,4	0,0
2004	7,0	11,0	4,3	5,4	39,0	33,1	0,2
2005	6,6	10,1	7,4	5,2	35,3	35,1	0,3
2006	6,6	9,4	16,1	5,0	31,4	31,2	0,2
2007	8,3	9,9	12,5	5,6	34,0	29,5	0,3
2008	8,3	9,5	12,1	6,3	33,9	29,5	0,3
2009	9,3	8,2	16,5	6,5	33,0	26,0	0,4
2010	8,6	9,7	15,5	5,6	30,9	29,1	0,7
2011	7,6	8,1	16,9	5,7	27,9	32,3	1,5
2012	8,7	7,9	14,7	6,2	27,7	33,4	1,4
2013	9,4	8,6	10,1	6,8	29,1	34,7	1,3
2014	9,4	8,7	10,8	6,0	29,8	34,2	1,0
2015	9,1	8,8	9,1	5,8	31,9	34,4	0,8
2016	8,5	9,0	7,7	6,0	32,4	35,4	1,0
2017	8,6	10,0	9,7	6,7	32,0	32,2	0,8

(šaltinis: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

9 PRIEDAS

Lietuvos importo apimtys klasifikuojamos pagal SITC, mln. Eur, 2002 – 2017 m.

	Maistas, gėrimai ir tabakas	Žaliavos	Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos	Chemija ir susiję produktai	Kitos pagamintos prekės	Mašinos ir transporto įranga	Prekės ir sandoriai, neklasifikuojami kitur SITC
2002	554	359	1 361	919	1 889	2 713	164
2003	599	365	1 474	984	2 057	2 841	208
2004	740	428	1 861	1 163	2 482	3 174	111
2005	949	486	3 059	1 410	2 863	3 687	45
2006	1 270	561	3 467	1 785	3 493	4 833	20
2007	1 582	648	2 892	2 278	4 314	6 059	40
2008	2 092	923	5 837	2 434	4 186	5 611	62
2009	1 724	550	3 628	1 976	2 657	2 570	18
2010	2 108	684	5 655	2 440	3 229	3 530	6
2011	2 533	908	7 524	2 967	4 009	4 876	10
2012	2 979	957	8 188	3 264	4 314	5 171	7
2013	3 366	1 045	7 855	3 371	4 799	5 764	9
2014	3 327	1 077	6 049	3 601	5 481	6 347	8
2015	3 182	1 185	5 121	3 934	5 525	6 439	16
2016	2 985	1 196	4 176	3 820	5 712	6 795	16
2017	3 352	1 285	5 388	4 322	6 416	7 987	14

(šaltinis: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

Lietuvos importo apimčių klasifikuojamų pagal SITC struktūra, proc., 2002 – 2017 m.

	Maistas, gėrimai ir tabakas	Žaliavos	Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos	Chemija ir susiję produktai	Kitos pagamintos prekės	Mašinos ir transporto įranga	Prekės ir sandoriai, neklasifikuojami kitur SITC
2002	7,0	4,5	17,1	11,5	23,7	34,1	2,1
2003	7,0	4,3	17,3	11,5	24,1	33,3	2,4
2004	7,4	4,3	18,7	11,7	24,9	31,9	1,1
2005	7,6	3,9	24,5	11,3	22,9	29,5	0,4
2006	8,2	3,6	22,5	11,6	22,6	31,3	0,1
2007	8,9	3,6	16,2	12,8	24,2	34,0	0,2
2008	9,9	4,4	27,6	11,5	19,8	26,5	0,3
2009	13,1	4,2	27,6	15,1	20,2	19,6	0,1
2010	11,9	3,9	32,0	13,8	18,3	20,0	0,0
2011	11,1	4,0	33,0	13,0	17,6	21,4	0,0
2012	12,0	3,8	32,9	13,1	17,3	20,8	0,0
2013	12,8	4,0	30,0	12,9	18,3	22,0	0,0
2014	12,8	4,2	23,4	13,9	21,2	24,5	0,0
2015	12,5	4,7	20,2	15,5	21,8	25,3	0,1
2016	12,1	4,8	16,9	15,5	23,1	27,5	0,1
2017	11,7	4,5	18,7	15,0	22,3	27,8	0,0

(šaltinis: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

Latvijas importa apimtys klasifikuojamos pagal SITC, mln. Eur, 2002 – 2017 m.

	Maistas, gėrimai ir tabakas	Žaliavos	Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos	Chemija ir susiję produktai	Kitos pagamintos prekės	Mašinos ir transporto įranga	Prekės ir sandoriai, neklasifikuojami kitur SITC
2002	519	172	395	545	1 335	1 312	1
2003	507	214	438	573	1 462	1 431	2
2004	593	262	691	650	1 708	1 660	141
2005	744	302	1 035	755	2 036	2 120	0
2006	931	362	1 170	979	2 727	3 021	1
2007	1 142	515	1 203	1 140	3 274	3 906	1
2008	1 357	487	1 591	1 302	3 093	3 142	3
2009	1 184	277	1 111	982	1 887	1 592	2
2010	1 326	405	1 250	1 226	2 409	2 091	111
2011	1 533	512	1 849	1 394	3 326	3 067	22
2012	1 822	824	2 163	1 497	3 486	3 603	13
2013	2 054	633	2 107	1 573	3 541	3 518	25
2014	1 959	642	1 775	1 581	3 604	3 701	24
2015	1 878	622	1 446	1 616	3 468	4 016	12
2016	2 052	569	1 059	1 689	3 492	3 956	64
2017	2 458	665	1 270	1 993	3 852	4 370	263

(šaltinis: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

Latvijas importo apimčių klasifikuojamų pagal SITC struktūra, proc., 2002 – 2017 m.

	Maistas, gėrimai ir tabakas	Žaliavos	Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos	Chemija ir susiję produktai	Kitos pagamintos prekės	Mašinos ir transporto įranga	Prekės ir sandoriai, neklasifikuojami kitur SITC
2002	12,1	4,0	9,2	12,7	31,2	30,7	0,0
2003	11,0	4,6	9,5	12,4	31,6	30,9	0,0
2004	10,4	4,6	12,1	11,4	29,9	29,1	2,5
2005	10,6	4,3	14,8	10,8	29,1	30,3	0,0
2006	10,1	3,9	12,7	10,7	29,7	32,9	0,0
2007	10,2	4,6	10,8	10,2	29,3	34,9	0,0
2008	12,4	4,4	14,5	11,9	28,2	28,6	0,0
2009	16,8	3,9	15,8	14,0	26,8	22,6	0,0
2010	15,0	4,6	14,2	13,9	27,3	23,7	1,3
2011	13,1	4,4	15,8	11,9	28,4	26,2	0,2
2012	13,6	6,1	16,1	11,2	26,0	26,9	0,1
2013	15,3	4,7	15,7	11,7	26,3	26,2	0,2
2014	14,7	4,8	13,4	11,9	27,1	27,9	0,2
2015	14,4	4,8	11,1	12,4	26,6	30,8	0,1
2016	15,9	4,4	8,2	13,1	27,1	30,7	0,5
2017	16,5	4,5	8,5	13,4	25,9	29,4	1,8

Estijos importo apimtys klasifikuojamos pagal SITC, mln. Eur, 2002 – 2017 m.

	Maistas, gėrimai ir tabakas	Žaliavos	Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos	Chemija ir susiję produktai	Kitos pagamintos prekės	Mašinos ir transporto įranga	Prekės ir sandoriai, neklasifikuojami kitur SITC
2002	440	251	276	486	1 578	2 049	1
2003	482	260	292	545	1 694	2 423	20
2004	562	331	434	635	2 055	2 681	5
2005	658	365	731	763	2 328	3 375	10
2006	740	406	1 720	968	2 770	4 102	6
2007	989	468	1 579	1 057	3 236	4 097	14
2008	1 032	362	1 707	1 150	3 082	3 540	23
2009	866	264	1 392	901	1 995	1 840	13
2010	962	319	1 581	1 025	2 506	2 834	42
2011	1 191	387	2 089	1 296	2 988	4 484	107
2012	1 299	497	2 081	1 518	3 227	5 356	99
2013	1 412	541	1 665	1 469	3 345	5 321	151
2014	1 394	545	1 721	1 508	3 451	5 042	117
2015	1 325	519	1 362	1 463	3 405	4 893	133
2016	1 358	542	1 128	1 533	3 616	5 149	168
2017	1 436	614	1 393	1 741	3 833	5 573	137

(šaltinis: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

Estijos importo apimčių klasifikuojamų pagal SITC struktūra, proc., 2002 – 2017 m.

	Maistas, gėrimai ir tabakas	Žaliavos	Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos	Chemija ir susiję produktai	Kitos pagamintos prekės	Mašinos ir transporto įranga	Prekės ir sandoriai, neklasifikuojami kitur SITC
2002	8,7	4,9	5,4	9,6	31,1	40,3	0,0
2003	8,4	4,6	5,1	9,5	29,6	42,4	0,3
2004	8,4	4,9	6,5	9,5	30,7	40,0	0,1
2005	8,0	4,4	8,9	9,3	28,3	41,0	0,1
2006	6,9	3,8	16,1	9,0	25,9	38,3	0,1
2007	8,6	4,1	13,8	9,2	28,3	35,8	0,1
2008	9,5	3,3	15,7	10,6	28,3	32,5	0,2
2009	11,9	3,6	19,1	12,4	27,4	25,3	0,2
2010	10,4	3,4	17,1	11,1	27,0	30,6	0,5
2011	9,5	3,1	16,7	10,3	23,8	35,8	0,9
2012	9,2	3,5	14,8	10,8	22,9	38,1	0,7
2013	10,2	3,9	12,0	10,6	24,1	38,3	1,1
2014	10,1	4,0	12,5	10,9	25,0	36,6	0,8
2015	10,1	4,0	10,4	11,2	26,0	37,3	1,0
2016	10,1	4,0	8,4	11,4	26,8	38,2	1,2
2017	9,7	4,2	9,5	11,8	26,0	37,8	0,9

(šaltinis: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

12 PRIEDAS. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS MAKROEKONOMINIAI RODIKLIAI IR JŲ POKYČIAI, 2002 – 2017 M.

	Lietuva					Latvija					Estija				
	BVP, mln. Eur	TUI, mln. Eur	Infliacija, proc.	Nedarbo lygis, proc.	Darbo produktyvumas, Eur/val.	BVP, mln. Eur	TUI, mln. Eur	Infliacija, proc.	Nedarbo lygis, proc.	Darbo produktyvumas, Eur/val.	BVP, mln. Eur	TUI, mln. Eur	Infliacija, proc.	Nedarbo lygis, proc.	Darbo produktyvumas, Eur/val.
2002	15 202	3 818	0,4	13,8	6,0	8 397	2 325	2	12,5	5,5	7 774	4 035	3,6	11,3	6,7
2003	16 669	3 968	-1,1	12,4	6,5	9 553	2 522	2,9	11,6	5,7	8 709	5 553	1,4	10,4	7,3
2004	18 238	4 696	1,2	10,9	6,9	11 049	3 325	6,2	11,8	6,5	9 708	7 374	3	10,1	8,2
2005	21 002	6 648	2,7	8,3	7,9	13 597	4 159	6,9	10,1	7,4	11 262	9 487	4,1	8,0	9,2
2006	24 079	8 109	3,8	5,8	9,1	17 102	5 702	6,6	7,0	8,8	13 522	9 202	4,4	5,9	10,5
2007	29 041	10 006	5,8	4,3	10,6	22 592	7 466	10,1	6,1	11,3	16 246	10 645	6,7	4,6	12,6
2008	32 696	9 190	11,1	5,8	11,9	24 351	8 126	15,3	7,7	11,5	16 517	11 101	10,6	5,5	13,1
2009	26 935	9 206	4,2	13,8	11,0	18 827	8 072	3,3	17,6	10,6	14 146	10 996	0,2	13,6	13,4
2010	28 028	10 031	1,2	17,8	11,9	17 938	8 184	-1,2	19,5	10,9	14 717	11 638	2,7	16,7	14,3
2011	31 275	11 029	4,1	15,4	13,4	20 303	9 360	4,2	16,2	12,1	16 668	12 636	5,1	12,4	14,9
2012	33 349	12 101	3,2	13,4	14,1	21 886	10 258	2,3	15,0	13,1	17 935	14 352	4,2	10,0	16,0
2013	34 960	12 720	1,2	11,8	14,7	22 787	11 570	0	11,9	13,3	18 932	16 011	3,2	8,6	16,9
2014	36 568	12 747	0,2	10,7	15,1	23 618	12 415	0,7	10,9	13,9	19 766	17 210	0,5	7,4	17,6
2015	37 427	13 497	-0,7	9,1	15,1	24 320	13 543	0,2	9,9	14,4	20 348	17 323	0,1	6,2	17,6
2016	38 668	13 926	0,7	7,9	15,1	24 926	13 456	0,1	9,6	14,8	21 098	18 374	0,8	6,8	18,2
2017	41 857	14 656	3,7	7,1	16,8	26 857	14 370	2,9	8,7	16,1	23 002	19 301	3,7	5,8	19,3

Pirminis duomenų normalumo tikrinimas (Lietuvos atvejis)

Tests of Normality						
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Ekspertas	,186	16	,144	,913	16	,130
BVP	,106	16	,200 [*]	,957	16	,601
TUI	,122	16	,200 [*]	,932	16	,259
Infliacija	,180	16	,173	,877	16	,035
Nedarbas	,094	16	,200 [*]	,975	16	,916
Darbo_produktyvumas	,135	16	,200 [*]	,928	16	,223

a. Lilliefors Significance Correction
*. This is a lower bound of the true significance.

Pakartotinis duomenų normalumo tikrinimas (Lietuvos atvejis)

Tests of Normality						
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Ekspertas	,166	14	,200 [*]	,931	14	,310
BVP	,094	14	,200 [*]	,979	14	,971
TUI	,126	14	,200 [*]	,959	14	,698
Nedarbas	,133	14	,200 [*]	,962	14	,764
Darbo_produktyvumas	,118	14	,200 [*]	,955	14	,646
log_infliacija	,184	14	,200 [*]	,944	14	,469

a. Lilliefors Significance Correction
*. This is a lower bound of the true significance.

Koreliacinė analizė tarp Lietuvos eksporto ir makroekonominių rodiklių

		Correlations					
		Ekspertas	BVP	TUI	Nedarbas	Darbo_produktyvumas	log_infliacija
Ekspertas	Pearson Correlation	1	,957 ^{**}	,960 ^{**}	-,058	,983 ^{**}	-,080
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,832	,000	,786
	N	16	16	16	16	16	14
BVP	Pearson Correlation	,957 ^{**}	1	,981 ^{**}	-,236	,985 ^{**}	,076
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,378	,000	,796
	N	16	16	16	16	16	14
TUI	Pearson Correlation	,960 ^{**}	,981 ^{**}	1	-,157	,986 ^{**}	,025
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,561	,000	,932
	N	16	16	16	16	16	14
Nedarbas	Pearson Correlation	-,058	-,236	-,157	1	-,080	-,353
	Sig. (2-tailed)	,832	,378	,561		,769	,215
	N	16	16	16	16	16	14
Darbo_produktyvumas	Pearson Correlation	,983 ^{**}	,985 ^{**}	,986 ^{**}	-,080	1	-,001
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,769		,996
	N	16	16	16	16	16	14
log_infliacija	Pearson Correlation	-,080	,076	,025	-,353	-,001	1
	Sig. (2-tailed)	,786	,796	,932	,215	,996	
	N	14	14	14	14	14	14

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Regresijos parametų ir daugiakolinarumo vertinimas (Lietuvos atvejis)

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	-7555,311	1904,283		-3,968	,002		
BVP	-,256	,263	-,291	-,971	,351	,026	38,208
TUI	-,431	,632	-,211	-,682	,508	,024	40,872
Darbo_produktyvumas	3049,041	707,180	1,478	4,312	,001	,020	50,073

a. Dependent Variable: Eksportas

Regresijos parametų įvertinimas atmetus TUI (Lietuvos atvejis)

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	-6626,909	1303,175		-5,085	,000		
BVP	-,321	,240	-,364	-1,333	,205	,030	33,227
Darbo_produktyvumas	2769,440	564,076	1,342	4,910	,000	,030	33,227

a. Dependent Variable: Eksportas

Modelio reikšmingumo įvertinimas (Lietuvos atvejis)

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	7,566E8	1	7,566E8	407,252	,000 ^a
	Residual	2,601E7	14	1857931,461		
	Total	7,827E8	15			

a. Predictors: (Constant), Darbo_produktyvumas

b. Dependent Variable: Eksportas

Modelio tikslumo įvertinimas (Lietuvos atvejis)

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,983 ^a	,967	,964	1363,05960

a. Predictors: (Constant), Darbo_produktyvumas

Netiesinių modelių įvertinimo rezultatai, nepriklausomu kintamuoju paėmus nedarbą (Lietuvos atvejis)

Model Summary and Parameter Estimates

Dependent Variable: Eksportas

Equation	Model Summary					Parameter Estimates			
	R Square	F	df1	df2	Sig.	Constant	b1	b2	b3
Linear	,003	,047	1	14	,832	17394,293	-108,762		
Logarithmic	,000	,007	1	14	,936	17145,063	-391,938		
Inverse	,001	,009	1	14	,925	16672,230	-3822,181		
Quadratic	,015	,101	2	13	,904	12024,980	1031,707	-53,255	
Cubic	,096	,423	3	12	,740	-24740,013	13030,184	-1224,512	35,096
Compound	,008	,118	1	14	,737	16524,412	,988		
Power	,006	,084	1	14	,776	18238,547	-,100		
S	,002	,031	1	14	,862	9,526	,507		
Growth	,008	,118	1	14	,737	9,713	-,012		
Exponential	,008	,118	1	14	,737	16524,412	-,012		

The independent variable is Nedarbas.

Netiesinių modelių įvertinimo rezultatai, nepriklausomu kintamuoju paėmus infliaciją (Lietuvos atvejis)

Model Summary and Parameter Estimates

Dependent Variable: Eksportas

Equation	Model Summary					Parameter Estimates			
	R Square	F	df1	df2	Sig.	Constant	b1	b2	b3
Linear	,006	,077	1	12	,786	16836,483	-503,291		
Logarithmic ^a	.	.	.	.	.	,000	,000		
Inverse	,008	,102	1	12	,755	16819,260	-255,685		
Quadratic	,014	,079	2	11	,925	16329,073	-858,058	466,696	
Cubic	,058	,205	3	10	,891	15000,253	1069,935	1585,466	-905,080
Compound	,002	,026	1	12	,875	14722,655	1,021		
Power ^a	.	.	.	.	.	,000	,000		
S	,004	,054	1	12	,820	9,627	-,013		
Growth	,002	,026	1	12	,875	9,597	,020		
Exponential	,002	,026	1	12	,875	14722,655	,020		

The independent variable is log_infliacija.

a. The independent variable (log_infliacija) contains non-positive values. The minimum value is -1,61. The Logarithmic and Power models cannot be calculated.

Tiesinio regresijos modelio standartizuotos paklaidos (Lietuvos atvejis)

Unstandartized Predicted Value	Unstandartized Residual
4825,11136	711,88864
5839,55208	318,44792
6651,10466	826,89534
8679,9861	810,0139
11114,64384	148,35616
14157,96601	-1648,96601
16795,51189	-718,51189
14969,51859	-3172,51859
16795,51189	-1144,51189
19838,83406	312,16594
21259,05107	1787,94893
22476,37994	2068,62006
23287,93252	1073,06748
23287,93252	-383,93252
23287,93252	-680,93252
26737,03098	-308,03098

Paklaidų vidurkis (Lietuvos atvejis)

Descriptive Statistics

	N	Mean
Unstandardized Residual	16	,0000000
Valid N (listwise)	16	

Paklaidų normalumo tikrinimas (Lietuvos atvejis)

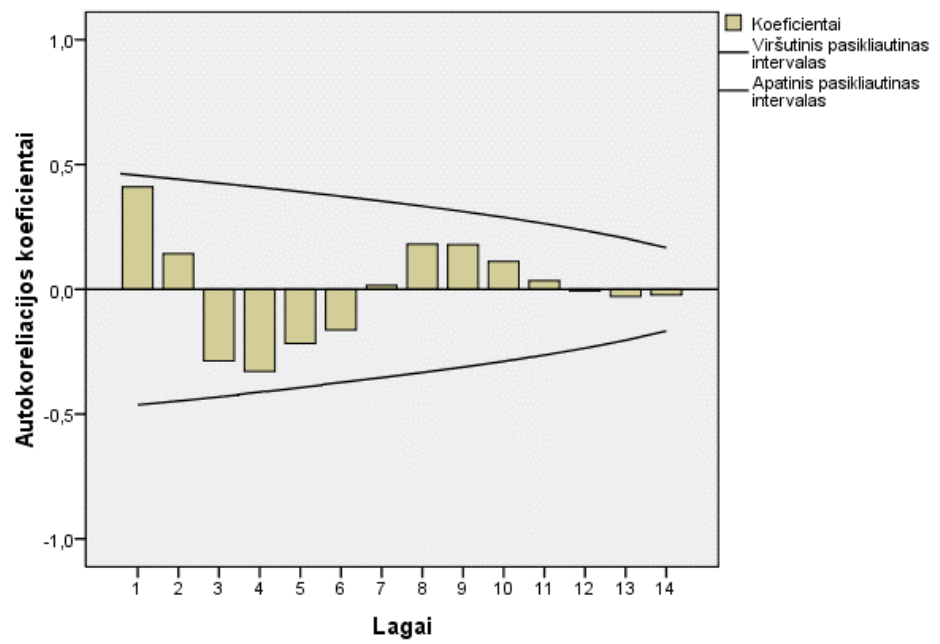
Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Unstandardized Residual	,107	16	,200 [*]	,963	16	,725

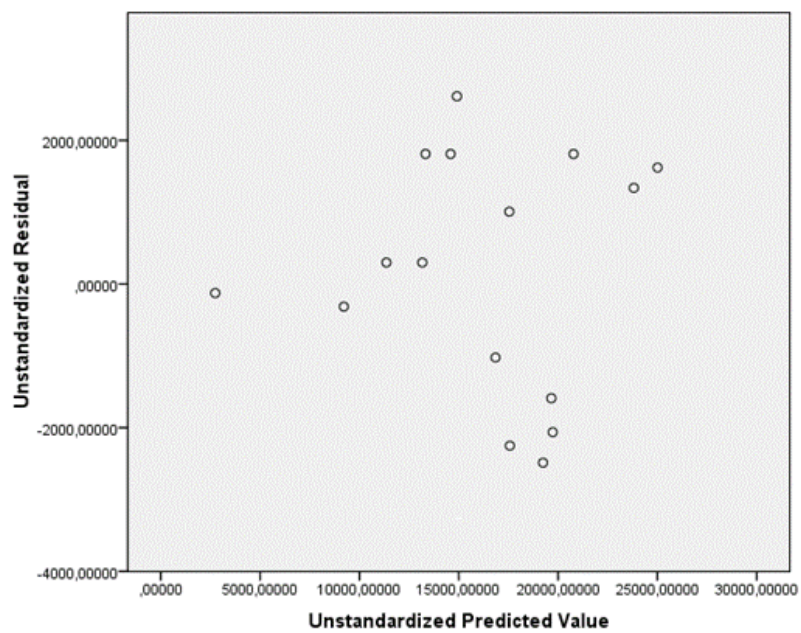
a. Lilliefors Significance Correction

*. This is a lower bound of the true significance.

Modelio paklaidų autokoreliacijos grafikas (Lietuvos atvejis)

Paklaidų sklaidos diagrama (Lietuvos atvejis)

Pirminis duomenų normalumo tikrinimas (Latvijos atvejis)

Tests of Normality						
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Ekportas	,215	16	,046	,893	16	,063
BVP	,174	16	,200 [*]	,907	16	,103
TUI	,106	16	,200 [*]	,940	16	,353
Infliacija	,181	16	,169	,886	16	,048
Nedarbas	,160	16	,200 [*]	,952	16	,518
Darbo_produktyvumas	,141	16	,200 [*]	,941	16	,363

a. Lilliefors Significance Correction
*. This is a lower bound of the true significance.

Pakartotinis duomenų normalumo tikrinimas (Latvijos atvejis)

Tests of Normality						
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Ekportas	,207	14	,105	,887	14	,074
BVP	,174	14	,200 [*]	,900	14	,112
TUI	,126	14	,200 [*]	,930	14	,305
Nedarbas	,127	14	,200 [*]	,958	14	,687
Darbo_produktyvumas	,124	14	,200 [*]	,938	14	,391
log_infliacija	,227	14	,050	,885	14	,069

a. Lilliefors Significance Correction
*. This is a lower bound of the true significance.

Koreliacinė analizė tarp Latvijos eksporto ir makroekonominių rodiklių

		Correlations					
		Ekportas	BVP	TUI	Nedarbas	Darbo_produktyvumas	log_infliacija
Ekportas	Pearson Correlation	1	,886 ^{**}	,970 ^{**}	,002	,967 ^{**}	-,539 [*]
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,995	,000	,491
	N	16	16	16	16	16	14
BVP	Pearson Correlation	,886 ^{**}	1	,926 ^{**}	-,224	,963 ^{**}	-,310
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,404	,000	,281
	N	16	16	16	16	16	14
TUI	Pearson Correlation	,970 ^{**}	,926 ^{**}	1	-,055	,989 ^{**}	-,585 [*]
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,841	,000	,028
	N	16	16	16	16	16	14
Nedarbas	Pearson Correlation	,002	-,224	-,055	1	-,076	-,092
	Sig. (2-tailed)	,995	,404	,841		,781	,753
	N	16	16	16	16	16	14
Darbo_produktyvumas	Pearson Correlation	,967 ^{**}	,963 ^{**}	,989 ^{**}	-,076	1	-,478
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,781		,083
	N	16	16	16	16	16	14
log_infliacija	Pearson Correlation	-,539 [*]	-,310	-,585 [*]	-,092	-,478	1
	Sig. (2-tailed)	,491	,281	,028	,753	,083	
	N	14	14	14	14	14	14

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).
* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Regresijos parametru ir daugiakolinearumo vertinimas (Latvijos atvejis)

Coefficients ^a							
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	-3619,715	1976,615		-1,831	,092		
BVP	-,381	,161	-,644	-2,363	,036	,043	23,236
TUI	-,096	,422	-,111	-,227	,824	,013	75,463
Darbo_produktyvumas	1748,945	707,817	1,697	2,471	,029	,007	147,511

a. Dependent Variable: Ekportas

Regresijos parametru įvertinimas atmetus TUI (Latvijos atvejis)

Coefficients ^a							
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	-3198,354	650,635		-4,916	,000		
BVP	-,358	,119	-,605	-3,006	,091	,073	13,642
Darbo_produktyvumas	1595,987	207,248	1,549	7,701	,000	,073	13,642

a. Dependent Variable: Ekportas

Modelio reikšmingumo įvertinimas (Latvijos atvejis)

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	1,670E8	1	1,670E8	200,286	,000 ^a
	Residual	1,167E7	14	833709,451		
	Total	1,787E8	15			

a. Predictors: (Constant), Darbo_produktyumas

b. Dependent Variable: Ekportas

Modelio tikslumo įvertinimas (Latvijos atvejis)

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,967 ^a	,935	,930	913,07691

a. Predictors: (Constant), Darbo_produktyumas

Netiesinių modelių įvertinimo rezultatai, nepriklausomu kintamuoju paėmus nedarbą (Latvijos atvejis)

Model Summary and Parameter Estimates

Dependent Variable: Ekportas

Equation	Model Summary					Parameter Estimates			
	R Square	F	df1	df2	Sig.	Constant	b1	b2	b3
Linear	,000	,000	1	14	,995	7441,847	1,459		
Logarithmic	,000	,005	1	14	,944	6968,335	204,009		
Inverse	,002	,026	1	14	,874	7912,757	-4781,463		
Quadratic	,005	,032	2	13	,969	5136,531	400,955	-15,732	
Cubic	,015	,062	3	12	,979	-5478,636	3315,990	-264,277	6,603
Compound	,000	,003	1	14	,960	6427,292	1,002		
Power	,000	,000	1	14	,990	6489,698	,005		
S	,000	,000	1	14	,999	8,792	-,004		
Growth	,000	,003	1	14	,960	8,768	,002		
Exponential	,000	,003	1	14	,960	6427,292	,002		

The independent variable is Nedarbas.

Netiesinių modelių įvertinimo rezultatai, nepriklausomu kintamuoju paėmus infliaciją (Latvijos atvejis)

Model Summary and Parameter Estimates

Dependent Variable: Ekportas

Equation	Model Summary					Parameter Estimates			
	R Square	F	df1	df2	Sig.	Constant	b1	b2	b3
Linear	,290	4,906	1	12	,491	8448,197	-1340,054		
Logarithmic ^a						,000	,000		
Inverse	,201	3,022	1	12	,108	7729,195	-1514,014		
Quadratic	,291	2,262	2	11	,150	8304,511	-1360,917	59,354	
Cubic	,333	1,666	3	10	,237	9303,569	-2570,559	-226,746	279,215
Compound	,196	2,932	1	12	,113	7399,528	,838		
Power ^a						,000	,000		
S	,208	3,161	1	12	,101	8,830	-,247		
Growth	,196	2,932	1	12	,113	8,909	-,177		
Exponential	,196	2,932	1	12	,113	7399,528	-,177		

The independent variable is log_infliacija.

a. The independent variable (log_infliacija) contains non-positive values. The minimum value is -2,30. The Logarithmic and Power models cannot be calculated.

Tiesinio regresijos modelio standartizuotos paklaidos (Latvijos atvejis)

Unstandartized Predicted Value	Unstandartized Residual
1985,50188	431,4981
2184,75778	372,2422
2981,7814	241,2186
3878,43297	270,567
5273,2243	-371,224
7763,9231	-1701,92
7963,17901	-1066,18
7066,52744	-1544,53
7365,41129	-174,411
8560,94672	872,0533
9557,22624	1426,774
9756,48215	1136,518
10354,2499	602,7501
10852,3896	86,61038
11250,9014	-271,901
12546,0648	-310,065

Paklaidų vidurkis (Latvijos atvejis)

Descriptive Statistics		
	N	Mean
Unstandardized Residual	16	,0000000
Valid N (listwise)	16	

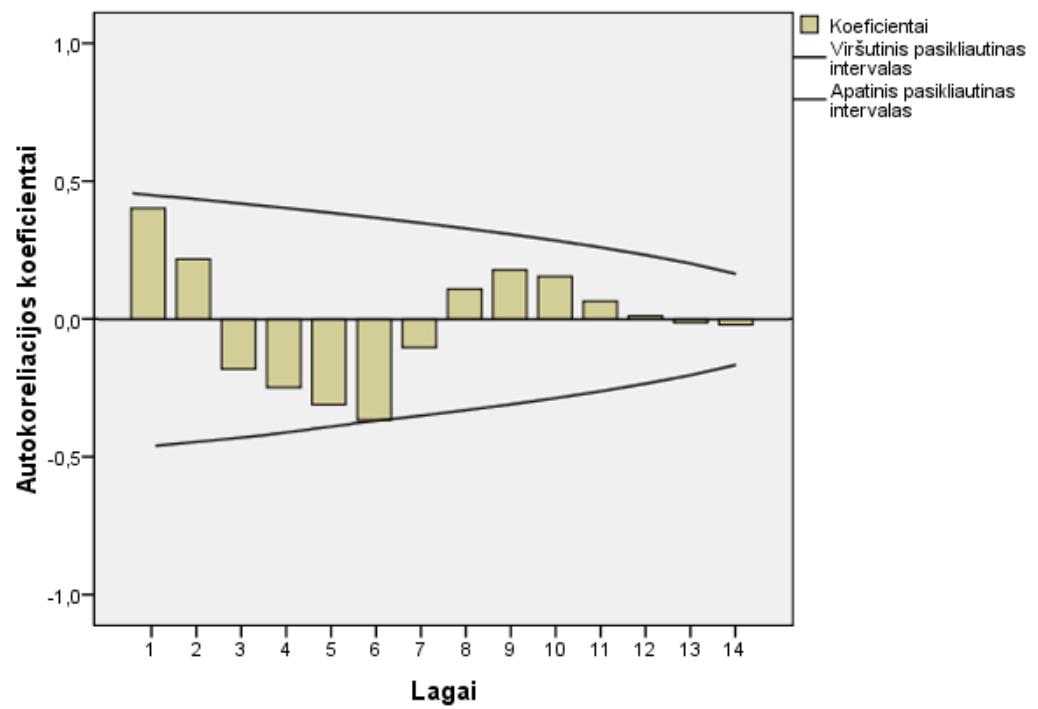
Paklaidų normalumo tikrinimas (Latvijos atvejis)

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Unstandardized Residual	,149	16	,200*	,958	16	,617

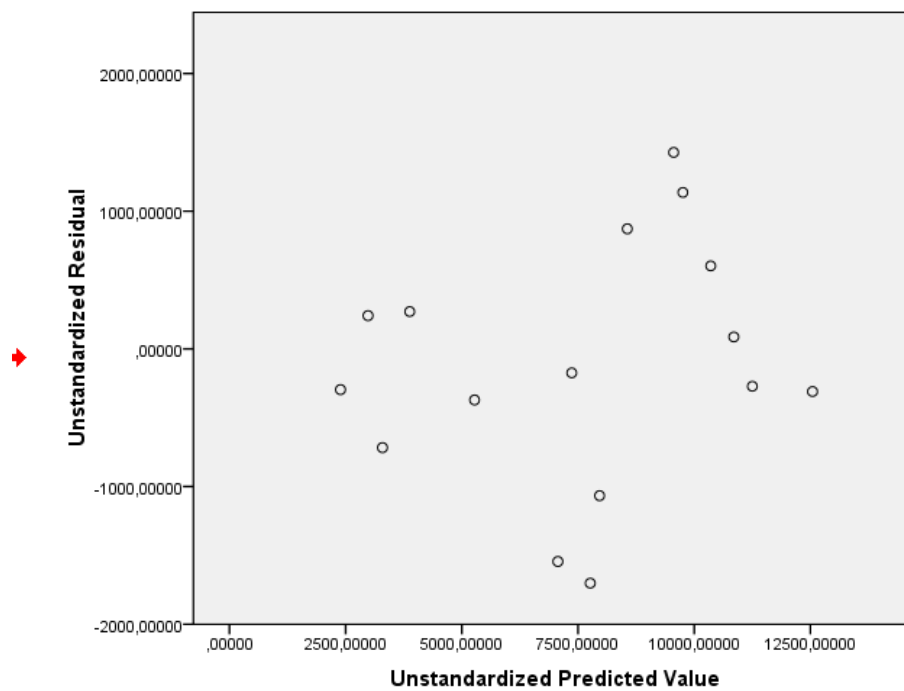
a. Lilliefors Significance Correction

*. This is a lower bound of the true significance.

Modelio paklaidų autokoreliacijos grafikas (Latvijos atvejis)

Paklaidų sklaidos diagrama (Latvijos atvejis)

Koreliacinė analizė tarp Estijos eksporto ir makroekonominių rodiklių

Correlations

		Eksportas	BVP	TUI	Inflacija	Nedarbas	Darbo_ produktyvumas
Eksportas	Pearson Correlation	1	,940**	,931**	-,060	-,261	,948**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,824	,329	,000
	N	16	16	16	16	16	16
BVP	Pearson Correlation	,940**	1	,975**	-,072	-,408	,979**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,790	,117	,000
	N	16	16	16	16	16	16
TUI	Pearson Correlation	,931**	,975**	1	-,236	-,334	,978**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,378	,206	,000
	N	16	16	16	16	16	16
Inflacija	Pearson Correlation	-,060	-,072	-,236	1	-,303	-,188
	Sig. (2-tailed)	,824	,790	,378		,254	,485
	N	16	16	16	16	16	16
Nedarbas	Pearson Correlation	-,261	-,408	-,334	-,303	1	-,226
	Sig. (2-tailed)	,329	,117	,206	,254		,400
	N	16	16	16	16	16	16
Darbo_ produktyvumas	Pearson Correlation	,948**	,979**	,978**	-,188	-,226	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,485	,400	
	N	16	16	16	16	16	16

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Regresijos parametru ir daugiakolinearumo vertinimas (Estijos atvejis)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	-1511,976	1449,427		-1,043	,317		
	BVP	,220	,344	,308	,639	,535	,035	28,592
	TUI	-,024	,339	-,034	-,072	,944	,036	27,914
	Darbo_produktyumas	542,539	416,556	,680	1,302	,217	,030	33,537

a. Dependent Variable: Eksportas

Regresijos parametru ivertinimas atmetus TUI (Estijos atvejis)

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	-1440,419	1008,819		-1,428	,177		
	BVP	,210	,303	,294	,693	,500	,042	24,042
	Darbo_produktyumas	526,669	338,931	,660	1,554	,144	,042	24,042

a. Dependent Variable: Eksportas

Modelio reikšmingumo įvertinimas (Estijos atvejis)**ANOVA^b**

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	1,437E8	1	1,437E8	124,433	,000 ^a
	Residual	1,617E7	14	1154762,898		
	Total	1,599E8	15			

a. Predictors: (Constant), Darbo_produktyumas

b. Dependent Variable: Eksportas

Modelio tikslumo įvertinimas (Estijos atvejis)**Model Summary**

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,948 ^a	,899	,892	1074,59895

a. Predictors: (Constant), Darbo_produktyumas

Netiesinių modelių įvertinimo rezultatai, nepriklausomu kintamuoju paėmus nedarbą (Estijos atvejis)

Model Summary and Parameter Estimates

Dependent Variable: Eksportas

Equation	Model Summary					Parameter Estimates			
	R Square	F	df1	df2	Sig.	Constant	b1	b2	b3
Linear	,068	1,024	1	14	,329	11224,398	-253,665		
Logarithmic	,070	1,060	1	14	,321	13985,703	-2364,202		
Inverse	,060	,897	1	14	,360	6697,134	17832,670		
Quadratic	,084	,593	2	13	,567	14235,526	-925,247	33,082	
Cubic	,157	,748	3	12	,544	-7811,541	6437,500	-715,784	23,442
Compound	,075	1,142	1	14	,303	11321,341	,966		
Power	,089	1,364	1	14	,262	17299,494	-,345		
S	,086	1,324	1	14	,269	8,673	2,777		
Growth	,075	1,142	1	14	,303	9,334	-,035		
Exponential	,075	1,142	1	14	,303	11321,341	-,035		

The independent variable is Nedarbas.

Netiesinių modelių įvertinimo rezultatai, nepriklausomu kintamuoju paėmus infliaciją (Estijos atvejis)

Model Summary and Parameter Estimates

Dependent Variable: Eksportas

Equation	Model Summary					Parameter Estimates			
	R Square	F	df1	df2	Sig.	Constant	b1	b2	b3
Linear	,004	,051	1	14	,824	9200,524	-73,079		
Logarithmic	,015	,211	1	14	,653	9174,848	-307,403		
Inverse	,024	,340	1	14	,569	8691,998	192,284		
Quadratic	,006	,039	2	13	,962	9412,395	-217,024	15,099	
Cubic	,040	,165	3	12	,918	10215,754	-1718,606	447,604	-28,585
Compound	,000	,000	1	14	,986	8319,732	,999		
Power	,011	,162	1	14	,694	8510,944	-,035		
S	,026	,379	1	14	,548	8,988	,026		
Growth	,000	,000	1	14	,986	9,026	-,001		
Exponential	,000	,000	1	14	,986	8319,732	-,001		

The independent variable is Infliacija.

Tiesinio regresijos modelio standartizuotos paklaidos (Estijos atvejis)

Unstandartized Predicted Value	Unstandartized Residual
3816,933	-174,53332
4270,907	-268,20717
4951,868	-183,16794
5708,491	493,40897
6692,101	1026,89896
8281,01	-247,50951
8659,321	-189,22105
8886,308	-2399,40798
9567,269	-824,26876
10021,24	1982,15739
10853,53	1667,172
11534,49	753,71123
12064,12	18,97507

Paklaidų vidurkis (Estijos atvejis)

Descriptive Statistics

	N	Mean
Unstandardized Residual	16	,0000000
Valid N (listwise)	16	

Paklaidų normalumo tikrinimas (Estijos atvejis)

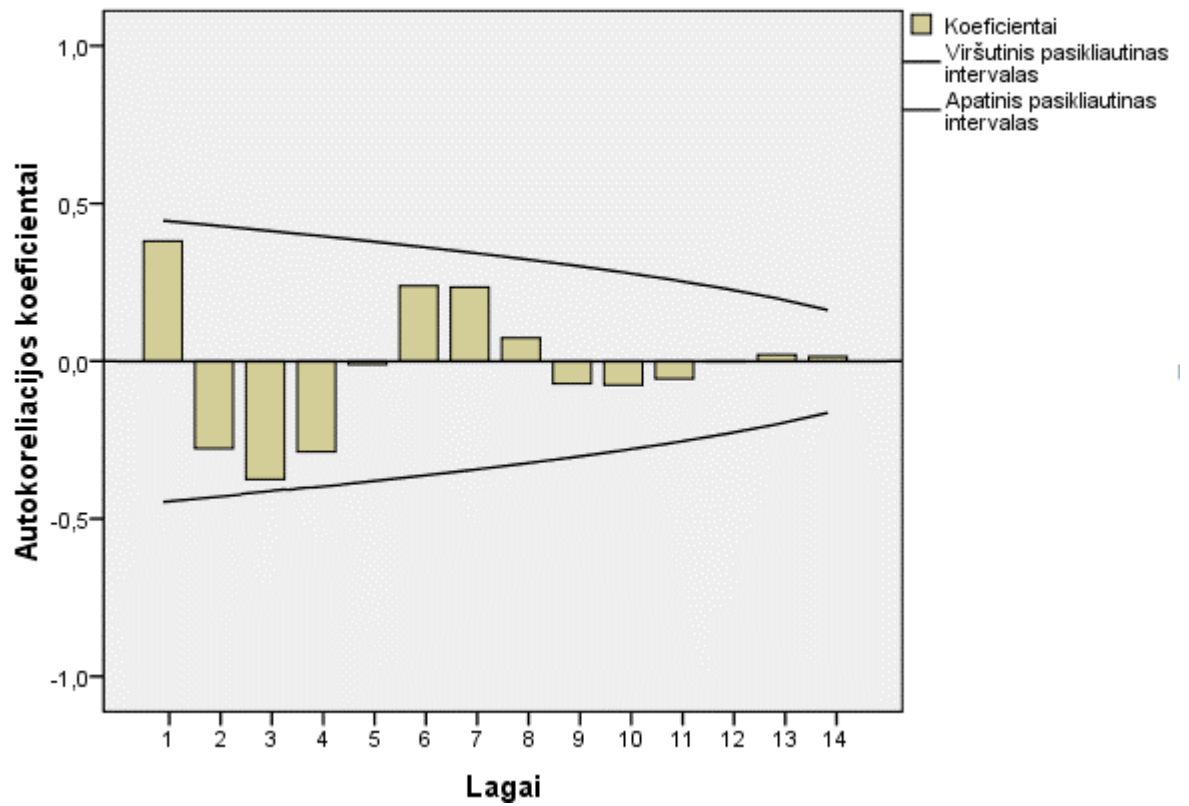
Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Unstandardized Residual	,192	16	,119	,930	16	,245

a. Lilliefors Significance Correction

Modelio paklaidų autokoreliacijos grafikas (Estijos atvejis)

Paklaidų sklaidos diagrama (Estijos atvejis)

